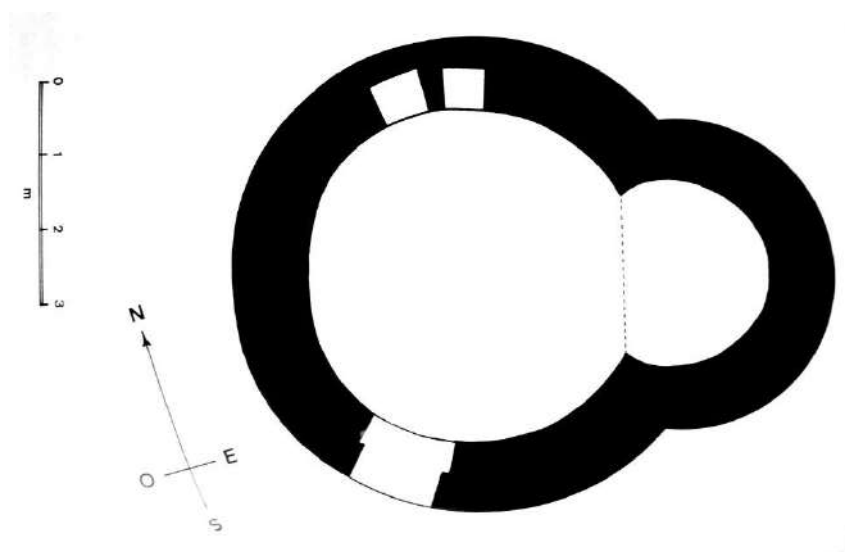

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

LES ESGLÉSIES DE PLANTA CIRCULAR

**Estudi arqueològic dels exemples a Catalunya
entre els segles X- XII**

TREBALL FINAL DE GRAU D'ARQUEOLOGIA

CURS 2019/2020

IRENE SANGLAS CORNELLÀ

NIUB: 16647912

Arqueologia Medieval

Tutora: Dra. Marta Sancho

RESUM

En el present estudi s'ha pres com objectiu l'elaboració d'un patró constructiu per els exemples d'església de planta circular que hi ha al territori de Catalunya. Aquestes esglésies es troben emmarcades en l'Alta Edat Mitjana entre els segles X-XII. Com a conseqüència d'aquest objectiu també es desenvolupà la hipòtesis que recolza la seva formació en inspiració la Anastàsis del Sant Sepulcre de Jerusalem.

Pel desenvolupament del treball, en primer lloc s'ha dut a terme una recerca bibliogràfica per recollir tots els estudis realitzats per a cadascuna de les esglésies. Posteriorment a través d'una informatització de les dades s'han elaborat diferents paràmetres per a les comparacions, que permet desmentir o afirmar la presència d'un patró constructiu.

PARAULES CLAU: Catalunya, Segle X-XII, esglésies, sistemes constructius, arqueologia religiosa.

ABSTRACT

The present study's main goal is to produce a building pattern for the circular churches located in the vicinity of Catalonia. These churches date back to the High Medieval Ages between the 10th and 12th centuries. As a consequence of setting this paper's main goal, a hypothesis was also constructed to prove these churches' origin and inspiration on the "Anàstasis del Sant Sepulcre de Jerusalem".

In order to produce this paper a preliminary research has been carried out to collect every study written about the aforementioned churches. After informatizing the data, a few parameters have been established with the purpose of comparing the churches floor plan and therefore be able to confirm or disprove the existence of a common building plan among them.

KEY WORDS: Catalonia, 10th and 12th centuries, churches, building systems, religious archaeology

AGRAÏMENTS

Aquesta recerca va néixer d'un viatge, d'unes vacances. Fa uns anys vaig visitar el poble de La Poble de Lillet, allà vaig "descobrir" la primera església de planta circular i en aquell moment vaig recordar la classe de la Dra. Gisela Ripoll que ens parlà d'aquesta tipologia de temples. El meu interès en el tema va portar a conèixer la resta d'exemplars i d'aquí el tema del meu treball de final de grau.

Aquest però, no hauria estat possible sense la meva tutora, la Marta Sancho a la qual cal agrair-li la paciència, l'esforç però sobretot la motivació i l'optimisme per voler deixar un bon treball i no oblidar el motiu pel qual vaig iniciar-lo.

Voldria també agrair l'amabilitat i dedicació de tots els Ajuntaments que tenen en el seu patrimoni alguna de les esglésies, per fer-me arribar tot allò que coneixien i facilitar-me el contacte amb propietaris i altres institucions. Sense ells no hauria pogut desenvolupar gran part de l'estudi.

Finalment, no puc deixar d'agrir a la meva família i amistats pel suport i acompanyament en la materialització d'aquest treball. A la Laura que m'ha animat a continua quan no podíem sortir de casa. I no puc deixar de donar un especial reconeixement a la meva mare, que ha convertit aquest projecte en una aventura arreu de Catalunya per conèixer totes les esglésies, perquè no ha deixat que defallís.

INDEX

1. Introducció	3
1.1. Justificació del tema i objectius	3
1.2. Metodologia	4
2. Context històric	6
3. Les esglésies circulars	13
3.1. Orígens a Europa	13
3.2. Els exemples a Catalunya	16
3.2.1. Santa Cecília de Torreblanca.....	16
3.2.2. Santa Magdalena de les Planes	17
3.2.3. Sant Pere Gros	18
3.2.4. Sant Sepulcre d'Olèrdola.....	19
3.2.5. Sant Pau de Bell-lloc	20
3.2.6. Santa Maria del Bosc	21
3.2.7. Sant Sebastià de Sallent	22
3.2.8. Sant Jaume de Vilanova	23
3.2.9. Sant Vicenç del Castell	24
3.2.10. Santa maria la Rodona	25
3.2.11. Sant Miquel de Lillet	26
3.2.12. Sant Sebastià de Sull	27
3.2.13. Sant Eudald	28
3.2.14. Sant Miquel de Cuixà	29
3.2.15. Santa Maria de Planès	30
4. Comparacions.....	31
4.1. Cronologia	32
4.2. Situació	34
4.3. Context	35
4.4. Material	37
4.5. Diàmetre i Alçat	39
4.6. Murs exteriors i interiors	42
4.7. Obertures	45

4.8. Coberta	46
4.9. Orientació	48
4.10. Absis	49
4.11. Altres restes	50
5. Conclusions.....	51
6. Bibliografia.....	56
ANNEX A: Fitxes esglésies	61
ANNEX B: Geologia	90
ANNEX C: Informatització de les dades.....	103

1. Introducció

1.1. Justificació del tema i objectius

La idea principal que ha conduït a la realització d'aquest treball final de grau ha estat el desig de posar en valor els exemples d'esglésies de planta circular que es troben a Catalunya, construïdes entre el segle X-XII. Es tracta de llocs de culte que en l'actualitat no són exemples destacats al territori però sí representen exemples únics per la seva tipologia. La normativa establerta per a l'elaboració del treball impedeix poder aprofundir en tots els aspectes destacats d'aquestes esglésies; així doncs, s'han seleccionat uns paràmetres d'estudi molt concrets degut a l'extensió dels treballs i també al temps requerit per a l'elaboració d'aquests. D'altra banda, aquest treball queda complementat amb el treball de Final de Grau d'Història, presentat aquest mateix any, que posa en valor els aspectes religiosos i de simbolisme cristià d'aquestes esglésies.

Per a justificar el tema del present treball cal emprar un argument de tipus acadèmic en què s'utilitzi la bibliografia de cadascuna de les esglésies, incloent-hi les excavacions arqueològiques i els treballs d'antic, i la bibliografia que ens parla d'aquest estil constructiu. Després de les primeres recerques es fa evident l'existència d'un buit historiogràfic en el tema, no només de forma individual, és a dir, dels estudis de cadascuna de les esglésies, sinó també en el conjunt, ja que no trobem una anàlisi global ni tampoc estudis històrics extensos. Cal destacar que actualment només disposem d'una obra que uneixi tots els exemples de planta circular: *Les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular* de Jordi Vigué. L'obra però, té una finalitat únicament recopilatòria i explicativa de cadascuna d'aquestes esglésies, des del context històric fins a la seva tipologia constructiva i estat de conservació, almenys fins l'any 1975. És per aquest motiu que en el moment de plantejar aquest treball es pretengué arribar un pas més enllà i desenvolupar un estudi històric i arqueològic vers cadascuna de les esglésies i dur a terme un estudi comparatiu entre elles.

Així doncs, l'estudi arqueològic ha estat realitzat sobre cinc bases que l'estructuren i guien el seu desenvolupament. En primer lloc, la identificació de les esglésies de planta circular que hi ha a Catalunya, reafirma així l'obra de Jordi Vigué i aporta algun exemple més. En segon lloc, conèixer el desenvolupament d'aquest estil arquitectònic, més enllà dels exemples al territori català, amb un origen europeu. Seguidament, analitzar quines són les característiques per a cada església sobretot pel que fa a la seva situació geogràfica i en relació amb el substrat geològic sobre el que s'assenta i la forma constructiva que s'ha desenvolupat en les esglésies. Un cop identificats, cal realitzar unes comparacions per tal de poder arribar a l'objectiu últim del treball: elaborar un patró que agrupi els diferents sistemes constructius i materials utilitzats, si és possible.

A partir d'aquesta idea principal com a objectiu de treball sorgí una hipòtesis entorn el moment de formació d'aquestes esglésies. Prenen com a referència l'església de planta circular del Sant Sepulcre de Jerusalem, creiem que a través dels viatges a Terra Santa s'introduí a la Península Ibèrica la idea d'aquests tipus de construcció, enteses com a esglésies i deixant d'utilitzar-se exclusivament per a *martyriums* o sepultures.

1.2. Metodologia

Al realitzar aquest treball és necessari seguir una metodologia molt concreta per tal d'arribar als objectius plantejats, així com seguir l'ordre concret d'aquesta. Primerament, és essencial la recerca de cadascuna de les esglésies i la confirmació de la seva pertinença al grup definit: esglésies de planta circular construïdes en l'Alta Edat Mitjana. Per a realitzar aquest pas es consultaran els volums de *La Catalunya Romànica* i també, *Les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular*. Un cop ja identificades s'iniciarà la recerca específica per a cada església dins d'aquest punt. Per tal de poder obtenir més informació, es contactarà amb els ajuntaments de cada municipi amb l'objectiu d'obtenir els estudis realitzats a nivell local. Seguidament, es consultaran les memòries o treballs realitzats com a conseqüència d'una excavació arqueològica o restauracions dels edificis. Per accedir a aquestes últimes fonts, serà necessari posar-se en contacte amb la Direcció General de Patrimoni.

Amb el recull d'informació es realitzarà una fitxa tècnica fonamentada en tres apartats principals; una amb la cronologia, la situació i l'estat de conservació, entre d'altres; un segon apartat amb la informació històrica i, finalment, una descripció morfològica de l'església i acompanyada d'una descripció dels elements arqueològics a destacar. Seguint amb l'ampliació de coneixement respecte els centres religiosos, es consultarà la cartografia geològica per tal d'esmentar el sòl en el qual han estat construïdes. Amb aquests coneixements ja aprofundits es procedirà a visitar totes les esglésies per tal de introduir anotacions puntuals i comprovar el seu estat de conservació a l'actualitat.

Pel que fa a la part més pràctica del treball, es realitzaran un seguit de comparacions de diferents aspectes morfològics de les esglésies, entre ells: el diàmetre i l'alçat, la composició dels murs, l'orientació, la presència d'absis i finestres i la presència d'altres restes. D'altra banda, també es compararan elements contextualitzadors com ara la data de creació, la situació geogràfica o el context social en el qual es troben.

Finalment, a les conclusions es desenvoluparan els resultats de totes les comparacions i es posaran en comú per tal d'arribar a respondre els objectius d'aquest treball i confirmar o desmentir la presència d'un possible patró constructiu.

2. Context Històric

Per poder conèixer com es desenvoluparen les esglésies de planta circular a Catalunya és necessari entendre els canvis polítics, socials i territorials del que s'identificà com la Marca Hispànica o Catalunya Vella en la historiografia. Es per això que cal situar-se en el segle VIII, moment en què s'inicien les primeres campanyes de conquesta per part de les tropes islàmiques des del sud de la Península Ibèrica.

Figura 1: Mapa dels comtats catalans al segle X. Delimitada la línia de frontera i també els diferents: castells, mercats i monestirs ja existents en el territori. Font: SALRACH, 1987: 236

El general Al-Hurr fou qui inicià les ocupacions al nord-est de la Península. La ciutat de Barcelona caigué sota el seu control l'any 718 i les tropes superaren la frontera natural, que són els Pirineus l'any 720. L'ocupació islàmica arribà fins Narbona, però només durant trenta anys (BARRAL, 1981: 18-25).

El regne franc aconseguí aturar aquesta expansió. Serà Pipí el Breu, seguint els passos del seu pare, Carles Martell, qui començà a fer recular les tropes musulmanes fins als

Pirineus. Posteriorment, el seu successor Lluís el Piadós aconseguí el control de la ciutat de Girona i l'Urgell. Amb l'ajuda de Carlemany, pare de Lluís el Piadós, s'establí la frontera que es mantindria durant quasi dos segles en els territoris del Ter, el Cardener i el Llobregat amb punts centrals com Osona, Casserres i Cardona. A inicis del segle IX, concretament l'any 801, la ciutat de Barcelona caigué sota el control franc després d'un llarg setge (BOLÓS, HURTADO, 2018: 9-30).

La societat hispanogoda anterior a l'ocupació musulmana havia deixat enrere el sistema romà i estava desenvolupant la seva pròpia societat, política i religió. En aquell moment el cristianisme era la religió més present a les ciutats més importants, sobretot a Tàrraco. Era necessari, però, iniciar la cristianització dels territoris aïllats i allunyats de les ciutats, procés que va patir un alentiment degut a les primeres conquestes musulmanes (SALRACH, 1998: 115-150).

La població començà a fugir dels nuclis urbans per establir-se en les zones d'alta muntanya, on es podien resguardar del conflicte. Així doncs, hi hagué una superpoblació d'aquests espais i, al mateix temps, les zones de plana van patir un abandó gairebé total. Aquest fet tingué lloc a l'actual comarca d'Osona (SALRACH, 1998: 183-225). En aquest context es produí també un trencament en l'organització social i política en què estava estructurada la població. Al seu temps, aquest trencament permeté un nou ordre social que evolucionà fins arribar al feudalisme (SALRACH, 1998: 115-150).

La fi d'aquest ordre comportà acabar amb l'adscripció a la terra de la població agrícola i, d'aquesta manera, començà a haver-hi una gran quantitat d'alloers lliures. També es donà un canvi en els sistemes comunals, vinculats amb l'extensió del nucli familiar, ja que aquests es manifestaren de noves formes. És així que les famílies començaren a estar compostes només per pares i fills; és a dir, ja no es donaven grans col·lectius familiars convivint en un mateix territori (BONNASSIE, 1988: 183-225). Aquests sistemes comunals es veieren modificats i utilitzats a través de la solidaritat, entre els reduïts nuclis de població. Finalment, s'acabà amb el sistema esclavista, ja que tot i ser encara

present a l'Edat Mitjana, aquest ja no representa la base del sistema productiu; d'aquesta manera es produí l'alliberament d'un important grup de població. Aquest procés va ser de vital importància perquè va donar lloc al sorgiment de les relacions senyorials i de vassallatge entre els poderosos i les classes més baixes (BONNASSIE, 1988: 183-225).

Amb l'ocupació franca es prengué una nova dinàmica d'estructuració i repoblació del territori que no començà fins al segle X. Pel que fa al poder de l'Església, aquest va prendre el mateix camí que el poder polític: es veié obligat a situar-se sota el poder de Narbona i el Regne Franc (SALRACH, 1998: 115-150).

Amb la conquesta franca la religió cristiana es trobà sobtadament en conflicte degut a la doctrina de l'adopcionisme, que recolza la idea que Jesucrist, com a home, només es fill de Déu per adopció. El bisbe Fèlix d'Urgell s'adherí a la defensa d'aquesta idea ferventment, fet que provocà que l'imperi franc qualifiqués l'adopcionisme d'heretgia felicianiana. Els concilis de Ratisbona l'any 792, Frankfurt el 794, Roma el 798 i Aquisgrà, el qual s'allargà entre 798 i 800, convocats per Carlemany i Lleó III, acabaren per a condemnar la doctrina. El conflicte vers l'adopcionisme va sumar la subordinació de les

Figura 2: Mapa on es presenta la organització dels comtats entorn l'any 1000. Podem identificar els diferents comtats amb els seus nuclis de població. Font: Bloc Sàpines. URL: http://lh4.ggpht.com/_KKTCT60suEU/TERKJd3sRI/AAAAAAAAA1c/RmIYrNAbBfU/comtats.jpeg?imgmax=640

diòcesis ocupades a l'obediència de Narbona, proporcionant, així, un reforç del control al regne franc. (SALRACH, 1998: 115-150).

A l'inici del segle X, el comte Oliba I Cabreta dividí els territoris de la Marca Hispànica entre els seus fills Guifré, que controlà Cerdanya, Conflent, Capcir i Donesà; Bernat, el qual dominà Besalú, Vallespí i l'Alt Rosselló; i finalment Oliba, que obtingué Berga i Ripoll. Aquest últim, però, cedí totes les seves propietats als seus dos germans i decidí portà una vida basada en la fe cristiana; d'aquesta manera arribà a esdevenir abat de Ripoll i Cuixà, així com bisbe de Vic (SALRACH, 2004.: 37-63). Aquests territoris iniciaren el període de reorganització, reestructuració i activació a través d'un procés de repoblació. Així apareixerien els nuclis de població, els monestirs i les parròquies. La Catalunya Central es veié com un dels grans territoris d'emergència i poder, així que fou dels primers territoris a recuperar-se. De la mateixa manera, les decisions de Guifré per de donar concessions a la població i també a l'església per tal que aquesta última actués com a organitzadora de l'espai, donaren els seus fruits (SALRACH, J.M., 2004.:37-63). Les zones amb un creixement de la població més ràpid foren les zones d'intramurs a Girona i Barcelona, antics assentaments com Vic i la Seu. Tot i així, les zones de costa van trigar més en experimentar un augment de l'ocupació (BONNASSIE, 1988: 218-227).

La població que s'havia refugiat a les muntanyes començà a ocupar aquests territoris controlats pels comtes. Es situaren a les planes en espais on anteriorment hi havia hagut poblacions o bé en nous enclaus. Els protagonistes foren petits nuclis familiars que contant amb els suficients recursos per a poder subsistir durant un any, s'apropriaren de parcel·les lliures gràcies a les donacions dels comtes o per apriació clandestina i començaren a explotar aquestes terres (SALRACH, 2004.; 37-63). L'economia d'aquestes famílies es basava en l'estructuració de l'habitatge tradicional romà de la *villae* és a dir, en uns masos on s'hi podia trobar l'habitatge de la família i també espais per a la ramaderia i l'agricultura, essent aquesta tant del cereal com de l'horta (SALRACH, 2004.: 71-107). Així doncs, es donava una economia de subsistència. Però el sistema hereditari

impossibilitava la concentració de les terres en una família, ja que en l'herència es dividien els béns entre els descendents.

Figura 3: Imatge medieval que representa el treball de la terra, concretament el cereal. Representa les labors comunals i la principal font de subsistència. Font: *Speculum Virginum* (ca.1310), Rheinisches Landesmuseum.

També es desenvolupà una dinàmica d'endeutament entre les elits i els aluers lliures que, amb el temps, impulsà l'adscripció de la pagesia a la terra sota el control dels senyors i, així, conduí al desenvolupament del feudalisme (SALRACH, 2004.: 259-262).

Aquesta nova organització territorial portà a la creació de poblacions que, a través d'una organització solidària, consolidaren les primeres parròquies. Aquestes funcionaven de forma independent fins que posteriorment es vincularen a les diòcesis i monestirs desenvolupant, així, la xarxa de control eclesiàstic sobre el territori (SALRACH, 1998: 183-225). També impulsaren la construcció del que s'anomenaren *cellae*, llocs de culte aïllats vinculats a monestirs principals que tenien com a finalitat controlar un nou territori o camí o, en alguns casos, crear un nou nucli poblacional. D'aquesta manera, a més d'instaurar el cristianisme, propulsaren la fixació de la població a la terra (BONNASSIE, 1988: 193-196).

La tasca de cristianització del territori esdevingué primordial; tot i així, però, al llarg de tota l'Alta Edat Mitjana es lluità contra el paganisme, el qual mantenia reduïdes en els

llocs més allunyats, que seguien les tradicions indoeuropees. En l'actualitat, encara podem identificar aquests espais a través de la toponímia (BOLÓS, HURTADO, 2018: 68-72). Les advocacions cristianes que podem trobar en l'actualitat en el territori català es poden relacionar amb els primers temps del Cristianisme. Alguns exemples en són aquelles que fan referència a Sants Hispànics tardoantics, així com també les advocacions a sants Gàl·lics. Aquest dos col·lectius es troben en zones més centríques, mentre que les d'origen visigot queden visibles a zones més marginals (BOLÓS, HURTADO, 2018: 154-155).

Els monestirs esdevingueren formes de convivència eclesiàstica primitives que amb les diferents reformes monacals obtingueren un nou poder econòmic i polític sobre els territoris on s'establiren, així com dins l'estructura de l'església (SALRACH, 1998: 141-147). La reforma de l'orde benedictí, duta a terme per Sant Odiló, l'abat de Cluny, va suposar un moviment impulsor de la construcció de nous monestirs i de la transformació dels ja existents; aquest orde destacava per la seva disciplina i obediència al Papa per damunt de qualsevol altre vincle. Amb això es pretenia afrontar la pressió de la noblesa i de les monarquies que els aportaven ajudes per tal de subsistir. Es tractava d'espais de vital importància per a l'organització del territori ja que, a través dels comtes, aconseguien privilegis i l'abat obtenia l'aprovació del senyor, qui li atorgava la concessió de béns, però generalment també incloïa drets jurisdiccionals, d'aquesta manera el propi monestir era també una senyoria (SALRACH, 2004: 231-258).

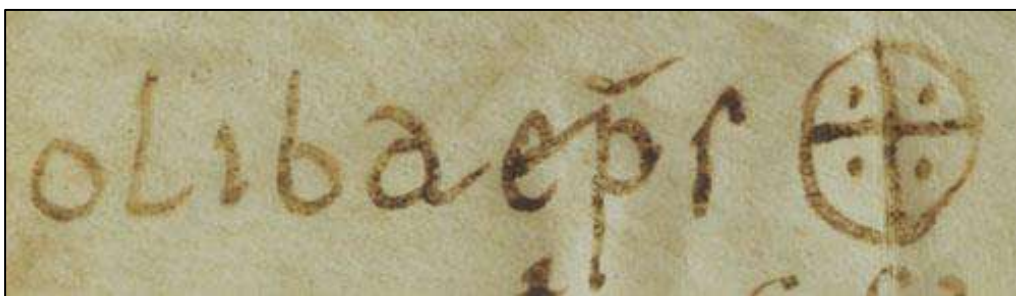

Figura 4: Signatura del Bisbe Oliba en un document el qual presenta un conflicte entre els pobladors d'Age i Pallerols. Data del 7 de gener de 1027. Font: Arxiu Comarcal de la Cerdanya.

Els abats i clergues més importants iniciaren una tasca de vinculació i comunicació amb Roma amb l'objectiu d'aconseguir l'autorització del papat per a esdevenir independents

i deixar de dependre de l'autorització de Narbona. D'aquest procés cal destacar-ne la figura de l'abat Oliba, el qual, com a bisbe de Vic i abat de Ripoll i Cuixa, realitzà diferents viatges a Itàlia. En aquests sembla que es pogué nodrir de nous estils arquitectònics i tendències culturals les quals instaurà en les seves zones de major influència (BONNASSIE, 1988: 218-227).

Aquest desig de voler independitzar-se del control franc va ser també desenvolupat pels comtats catalans. A finals del segle X, l'any 987, el rei Hug demanà al comte de Barcelona que s'adrecés a Aquitània per tal de jurar-li fidelitat i que escollís entre ell o les seves relacions comercials amb els musulmans en el termini d'un any. Aquest mai respongué a les peticions del rei franc. Els problemes interns en el regne franc i la feblesa del califat permeteren als comtats catalans començar a actuar amb sobirania pròpia (SALRACH, 1998: 141-147).

Les zones urbanes també gaudiren d'un desenvolupament que més tard es manifestaria en forma de creixement urbà que es va donar principalment a les ciutats més importants, entre elles Girona i Barcelona. El creixement extramurs, prop de les muralles, fou un fet molt comú, sempre acompanyat de la construcció d'una nova església (SALRACH, 1998: 183-225). En aquestes zones poblades, a més, aparegué un nou grup social que, al trobar-se tan a prop dels nuclis, podia vendre o intercanviar el seu excedent de cultiu i així poder obtenir altres productes (BONNASSIE, 1988: 301-322).

Dins les zones urbanes trobàvem el dinamisme del clergat urbà, el qual s'ocupà de restaurar les institucions canòniques. A més a més i gràcies amb les donacions que obtenia, passà a ser la potència econòmica a les ciutats, tot i que de forma temporal.

Entre el 950 i el 1050, es donà un trencament a l'equilibri entre la pagesia amb els alous i l'aristocràcia. S'identificà un creixement de la població que portà a la creació de més necessitats alimentàries i que, a la vegada, promogué el cultiu de nous espais de conreu

que en un inici s'havien considerat erms; per exemple, les terrasses de les muntanyes. (SALRACH, 1998: 253 – 284). A aquest fet cal sumar-li el desenvolupament del poder de l'església gràcies a la concentració d'alous. Aquesta es veié en la necessitat d'instaurar algunes formes d'impostos quan, al segle XI, ja no en podia aprisiar més i es trobà amb la necessitat de començar a instaurar algunes formes d'impostos sistemàtiques. Amb la manca de nous territoris a la Catalunya Vella començaren a desaparèixer les terres de frontera amb el Al-Àndalus, ja que es començaren a ocupar, de forma clandestina, per la pagesia (BONNASSIE, 1988.: 218-227).

A inicis del segle XI es donà una crisi estructural a Catalunya que provocà la consolidació del poder feudal en una societat on la seva organització es trobava invariable durant molts segles. S'inicià, així, una lluita que tenia com a objectiu l'obtenció tant dels beneficis de la nova producció com dels intercanvis, derivant en l'èxit de la rebel·lió nobiliària i la ruïna de l'autoritat comtal. A Barcelona, però, la gran resistència de la població pagesa davant la noblesa portà a la consolidació del poder comtal. Així els comtes haurien de recuperar el seu poder a partir de les noves bases de relació social que imposà el feudalisme. (BONNASSIE, 1988: 301-326).

3. Les esglésies circulars

3.1 Orígens a Europa

Des de l'antiga Grècia s'han desenvolupat múltiples exemples de construccions en planta circular; es comú trobar enterraments monumentals en mausoleus circulars, com el de Halicarnaso, en el segle IV aC. Aquesta tendència constructiva funerària també fou utilitzada pels emperadors romans, com August a Roma al segle I dC, o Dioclecià a Split, al segle III dC. Més endavant, la tradició cristiana també adoptà aquest estil arquitectònic en els enterraments, com el mausoleu de Centelles a Tarragona i el d'Alberca a Múrcia. Els baptisteris i els *martyria* també van prendre plantes octagonals i circulars (MONTEIRA (et al.), 2019: 48-52). La principal obra arquitectònica, que portà al desenvolupament d'esglésies en planta circular arreu d'Europa, fou l'església de Santa

Maria a Aquisgrà, dins el palau de Carlemany. D'aquesta manera, l'ús d'aquestes esglésies va esdevenir freqüent al nord d'Europa; n'és un exemple Sant Joan de Lieja a Bèlgica, o l'església de Sant Walburg, que fou enderrocada però es conserva actualment

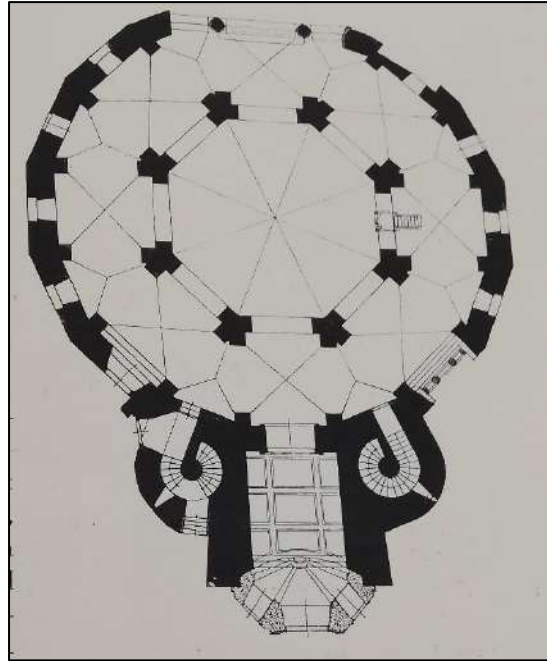

Figura 5: Planta església Santa Maria d'Aquisgran. On podem observar la forma circular. Font: PUIG I CADAFAALCH, 1936: 277

a través de les representacions artístiques. Les poblacions prop del Rin s'ompliren d'aquest estil arquitectònic, amb diferents variacions i crearen també plantes poligonals al llarg dels segles IX i X. Aquest estil s'allargà fins al segle XI en algunes zones, com és el cas d'Ottmarsheim o Bomn amb l'església de Sant Martí (PUIG I CADAFAALCH, 1936: 276-290).

A la zona nord d'Itàlia també esdevingueren molt comunes; en un inici amb coberta de fusta i donant peu, més endavant, a diferents variants, entre les quals s'hi troben formes poligonals i, fins i tot, triangles. També s'introduí l'absis en les esglésies, com succeeix a l'església d'Agliate a Milà. Usualment, les esglésies de planta circular acompanyaven una basílica amb diferents funcionalitats, com els baptisteris, les capelles dedicades a Sant Miquel o les esglésies castelleres, que també tenien complien funció de torre (PUIG I CADAFAALCH, 1936: 276-290).

D'altres hipòtesis afirmen que la construcció de les esglésies de planta circular al llarg d'Europa es donaren, en part, degut a la influència de la capella de Carlemany dedicada a Santa Maria, al seu palau a Aquisgrà. Aquesta influència, però, no arribava més enllà dels Pirineus. També cal remarcar la importància de les esglésies de Llombardia com a exemples d'esglésies circulars (MUIR WHITEHILL, 1973, p.58-59).

Més tard i amb els primers contactes amb Terra Santa a través de les croades, que s'iniciaren el segle XI i s'estengueren al llarg del segle XIII a Europa i, per tant, al territori català, s'introduí de nou la idea de planta circular, que imitava l'arquitectura de la rotunda de la Anàstasis, situada en el Sant Sepulcre de Jerusalem. Aquesta esdevingué una tasca constructiva, introduïda per Constantí, que unia el Sant Sepulcre amb l'església basilical a través d'un pati. L'església fou destruïda al segle XII i reformada en diverses ocasions fins al segle XIX (MONTEIRA, 2019: 41-42).

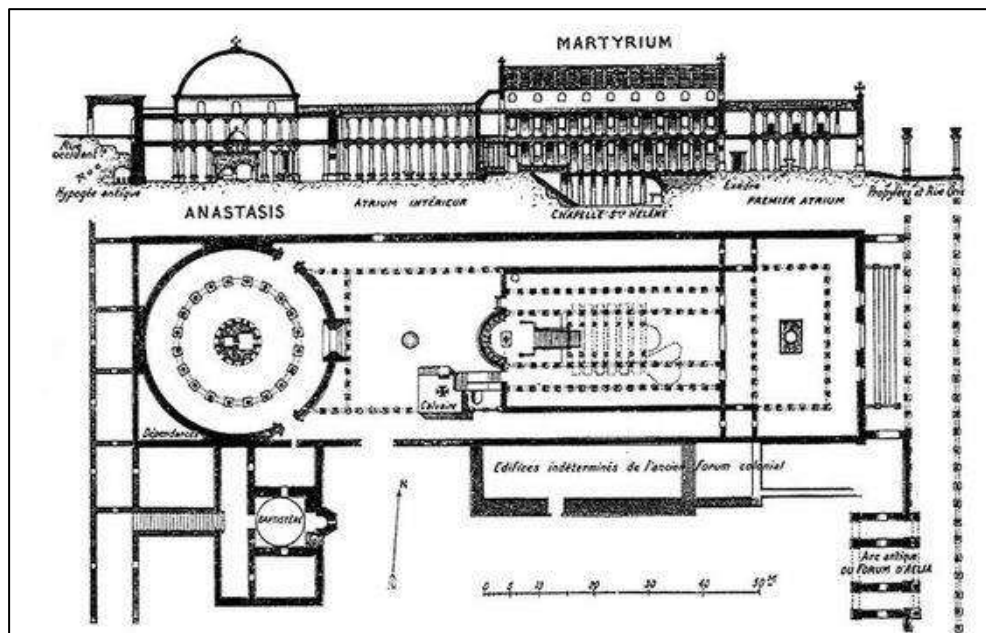

Figura 6: Planta i alçat del complexa constantinià del Sant Sepulcre de Jerusalem, en aquest es pot observar l'Anastasis de planta circular. Font: F.M. Abel, Dictionnaire of Archeologie Chretienne, Paris, 1927

Deixant en segon pla els exemples recollits en el treball, els altres que poden ser identificats a la resta d'Espanya tenen un origen més tardà i són poc nombrosos. En general es tracta de construccions realitzades entre la segona meitat del segle XII i el segle XIII. Els exemples que s'han pogut identificar són: la capella de Santiago del Monte Montsacro, a Astúries; Santa Maria Eunata, a Navarra; el Sant Sepulcre de Torres del

Río, a Navarra i l'església de la Vera Cruz, a Segovia. Les tres primeres situades al Nord de la Península. (MONTEIRA, 2019: 41-42)

Per tal d'entendre, doncs, les construccions circulars que es troben a Catalunya, cal tenir present el marc eclesiàstic en què es trobava el territori: una ordenació eclesiàstica i un canvi litúrgic que prenia influències carolíngies i la consolidació de l'orde benedictí amb Cluny. El paper del panorama europeu en la tradició constructiva serà central degut a les relacions, gràcies a centres monàstics com Ripoll i Cuixà, amb la figura de l'abat Oliba o centres episcopals importants com Vic, Girona i Barcelona.

A Catalunya, durant el segle IX i X, s'identifica un estil arquitectònic conegut com a pre-romànic que representa les bases del romànic ple, que es desenvoluparà la llarg dels segles X i XI. Tot i això, en cap moment es dona un trencament amb les formes constructives, ben bé el contrari; hi ha una evolució entre l'un i l'altre. En el segle XI, però, s'identifica un canvi com a conseqüència de l'arribada al territori de l'estil Llombar, que vindrà des de França. (CARBONELL, 2013: 108)

3.2 Els exemples de Catalunya

3.2.1 Santa Cecília de Torreblanca¹

Figura 7: Santa Cecília de Torreblanca, Ponts. Imatge frontal, es poden veure els dos murs adossats a l'església. Font: pròpia març 2020

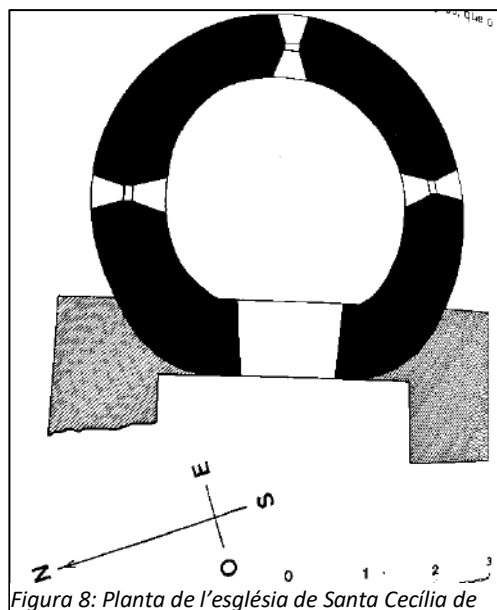

Figura 8: Planta de l'església de Santa Cecília de Torreblanca, Ponts. Hi ha dibuixats els dos murs adossats a l'església. Font: VIGUÉ, 1975: 120

¹ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 1

- Situació: Noguera, Ponts
- Data: segle XI- XII

Notícies Històriques: No hi ha notícies històriques significatives. Tot i així, en estudis s'identificà al mateix espai la presència d'una antiga *vil·lae* romana i dos enterraments en llosa a pocs metres de l'església (VIGUÉ, 1975: 126-130).

Descripció formal: Es tracta d'una església de mides molt reduïdes, simple i modesta. Sense absis i amb tres finestres, es confon amb una cabana de pastor al trobar-se en mig dels camps de conreu (VIGUÉ, 1975: 117). Als laterals de la porta d'entrada s'adossen dos murs que, segons algunes hipòtesis, podrien tractar-se de l'arrencada d'un atri que no s'arribà a desenvolupar mai. També es planteja la possibilitat de voler ampliar l'església construint una petita nau, però aquesta tampoc es finalitzà. (VIGUÉ, 1975: 128-130).

3.2.2 Santa Magdalena de les Planes²

Figura 9: Santa Magdalena de les Planes, Navès. Imatge de la façana lateral de l'església. Es pot apreciar la diferència entre els murs de la nau i la rodona. Font pròpia, imatge presa al juny del 2020.

- Situació: Solsonès, Navès
- Data: Segle X- XI

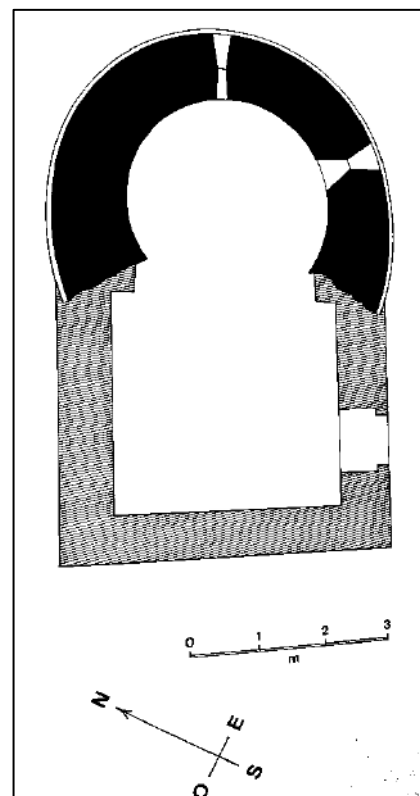

Figura 10: Planta Santa Magdalena de les Planes, Navès. En negre s'observa la rodona. Font: VIGUÉ, 1975: 215

² Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 2.

Notícies Històriques: Primera notícia identificada l'any 1369 en realitzar una missa el rector de Besora. Hi ha constància, però, d'haver estat una de les possessions dels senyors de Besora anteriorment. En l'actualitat presenta una forma molt diferent a l'església original de planta circular (CATALUNYA ROMÀNICA vol.XII, 1984).

Descripció formal: Es tracta d'una església amb un absis que supera la semiesfera al qual li va ser adjuntat una nau en reformes del segle XI i XII. Així doncs, l'església de planta circular és actualment l'absis. A la volta de l'absis hi ha dos carreus dibuixats on s'hi observa la figura d'un castell a la meitat superior i dos lleons a l'inferior. Aquest patró és igual en ambdós carreus (VIGUÉ, 1975: 213-214). L'absis està format per blocs molt ordenats a trencajunt tant a l'interior com a l'exterior. També presenta dues finestres en l'espai de l'altar (VIGUÉ, 1975: 216-233).

3.2.3 Sant Pere Gros³

Figura 11: Sant Pere Gros, Cervera. Imatge de l'exterior lateral. Fotografia pròpia març 2020.

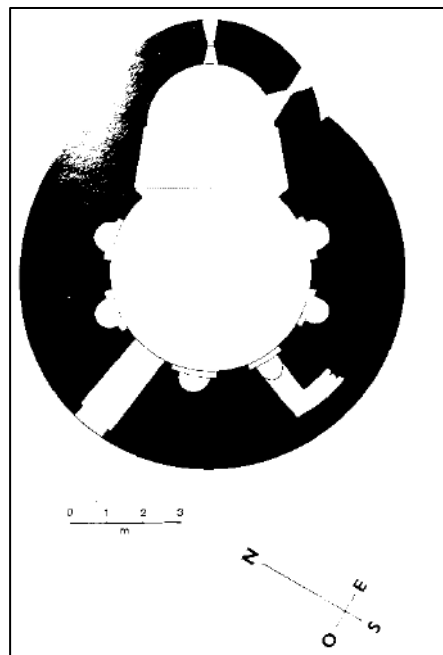

Figura 12: Planta de Sant Pere Gros, Cervera. Es pot veure l'amplada dels murs i l'escala interior que presenta. Font: VIGUÉ, 1975: 93

- Situació: Segarra, Cervera
- Data: Segle XI

³ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 3.

Notícies Històriques: La donació de l'església per part de Guillem Ramon al Monestir de Ripoll l'any 1081 és la primera notícia històrica de què ens consta memòria i ens parla de l'inici d'una congregació monàstica. Al segle XIV l'església ja complirà només funcions d'església sense estar vinculada a cap monacat o parròquia; això provocà l'inici del seu posterior deteriorament. (RODRIGUEZ, 2010: 9-13)

Descripció formal: Es tracta d'una església de gran diàmetre, amb un absis; l'amplada dels murs és gairebé la mateixa que la del diàmetre de la pròpia església i s'observen trets que indiquen que podia haver complert funcions defensives o bé que en origen es tractava d'una torre de defensa. Té 6 nínxols a l'interior i una sola finestra. En referència a l'exterior, presenta el que sembla l'inici de bandes llombardes com a decoració, però aquestes no es van arribar a acabar (VIGUÉ, 1975: 91-108).

3.2.4 Sant Sepulcre d'Olèrdola⁴

Figura 13: Sant Sepulcre d'Olèrdola, Olèrdola. Imatge de la façana adjunta amb la masia. Font: Inventari Arqueològic de Catalunya.

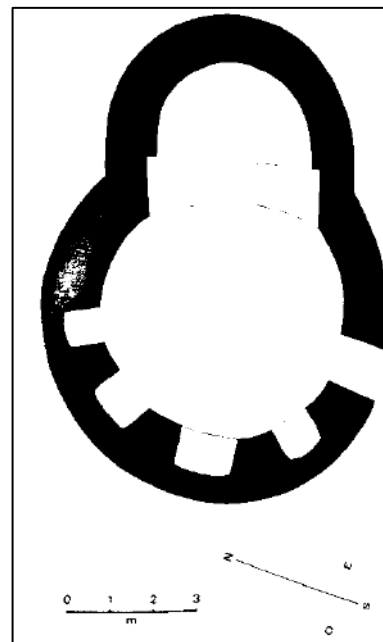

Figura 14: Planta del Sant Sepulcre d'Olèrdola, Olèrdola. Mostra les diferents morfologies dels nínxols. Font: VIGUÉ, 1975: 26.

- Situació: Alt Penedès, Olèrdola
- Data: Segle XI

⁴ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 4.

Notícies Històriques: La primera notícia enregistrada de l'església és de l'any 1058, moment en què Seniol Guillem, en el seu testament, deixa a l'església una sèrie de béns. Es congregarà un Priorat, el del Sant Sepulcre filial de Santa Anna de Barcelona al 1175, any en què n'és prior Pere de Llaveneres. L'any 1287 la capella fou venuda al monestir de Sant Cugat del Vallès. Al segle XV esdevingué una simple capella que fou modificada en temps moderns. En l'actualitat és de propietat privada i l'any 1954 s'hi descobriren pintures murals de mitjans del segle XI (ENCICLOPÈDIA DEL ROMÀNIC vol. III, 2014: 1959-1966).

Descripció formal: És una església de planta circular no gaire regular però que sí presenta una bona relació entre l'altura i la base. No se'n pot conèixer la forma de construcció ja que l'església es recobrí, en primer lloc, amb pintures murals i, posteriorment, amb un arrebossat blanc que ho tapa tot (VIGUÉ, 1975: 37-40).

3.2.5 Sant Pau de Bell-lloc⁵

Figura 15: Castell de Bell-lloc, Roca del Vallès. Torre convertida en església on es pot veure la façana i l'escalinata. Font pròpia, imatge del juny 2020.

- Situació: Vallès Oriental, La Roca del Vallès
- Data: segle XVIII

Notícies Històriques: La primera menció del castell de Bell-lloc és de l'any 1073 al testament de Gúlia Arbert, muller de Geribert Guitard. Tot i així, l'església com a tal es construí el segle XVIII amb la destrucció del castell i amb l'objectiu d'aprofitar les seves estructures (ENCICLOPÈDIA DEL ROMÀNIC, vol.II, 2014: 1515).

⁵ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 14.

Descripció formal: Es tracta d'un edifici de planta circular d'uns 7 metres de diàmetre i 6 metres d'altura, decorat amb un petit rosetó i una inscripció amb l'escut dels comptes de Bell-lloc. A la coberta s'hi ha construït un petit campanar acabat amb merlets, fet que recorda l'anterior funció de torre (CATALUNYA ROMÀNICA, 1984:).

3.2.6 Santa Maria del Bosc⁶

Figura 16: Església de Santa Maria del Bosc, Sant Cugat del Vallès. Imatge de la porta de l'església. Font pròpia, realitzada al juny 2020.

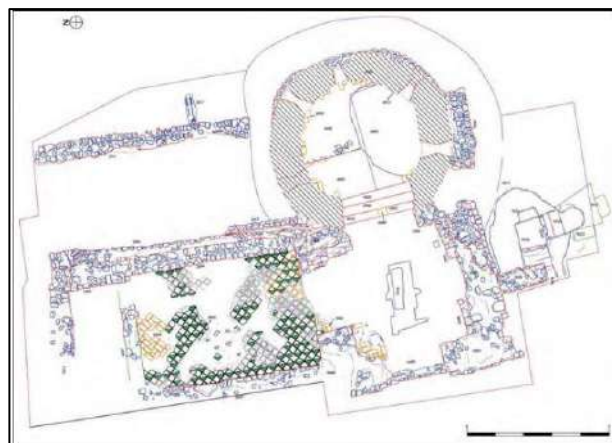

Figura 17: Planta de l'església de Santa Maria del Bosc amb les restes arqueològiques del monestir adjunt. Font: SUAÚ i LÓPEZ, 2004: 242.

- Situació: Vallès Occidental, Sant Cugat del Vallès
- Data: Segle X

Notícies Històriques: En un document Lotari identifica l'església l'any 986 com a propietat del monestir de Sant Cugat. Al segle XII serà anomenada Santa Maria de Guasch per una butlla papal de Calixt II i, un segle més tard, canviarà de nou per a ser anomenada Mare de Déu del Bosc. En una carta del segle XV s'esmenta l'aplec multitudinari de la població barcelonina a l'església. Amb la desamortització de 1835, l'església quedarà totalment abandonada (SUAÚ i LOPEZ, 2001: 1140-1145).

Descripció formal: Església de planta circular que consta de diferents materials com el marbre, la pissarra o la pedra calcària. Sembla que la seva construcció ha estat fruit de l'aprofitament de construccions anteriors. Compta amb tres finestres al nord, a l'est i al sud. L'exterior ha estat construït amb la presència d'*opus spicatum* però de forma molt irregular (VIGUÉ, 1975: 64-65).

⁶ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 5.

3.2.7 Sant Sebastià de Sallent ⁷

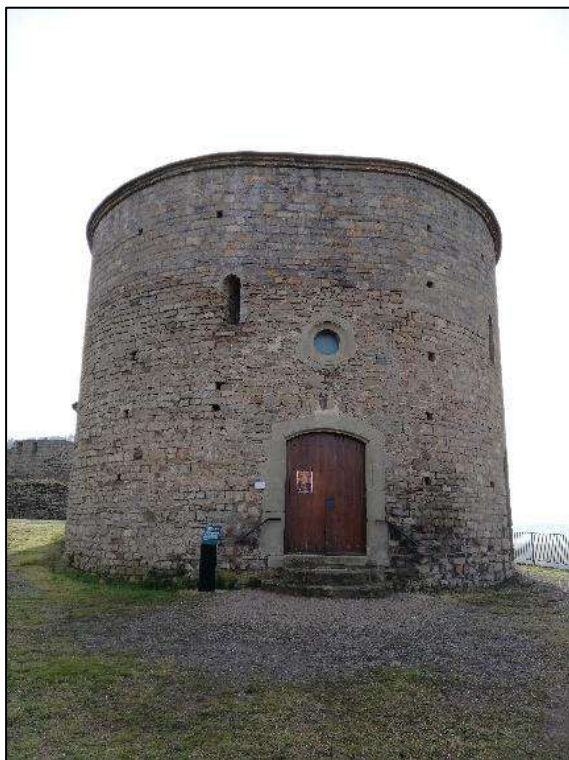

Figura 18: Sant Esteve i Sant Sebastià de Sallent, Sallent. Imatge frontal. Font: pròpia gener 2020

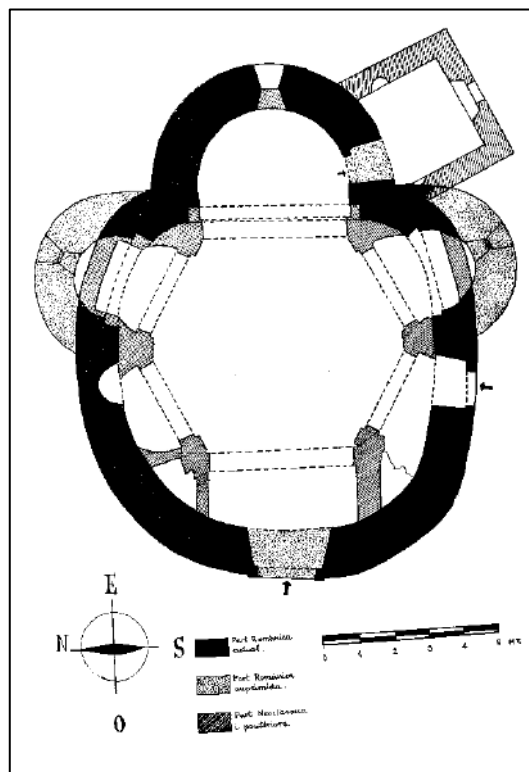

Figura 19: Planta de Sant Esteve, Sallent. S'hi presenta en negre la rodona original i en tons grisos les diferents modificacions posteriors. Font: VIGUÉ, 1975: 149.

- Situació: Bages, Sallent del Llobregat
- Data: Segle XI

Notícies Històriques: L'any 1022 apareix sota l'advocació de Sant Esteve en un empenyament de la comtessa Ermessenda a la família Gurb. A la segona meitat del segle XVI, amb l'epidèmia de la pesta, l'església canvia de nom i passa a anomenar-se de Sant Sebastià. Durant els segles següents i fins arribar a l'actualitat, sofrirà diverses reformes (ENCICLOPÈDIA DEL ROMÀNIC, Vol. II, 2014: 987-991).

Descripció formal: Els murs de l'església són de 5 metres d'alçada amb una porta d'entrada de dimensions reduïdes; l'alçada a l'interior del recinte del castell és de només 1.8 metres. S'hi observa la construcció d'un absis a llevant acompanyat per dues absidioles. Pel que fa a la coberta, se'n desconeix la seva forma inicial, ja que la feblesa

⁷ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 6.

dels murs hauria impedit la construcció d'una cúpula. És per això que s'hauria acabat amb una coberta de fusta (RIU, 1984: 10-14).

3.2.8 Sant Jaume de Vilanova⁸

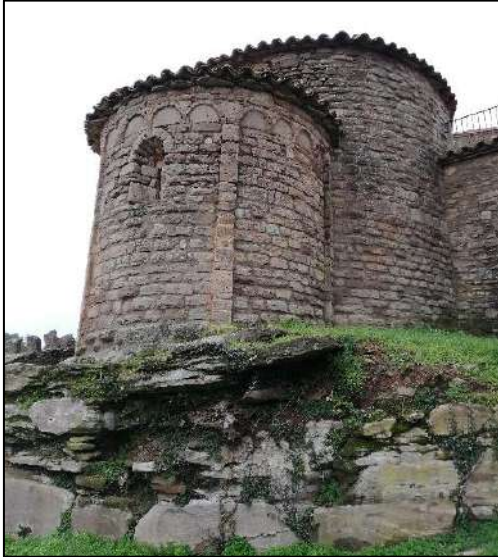

Figura 20: Sant Jaume de Vilanova, Santa Maria d'Oló. Imatge de l'absis amb decoracions llombardes. Font: pròpia gener 2020.

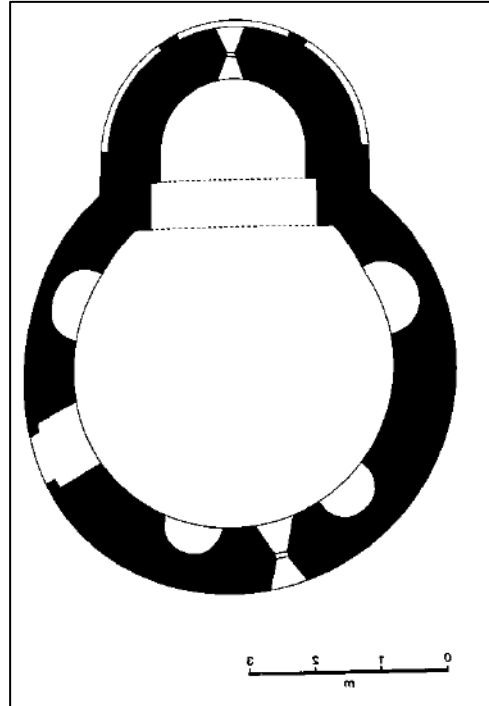

Figura 21: Planta església de Sant Jaume de Vilanova, Santa Maria d'Oló hi ha representada l'obertura que comunica amb el mas tot i ser posterior. Font: VIGUÉ, 1975: 170.

- Situació: Moianès, Santa Maria d'Oló
- Data: Segle XI

Notícies Històriques: L'any 1093 s'esmenta el mas, situant-lo al límit de ponent de la parròquia de Terrasola, però no serà fins 1175 que apareixerà documentada l'església en el testament d'Arnau d'Oló. Es considera, però, la possibilitat que l'església hagués estat construïda un segle abans de la data de què se'n té constància per primer cop. Al segle XVIII s'hi adossà l'actual masia a l'església i aquesta passà a ser la cort de porcs. Fins a la restauració de Puig i Cadafalch l'any 1933 no recuperarà la seva funció de culte (VIGUÉ, 1975: 168-169).

⁸ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 7.

Descripció formal: Es tracta d'un església de planta circular, amb decoracions llombardes. L'absis es troba orientat a llevant amb una finestra de doble esqueixada. Al costat oposat, hi ha actualment el mur i l'obertura que connecta amb la masia. A la nau central s'hi poden trobar quatre nínxols (VIGUÉ, 1975: 174-179).

3.2.9 Sant Vicenç del Castell ⁹

Figura 22: Sant Vicenç, Lluçà. Imatge del lateral i porta d'entrada de l'església. Font: pròpia gener 2020.

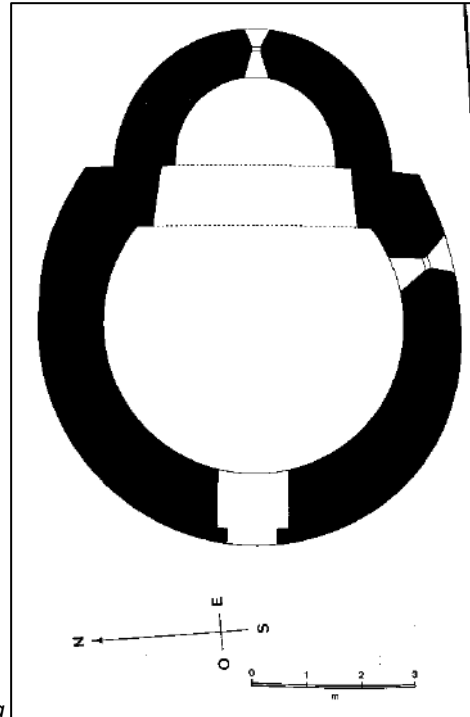

Figura 23: Planta església Sant Vicenç, Lluçà. Es tracta d'un dels exemples més simples. Font: VIGUÉ, 1975: 192.

- Situació: Osona, Lluçà
- Data: Segle X

Històriques: En el testament del comte Sunifred i el seu fill, que daten dels anys 988 i 1016, respectivament, es realitzen donacions a l'església. Durant el segle XIII, juntament amb el castell, patirà diversos assetjaments. Al llarg del segle XV s'inicià el declivi del castell i l'església (VIGUÉ, 1975: 190-191).

Descripció formal: Església és de planta circular a la què s'hi ha afegit un absis a llevant i una porta a ponent. Compta amb filades de blocs molt regulars que creen cercles

⁹ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 8

concèntrics a la cúpula. No presenta decoracions, fet que li dona una forma robusta i massissa (VIGUÉ, 1975: 196-200).

3.2.10 Santa Maria la Rodona¹⁰

Figura 24: Santa Maria la Rodona. Restes arqueològiques de les esglésies circulars de Vic, una en l'interior de l'altre, utilitzada com la cripta. Font: SUBIRATS, 2006.

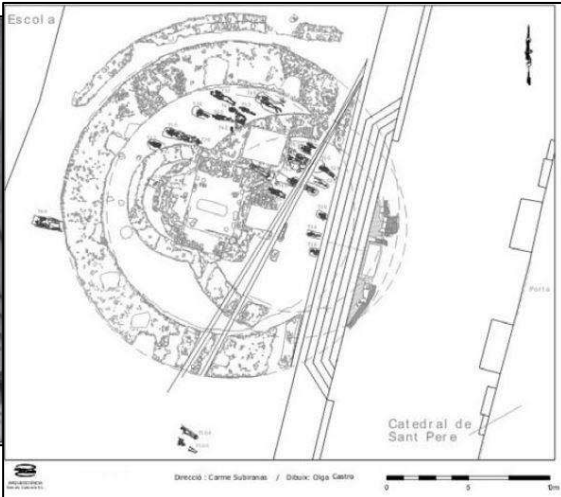

Figura 25: Planta de Santa Maria la Rodona. Sobreposició dels enterraments, les dues rodones i la seva disposició sota les escales de Sant Pere. Font: SUBIRATS, 2006.

- Situació: Osona, Vic.
- Data: Segle XI i XII

Notícies Històriques: L'any 1038 l'abat Oliba desenvoluparà una reforma que culminarà amb la construcció d'una església de planta circular. Només un segle més tard, aquesta s'enderrocarà i se'n construirà una de nova de dimensions més grans. Aquesta darrera es conservà fins el segle XVIII, quan, amb l'ampliació de la façana neoclàssica de la catedral de Sant Pere, s'enderrocarà per a guanyar espai (SUBIRANAS, 2005: 312-315).

Descripció formal: Actualment, de les dues esglésies en resten conservades només la base dels murs, d'uns 70cm, que es poden trobar sota la plaça de la Catedral de Vic. Gràcies a unes excavacions realitzades l'any 2005 es demostrà que la segona església emmarcava en el seu centre l'anterior església, que era de dimensions més reduïdes. A més, es va poder observar com s'havia aprofitat l'absis de la primera església per a construir-ne la cripta de la nova. Al voltant de les dues esglésies s'hi trobava l'únic cementiri de la ciutat fins el segle XIX, conegut com el fossat de Sant Joan (SUBIRANAS, 2005: 321-326).

¹⁰ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 9.

3.2.11 Sant Miquel de Lillet¹¹

Figura 26: Sant Miquel de Lillet, Poble de Lillet. Imatge de la façana principal amb la porta. Font: pròpia agost 2018.

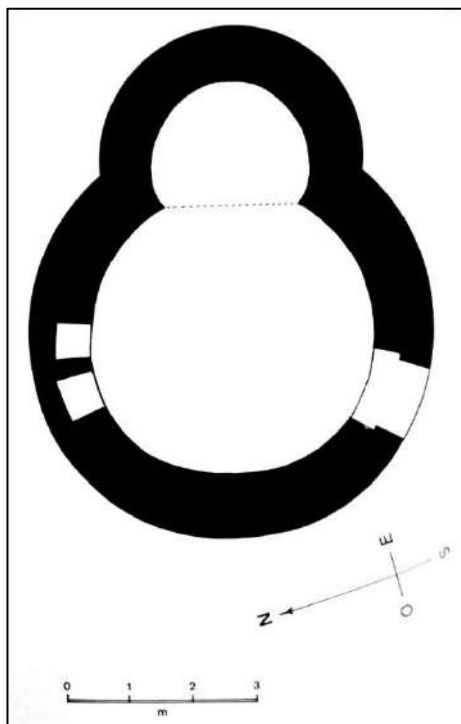

Figura 27: Sant Miquel de Lillet, Poble de Lillet. Cal destacar que es tracta d'una església sense finestres. Font: VIGUÉ, 1975: 244.

- Situació: Berguedà, Poble de Lillet
- Data: Segle XI i XII

Notícies Històriques: Segons una inscripció a l'altar de l'església, aquest data de l'any 1000, però no hi ha constància de cap altre fonament històric que ho corroborei. La primera notícia històrica sobre l'església es troba en un document de l'any 1166 i, al llarg del segle XII i fins al XV, aparegueren deixes a l'església en testaments locals (VIGUÉ, 1975: 2141).

Descripció formal: Es tracta d'un dels exemples més petits d'esglésies de planta circular. La planta es troba unida a un absis irregular. L'absis, la cúpula i l'entrada són el resultat d'una restauració efectuada a la primera meitat del segle passat. Cal destacar que no hi ha cap obertura tret de la porta (VIGUÉ, 1975: 251-252).

¹¹ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 10.

3.2.12 Sant Sebastià de Sull¹²

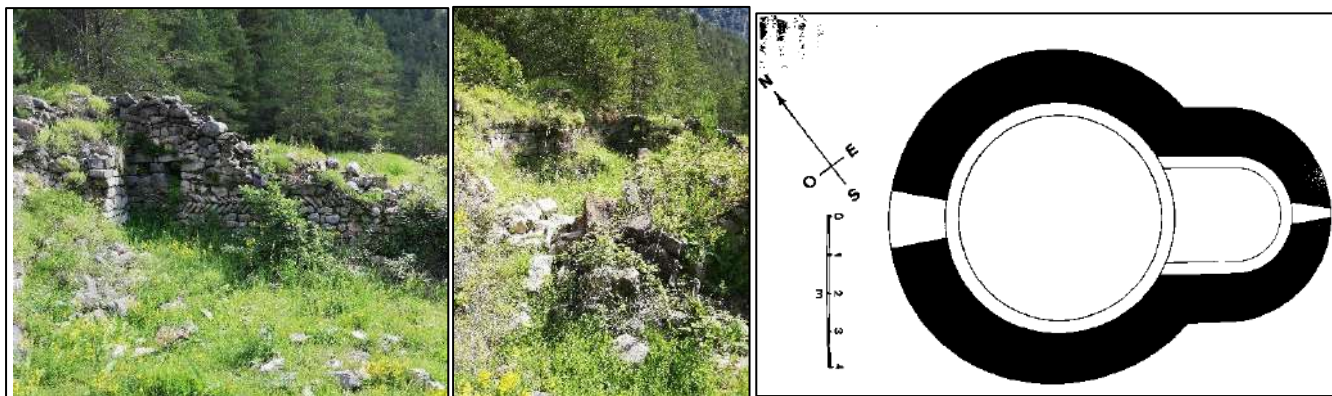

Figura 28: Restes del Monestir de Sant Sebastià de Sull, Saldes. Font pròpia, imatges del juny de 2020.

Figura 28: Planta de l'església de Sant Sebastià de Sull, la finestra i la porta es trobaven situades quasi en línia recta. Font: VIGUÉ, 1975: 270.

- Situació: Berguedà, Saldes
- Data: Segle X-XI

Notícies Històriques: Al segle IX, el prevere Daniel es retirà amb una dona anomenada Honesta i construïren les primeres estances del monestir de Sant Sebastià. L'any 939 el Comte d'Urgell, Sunifred II, donà la jurisdicció del territori i dels boscos a Sant Llorenç de Bagà, qui, més tard, ho cedí a Sant Sebastià. Les desamortitzacions van provocar que per aquelles dates l'indret ja portés 200 anys sense rendir culte. Al segle XIX s'hi va construir una masia aprofitant les restes, que encara conservaven el monestir (VIGUÉ, 1975: 262-269).

Descripció formal: Actualment, es troba en un estat de ruïna. Durant la dècada dels 70 del segle passat, però, Manuel Riu desenvolupà un seguit d'excavacions al monestir que van poder confirmar que havia estat construïda amb pedres de grans dimensions provinents de la riera pròxima. A més, a la zona de l'absis, es pogué identificar l'enterrament d'un infant de pocs dies de vida (VIGUÉ, 1975: 266-269).

¹² Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 11.

3.2.13 Sant Eudald¹³

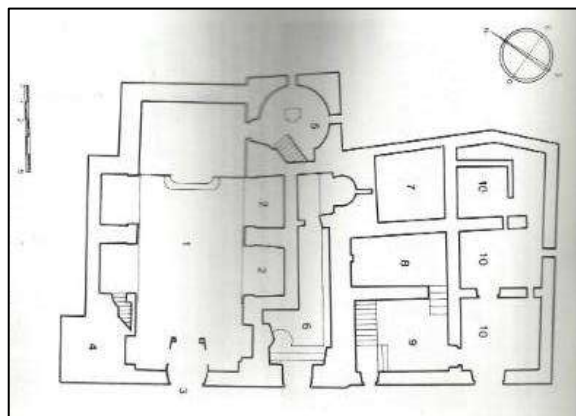

Figura 30: Escalinata per accedir al martyrion de Sant Eudald a Santa Maria de Sorba. Font: Catalunya identificat amb el número 6 és el martyrion. Font: Romànica.

BASTARDES, 1981: 11.

- Situació: Berguedà, Sorba
- Data: Segle VI

Notícies Històriques: Es tracta d'un *martyrium* que ha estat datat del segle VI per les excavacions arqueològiques. Serà amb les polítiques de repoblament de Guifré el Pelós que es realitzaran diverses reformes, entre d'elles la construcció de l'església Santa Maria de Sorba. L'espai viurà diferents modificacions fins el segle XVIII; la construcció dels bancs del cor, de l'altar a Sant Eudald o de la làpida sepulcral dels Perera (RIU, 1999: 28-31).

Descripció formal: Es tracta d'un *martyrium* de planta circular a l'interior i quadrada a l'exterior. La coberta hemisfèrica fou arrebossada i tractada per tal que prenguéss una tonalitat vermellosa. El conjunt de l'estructura té una altura de 4.20 m i 3.92 m de diàmetre. En el subsòl, a uns 85 cm de profunditat, s'hi localitzà l'esquelet d'un individu masculí d'uns 50 anys (RIU, 1999: 28-31).

¹³ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 15.

3.2.14 Sant Miquel de Cuixà ¹⁴

Figura 32: Vista aèria del Monestir de Cuixà. Codalet. Es pot veure tota l'estructura del monestir. Font: Fototeca.cat.

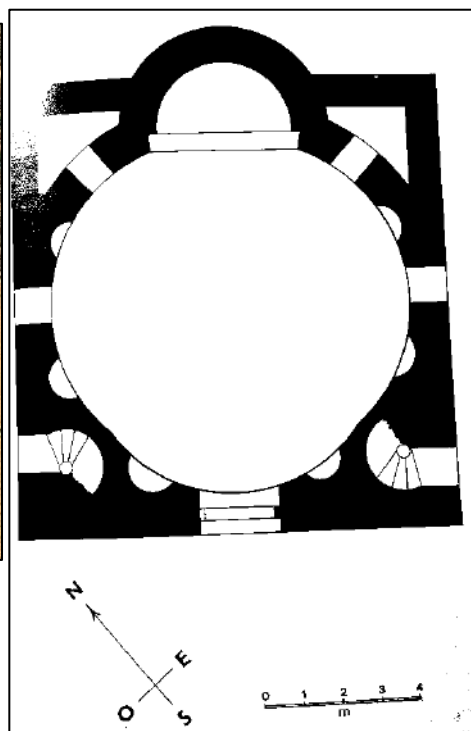

Figura 33: Planta església de la Trinitat, Codalet. Es pot observar la planta quadrada dels murs exteriors. Font: VIGUÉ, 1975: 297.

- Situació: Conflent (França), Codalet
- Data: Segle XI

Notícies Històriques: Tot i que la construcció del monestir de Sant Miquel de Cuixà s'inicià al segle IX, no serà fins l'arribada de l'abat Oliba, al segle XI, que el monestir començarà a experimentar diferents modificacions, entre elles la construcció de la Cripta del Pessebre i l'església de la Trinitat. Tot i així, el monestir entrarà en decadència ja al segle XII, i serà al segle XV que s'aturarà totalment el seu ús i patirà l'esfondrament del campanar i de la galeria nord en el segle XIX (VIGUÉ, 1975: 286-294).

Descripció formal: Es tracta d'una cripta en forma de planta anular amb una columna central en forma de palmera. A sobre d'aquesta es construirà l'església de la Trinitat, la qual fou enderrocada, però de la qual, gràcies a les excavacions, se'n pogué recuperar un metre d'alçada dels murs amb l'absis unit amb una arc de degradació (VIGUÉ, 1975: 295-299). També cal mencionar la presència de dues naus laterals dedicades als arcàngels Gabriel i Rafael.

¹⁴ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 11 i 12.

3.2.15 Santa Maria de Planès ¹⁵

Figura 34: Església de Santa Maria de Planès, Planès. Façana on hi ha la porta principal. També es pot observar el cementiri que l'envolta. Font: Miquel Pujo Mur, URL: indretseschbergueda.blogspot.com

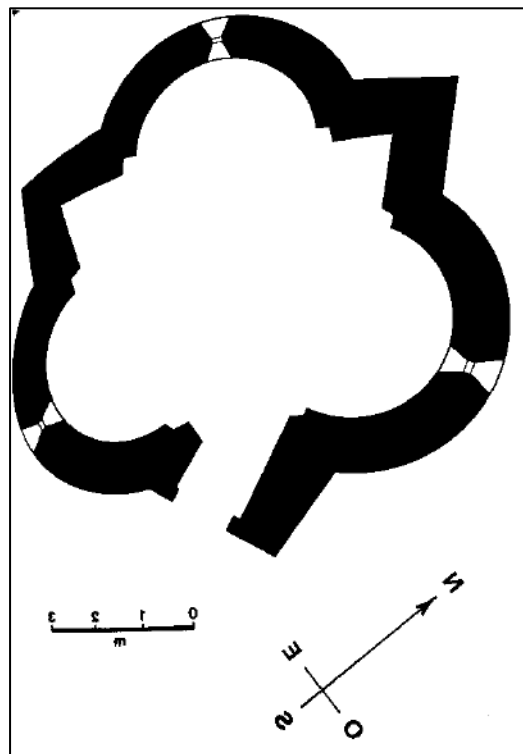

Figura 35: Planta església Santa Maria de Planès. Es tracta d'una forma composada per tres cercles i un triangle. Font: VIGUÉ, 1975: 345.

- Situació: Conflent (França), Planès
- Data: Segle XIII-XVI

Notícies Històriques: La data aproximada de la fundació de l'església es situa entre l'any 1180 i el 1442, però no hi ha prou documents històrics que puguin aportar una data més concreta. La tradició oral, però, identifica l'església com una mesquita durant l'ocupació, de poc més de 40 anys, del territori per part de les tropes musulmanes (VIGUÉ, 1975: 326).

Descripció formal: Es tracta d'una església de planta circular formada per tres absidioles circulars. Des de l'inici del cristianisme i fins el segle XIII, hi ha altres exemples d'edificis amb formes similars. El parament es troba decorat amb nínxols i amb un altar situat a llevant. Es tracta d'una església amb un estudi profund dels punts de descarrega, ja que

¹⁵ Per més informació consultar Annex A: Fitxes esglésies. Fitxa 13

la cúpula es troba erigida sobre tres pilars triangulars, els quals s'uneixen amb tres arcs de descàrrega, que ajuden a sostenir la cúpula (VIGUÉ, 1975: 342-346).

4. Anàlisi de les esglésies

Aquest punt de l'estudi s'inicia amb l'elaboració d'una taula de continguts¹⁶ a través d'un full de càlcul on s'han identificat diferents punts que han considerats essencials per a l'estudi de les esglésies. Aquests són: la cronologia, la situació, les coordenades, el context en què han estat construïdes, els materials de construcció, el diàmetre, l'alçat, la construcció dels murs tan interiors com exteriors, la coberta, els absis, les obertures en forma de finestra, l'orientació i la presència d'altres restes. Les comparacions tenen com a objectiu principal aportar informació sobre un possible patró arquitectònic comú utilitzat per a la construcció d'aquestes esglésies de planta circular. Per aquest motiu, en primer lloc es realitzarà una comparació de les dates de construcció de les esglésies per tal de poder-les incloure en un mateix moviment estilístic i constructiu entre els segles X i XII.

En segon lloc, es realitzarà la comparació de la situació geogràfica amb l'objectiu de poder relacionar la localització de les esglésies amb els processos de repoblació del territori de la Marca Hispànica, que es dona durant aquests segles. Seguint l'ampliació d'aquests coneixements i havent comparat el context o motiu pel qual foren construïdes, es podrà conèixer les dinàmiques de població de cada territori i quin tipus d'esglésies eren més freqüents: les que es trobaven aïllades, les associades a monestirs, les construïdes dins de castells o les situades dins de les poblacions.

A continuació s'iniciarà la comparació dels elements més arquitectònics, que aportaran més informació a aquesta anàlisi última que pretén identificar estils constructius. En primer lloc, identificar els materials constructius que s'utilitzen per a cadascuna

¹⁶ Es pot consultar en l'Annex C: Taula d'informatització de dades.

d'aquestes, seguidament, analitzar el diàmetre i alçat i, finalment, aspectes més concrets com són la forma de construcció dels murs, la coberta, la presència o absència d'absis i també d'obertures referint-nos, en aquest cas, a finestres.

Finalment, s'esmentarà si en la mateixa localització de l'església es poden apreciar d'altres restes de períodes anteriors que puguin representar un precedent a la construcció, o que identifiquin l'espai com un punt d'interès històric, fet que pot aportar informació d'interès en cas de voler construir en un indret concret.

4.1. Cronologia

Aquest primer punt de les comparacions entre les esglésies serveix per a contextualitzar el treball. Si bé és cert que no s'han inclòs aquelles esglésies no pertanyents a l'època medieval, és evident l'existència de diferències temporals entre esglésies que daten del mateix període. En alguns casos la cronologia de l'església no es pot determinar a través de la documentació, però els sistemes constructius, així com la forma en què han estat construïdes, aporten la informació suficient per encabir-les dins d'un segle determinat.

Així doncs, observant la informatització de les dades de les 16 esglésies, es pot observar com 9 d'aquestes han estat situades en el segle XI, aquestes són: Santa Cecília de Torreblanca, Sant Pere Gros, el Sant Sepulcre d'Olèrdola, Sant Sebastià de Sallent, Sant Jaume de Vilanova, Santa Maria la Rodona, Sant Miquel de Lillet, l'església de la Trinitat i, finalment, la Cripta del Pessebre.

També s'hi troba un conjunt de quatre esglésies que es construïren al segle X: Santa Magdalena de les Planes, Santa Maria del Bosc, Sant Vicenç del Castell i Sant Sebastià de Sull.

Finalment, resten tres esglésies que es situen en moments cronològics diferents. En primer lloc, el martyrium de Sant Eudald, del segle VI. Aquest, com el nom indica, no es tracta d'una església com a tal sinó d'un *martyrium* per a preservar les restes de Sant Eudald. En segon lloc, l'església de Sant Pau de Bell-lloc, que data del segle XVIII i que, segons la documentació, es va construir a partir de la torre d'homenatge d'un castell que havia estat enderrocat, reutilitzant, així, la construcció prèvia per tal de fer-hi una ermita. És per aquest motiu que, tot i comptar amb una estructura del segle XI, l'església en si no s'instaurà fins el segle XVIII. En darrer lloc es troba l'església de Santa Maria de Planés, que s'identifica al segle XIII. En aquest cas concret es desconeix quasi en la seva totalitat el moment de construcció, ja que la forma que té és realment inusual; es tracta d'una església de planta triangular formada per tres capelles circulars. És per això que podria ser posterior o fins i tot anterior a la data en què ha estat situada.

Les tres últimes esglésies esmentades queden fora del treball així com també s'exclouran de la resta de comparacions. Això és degut a què no es troben dins del període cronològic més freqüent i podrien afectar als resultats de la resta de l'estudi.

Pel que fa a les altres esglésies es pot concloure que es situen cronològicament entre els segles X i XI, és a dir, dins l'Alta Edat Mitjana. Segons els estudis bibliogràfics consultats, aquestes esglésies es poden incloure en un marc a nivell europeu, concretament durant l'auge del corrent que imita l'església de Santa Maria d'Aquisgrà. És possible que arribessin al territori com a conseqüència dels viatges d'abats i d'altres religiosos a Itàlia. Com ja ha estat esmentat anteriorment, el cas més destacable dins el segle XI és la figura de l'abat Oliba (PUIG I CADAVALCH, 1930).

4.2. Situació

Per tal de fer més visual aquesta comparació, s'ha elaborat el següent mapa on es mostren les esglésies situades geogràficament per tot el territori català. El mapa pren com a referència les comarques de Catalunya.

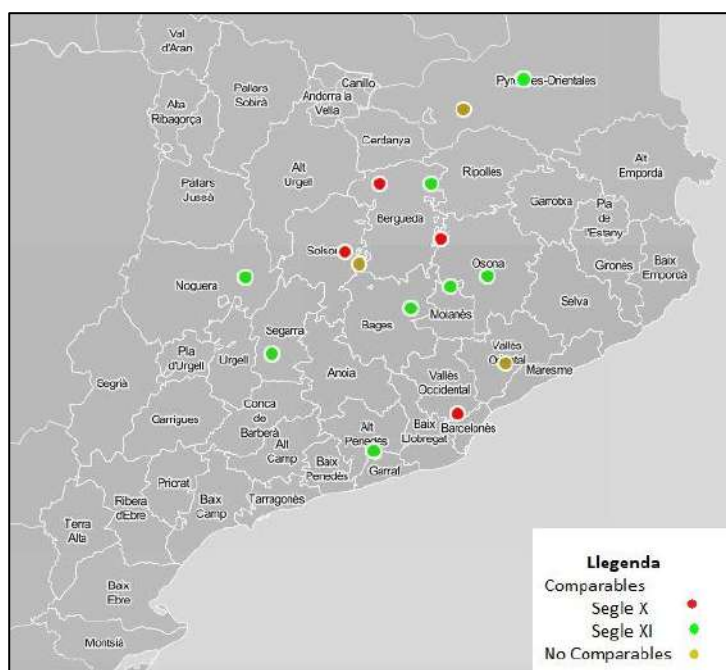

Figura 36: Mapa comarcal actual del territori de Catalunya. Apareixen marcades les esglésies de planta circular entre els segles X-XI. Font: pròpia elaborada a partir d'Instamaps.

S'ha realitzat la separació entre dos grups d'esglésies per tal d'exemplificar quines son aquelles que no corresponen al període estudiat. En les comparacions posteriors aquestes ja no seran esmentades.

A la imatge podem comprovar que hi ha tres esglésies fora del territori que conforma Catalunya a l'actualitat; es troben a l'Occitània, territori sota el control dels comtats Catalans, els quals s'identificaren com la Marca Hispànica. També, a través d'aquest mapa, es poden identificar quines són les esglésies que quedaren fora de la línia de frontera amb l'Al-Andalus entorn l'any 1000. Aquestes són dues: Santa Cecília de Torreblanca i Sant Pere Gros de Cervera. Ambdues es trobaren, un segle més tard, en

territori de la Marca Hispànica. Això podria portar a entendre que, tot i ser un territori de frontera i poc estable, hi havia població disposada a ocupar aquests espais.

4.3. Context

En aquest treball s'ha establert com a context l'espai on va ser construïda l'església més enllà de la seva localització geogràfica, és a dir, en quin context és dona. Com a resultat s'han identificat cinc espais diferents: urbà, aïllat, castell, masia i monestir.

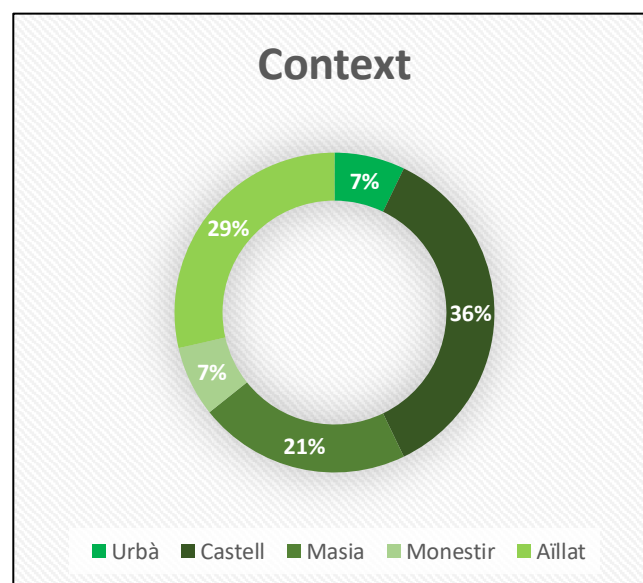

Figura 37: Gràfic de sectors on es pot observar el percentatge d'esglésies que pertanyen a cada context constructiu. Font: Pròpia.

Com es pot observar a la gràfica la tipologia més nombrosa inclou les esglésies construïdes en un monestir, tot i que, en comparació a les esglésies aïllades, només en trobem un exemple menys, però en percentatges aquest representa un 7% del total. D'aquesta manera es podria concloure que són les dues formes clarament predominants. Seguidament es troben les esglésies castelleres, que en són dues: Sant Sebastià i Esteve de Sallent i Sant Vicenç del Castell. Finalment, i només amb un exemple cadascuna, es troba Sant Jaume de Vilanova com a exemple d'església en masia Santa Maria la Rodona, com a cas d'església en l'entorn urbà.

Tornant als dos grups majoritaris, s'experimenta una particularitat en l'evolució històrica d'aquestes. Les que en un inici són aïllades, ràpidament són utilitzades per a construcció d'un monestir en el mateix emplaçament. En aquest cas s'han considerat esglésies de monestirs, ja que han estat modificades en el moment de la construcció d'aquest i no se'n pot conèixer l'estat original d'aquestes. Els dos exemples identificats són Santa Maria del Bosc i Sant Pere Gros; en ambdós casos s'han excavat les restes arqueològiques del monestir adjunt a l'església.

D'altra banda, els motius de construcció de les esglésies que es troben aïllades són molt diversos. En molts casos aquests són, en essència, hipòtesis. En el cas de Santa Cecília de Torreblanca i Santa Maria del Bosc, en un primer moment foren construïdes totalment aïllades, però probablement en un espai ja conegut i utilitzat amb anterioritat, degut a la identificació de restes anteriors. Santa Margarida de les Planes fa referència a un exemple similar al de Sant Sebastià de Sull (aquest segon en un context monacal), ja que a l'absis s'identificaren enterraments d'infants amb pocs dies de vida. Les hipòtesis suggereixen que aquests són el motiu pel qual s'erigeixen les construccions, però no es pot donar explicació a per què s'utilitza aquest emplaçament. (RIU, 1999: 28-31). Finalment, el cas de Sant Miquel de Lillet es troba entre dues hipòtesis; d'una banda, la vinculació de l'església al monestir pròxim i, de l'altra, la vinculació amb el castell que es troba al cim del turó (CATALUNYA ROMÀNICA vol. XII, 1984:).

A les esglésies castelleres es dona la mateixa situació dins el recinte; els dos casos es troben en el recinte Jussà, prop de la muralla, ja que des de la llunyania era possible confondre l'església amb una petita torre de vigia. D'altra banda, l'església que es troba en context urbà, com ja s'ha esmentat, és Santa Maria la Rodona de Vic; aquesta església va ser primerament construïda com a seu episcopal de la ciutat juntament amb Sant Miquel, actualment desapareguda i sense localitzar, i Sant Pere, l'única que es conserva i actualment coneguda com la catedral de Vic. Posteriorment, l'església de Santa Maria fou reformada per petició de l'abat Oliba, fent-la així més gran però mantenint el mateix emplaçament (SUBIRANAS, 2006: 313-339).

Pertanyent a una masia, Sant Jaume de Vilanova fou construïda en el terme d'aquesta propietat ja des del seu inici i, posteriorment, s'uní físicament a l'edifici principal. S'ha volgut diferenciar del Sant Sepulcre d'Olèrdola perquè, tot i que actualment també formi part de la propietat d'un mas i estigui unida a aquesta, s'ha pogut saber que en el moment de la seva construcció i durant un període suficient, es tractà d'una única església emplaçada en aquell espai.

Es pot concloure, doncs, que tot i trobar certa unitat entre les esglésies, destacant l'existència de dos grups força nombrosos, en el cas de les construccions en un entorn monacal o aïllades apareixen múltiples exemples i contextos quasi únics que porten a la seva construcció i que, per tant, provoquen que no es pugui definir un patró clar comú per a totes elles.

4.4. Material

L'estudi dels materials emprats per a la construcció d'aquestes esglésies esdevenia de gran interès per a la construcció de l'església, ja que el material utilitzat podia ser un condicionant de la seva importància. Malauradament, també és una de les variables de les quals s'ha pogut obtenir menys informació i, al mateix temps, menys resultats. En els estudis analitzats no s'esmenta el tipus de material de cada església, ni tampoc s'ha pogut visitar l'església *in situ* per intentar identificar els materials.

En l'Annex s'ha introduït el tipus de sòl sobre el qual han estat construïdes cadascuna de les esglésies per tal de poder relacionar-los amb els materials constructius, però no s'ha pogut arribar a aquesta informació.

Només es coneixen els materials de dues de les esglésies. La primera és Sant Sebastià de Sull, la qual i segons els treballs arqueològics de doctor Manuel Riu, és una església elaborada a través de materials provinents de la riera, degut a les seves formes arrodonides i la gran quantitat de còdols identificats. Cal destacar que just davant del monestir transcorre un riu, això indica que ,en aquest cas, l'església es va realitzar amb el material més pròxim del qual es disposava. Pel que fa a la geologia s'hi recolza la mateixa idea, ja que l'església es troba sobre la terrassa al·luvial del riu Saldes, és a dir, un terreny molt recent de l'Holocè.

El segon exemple que s'ha pogut identificar és Santa Maria del Bosc, en la què també es realitzaren treballs arqueològics així com la restauració completa de l'església. A partir d'aquests es classificà el material constructiu com a divers; els estudiosos identificaren que possiblement això es devia a la reutilització de materials d'altres construccions pròximes degut a la heterogeneïtat d'aquests (VIGUÉ, 1975: 64). El sòl està format per pissarres micacítiques i pissarres sorrenques formades en el Cambroordovicià o l'Ordovicià, així la presència d'aquests materials hauria de ser recurrent en la construcció però en els treballs no s'especifica el material utilitzat.

Finalment, de les formacions geològiques en què es troben construïdes les esglésies, cal destacar la presència d'aquestes sobre sòls formats pels sediments al·luvials durant l'Holocè, és a dir, es troben situades sobre les terrasses dels rius. Les esglésies que corresponen a aquest grup són: Santa Cecília de Torreblanca, Sant Pere Gros, Sant Miquel de Lillet, Sant Sepulcre d'Olèrdola, Santa Maria la Rodona i el ja esmentat Sant Sebastià de Sallent. Cal tenir en compte la disposició de les esglésies prop de corrents d'aigua, ja que en època Medieval aquesta representava un recurs molt apreciat i útil¹⁷.

¹⁷ Es pot consultar en l'Annex B: Mapes geològics.

4.5. Diàmetre i Alçat

En aquest punt s'analitzaran dues variables que es troben relacionades entre elles: el diàmetre i l'alçat de cadascuna de les esglésies. En primer terme, cal puntualitzar que en el diàmetre s'hi ha comptabilitzat l'espai que ocupen els murs, és a dir, en algunes ocasions el diàmetre dels murs pot arribar als dos metres i això no és representatiu de l'espai útil del temple. Pel que fa a l'alçat, ens trobem amb la problemàtica, un com més, de la presència d'esglésies arrasades les quals no se'ls ha conservat la coberta ni tampoc la major part dels murs. El darrer cas espacial a tenir en compte és Sant Sebastià de Sallent, església que ha estat modificada en diverses ocasions. Segons els estudis realitzats, és possible que es tractés d'una església amb un problema de coberta, ja que el diàmetre dels murs no era prou gran per a aguantar la cúpula que hauria d'haver portat; així doncs, no se'n coneix l'alçat real d'aquesta, sinó el fruit de les modificacions que ha patit al llarg dels anys (VIGUÉ, 1975: 155-160).

Pel que fa al diàmetre, l'església més petita és Santa Margarida de les Planes, amb un diàmetre total de 2.93 metres. Contràriament, la més gran és Santa Maria la Rodona a Vic, amb 10.5 metres. Com es pot comprovar amb aquests dos exemples, hi ha realment una gran diferència entre les esglésies, fet que posa de manifest la necessitat de variar la seva estructura per tal de respondre a les necessitats de cadascuna.

En referència a l'alçada, hi apareix la mateixa tendència; l'església amb un alçada més reduïda és Santa Margarida de les Planes, amb 2.98 metres, mentre que l'església més alta, Sant Pere el Gros, compta amb 8.75 m. Molt probablement l'església més alta també hauria estat Santa Maria la Rodona, però no hi ha accés a dades que ho confirmin perquè es troba totalment arrasada.

En el cas de Santa Margarida de les Planes, s'ha d'interpretar com una església amb dues fases de construcció. Primerament es construí l'església de planta circular i,

posteriorment, es decidí augmentar-la construint-hi una nau de planta quadrada adossada a l'església circular, deixant així l'església circular com a l'absis. En aquest estudi, però, només s'han tingut en compte les mesures de l'església circular o l'actual absis.

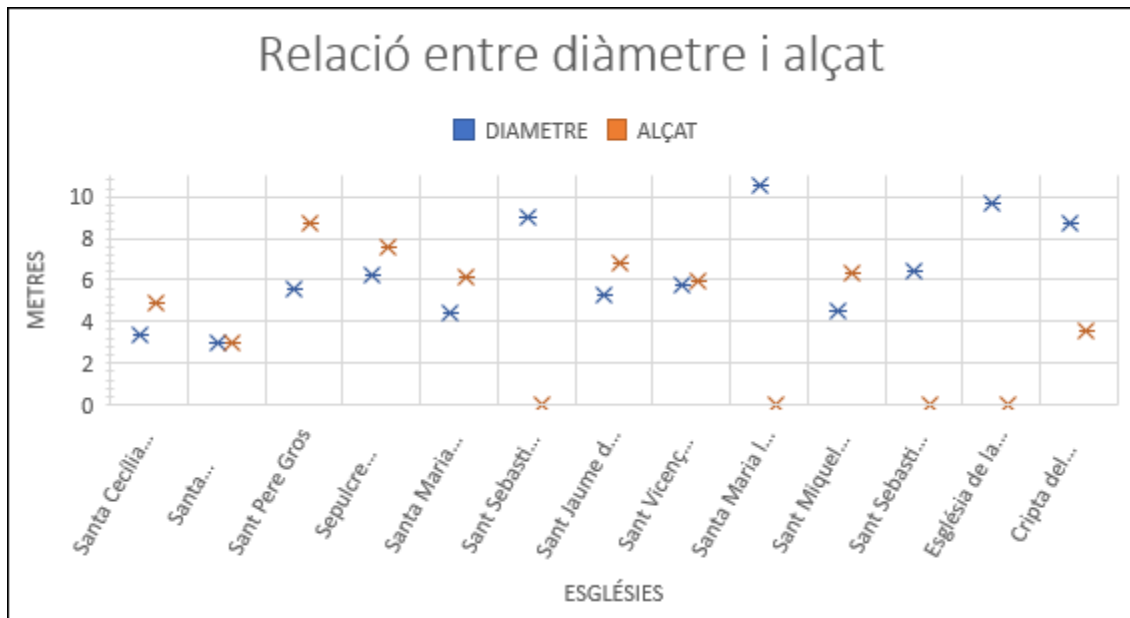

Figura 38: Gràfica de caixes en la qual es pot observar la relació entre el diàmetre i l'alçat per a cada església. Font: Pròpia.

A la gràfica superior s'ha volgut posar en relació l'alçada i el diàmetre de cadascuna de les esglésies, fent possible la identificació de tres tendències diferents. La primera ve provocada per l'estat de conservació de l'església. Torbant l'alçat a 0, els exemples són:

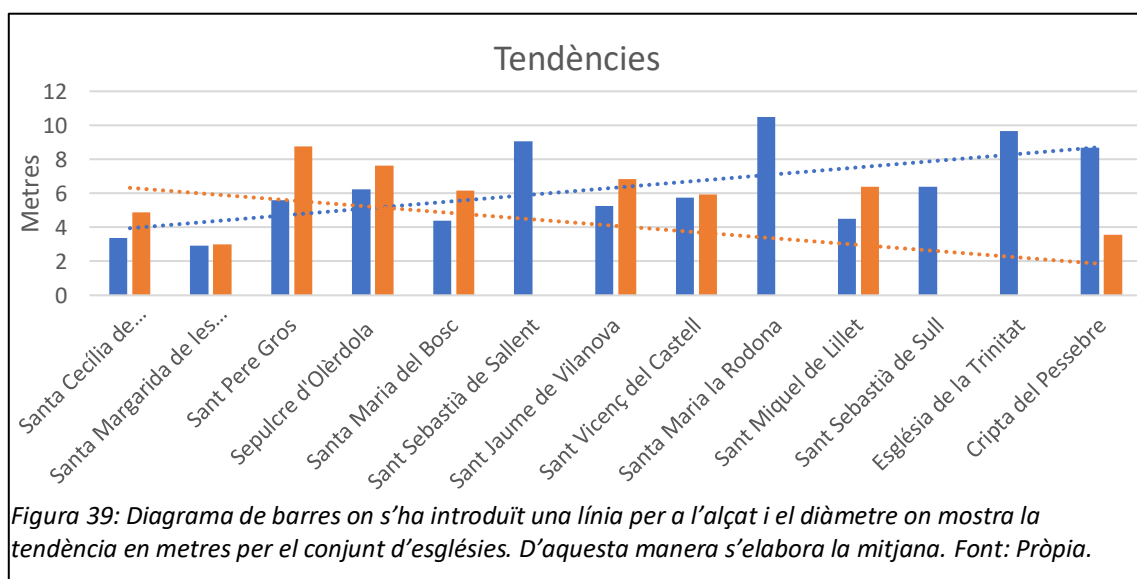

Figura 39: Diagrama de barres on s'ha introduït una línia per a l'alçat i el diàmetre on mostra la tendència en metres per el conjunt d'esglésies. D'aquesta manera s'elabora la mitjana. Font: Pròpia.

Sant Sebastià de Sull, Santa Maria la Rodona, Sant Sebastià de Sallent i l'Església de la Trinitat a Cuixà.

En segon lloc, es pot diferenciar un altre grup que manté una correlació entre l'alçat i el diàmetre, fent així esglésies que es veuen de dimensions i mides més reduïdes. Entre aquestes s'hi troben Santa Cecília de Torreblanca, Santa Margarida de les Planes, Sant Vicenç del Castell o Sant Jaume de Vilanova. Contràriament, hi ha casos on la diferència entre les esglésies és més notòria, per exemple: Sant Pere Gros, el sant Sepulcre d'Olèrdola o la Cripta del Pessebre a Cuixà.

Seguidament, s'ha observat quina ha estat la tendència de construcció entre diàmetre i alçat, és a dir, en quins casos les mesures són les mateixes, en quins l'església és més alta que ampla i, finalment, en quins casos és més ampla que alta. En el primer cas només s'inclouen dos exemples: Santa Cecília de Torreblanca i Sant Vicenç del Castell. En el segon grup s'hi troben la majoria de les esglésies amb un total de sis, les quals compten, com a mínim, amb un metre més d'alçada que d'amplada. Finalment, s'engloben en el darrer grup aquelles esglésies amb una amplada superior a la seva alçada. Tot i que en un principi no s'esperava trobar-ne cap exemple d'aquest tipus, s'hi ha inclòs la Cripta del Pessebre, la qual al tractar-se d'una cripta i estar en el subsòl, no disposa de massa altura per a la construcció del sostre o, per exemple, d'una cúpula.

Finalment, s'ha volgut observar quina era la mitjana dins de cadascun dels grups treballats, això és, alçada i diàmetre. A través del programa d'informatització de dades s'ha realitzat la mitjana entre cadascun dels grups. En el cas del diàmetre, la mitjana és de 6,33 metres d'amplada en les esglésies, destacant que 8 d'aquestes es troben per sota de la mitja i 5 per sobre. Això indica que les esglésies amb un diàmetre més gran, ho són considerablement més, ja que totes superen els 8 metres. Contràriament, les més petites es mouen entre els 3 metres i 6 metres.

En el cas de l'alçada, aquesta mitjana queda clarament modificat per a les esglésies a les quals no se'ls ha pogut identificar l'alçat ja que, la mitjana queda en 5,9 metres. D'aquesta manera, és impossible que sigui inferior la mitjana del diàmetre, ja que el 80% de les esglésies estudiades, són més altes que amples.

En la gràfica es pot veure la tendència de les esglésies segons el diàmetre i l'alçada. En el diàmetre s'hi observa una línia exponencial amb un creixement entre els 4 i 8 metres que representa la mitjana de mesura de les esglésies de planta circular. Un cop més, pel que fa a l'alçat, s'hi aprecia una modificació dels resultats per la falta de coneixement sobre l'alçada d'algunes esglésies, fet que el programa identifica com a 0 i per aquest motiu, en el cas de l'alçada, hi ha un creixement negatiu entre 6 i 2 metres d'alçada.

En conclusió, tot i que es pot arribar a afirmar que hi ha una correlació entre l'alçada i el diàmetre, hi ha una tendència a què les esglésies tinguin una alçada superior a la seva amplada. Al mateix temps, però, sense un patró que fixi unes mides de construcció per aquestes esglésies de planta circular. Cal d'esmentar que les anàlisis realitzades sobre l'alçat de les esglésies no són reals degut a la falta d'informació que permeti analitzar el conjunt en la seva totalitat.

4.6. Murs exterior i interior

Per tal d'analitzar la morfologia constructiva dels murs s'ha identificat, en primer lloc, quina forma constructiva s'ha emparat, sorgint d'aquesta manera fins a 4 variables: trencajunt, sense ordre, imitant carreus i arrebossat. Ha estat necessari, però, introduir un altre variable per a aquelles esglésies de les que no s'ha pogut identificar la forma de construcció, ja sigui pel mal estat de conservació o per l'excessiva modificació al llarg de la història o durant la seva restauració.

Abans de començar les comparacions és necessari identificar com són les 4 variables identificades. El trencajunt, en primer lloc, és una tècnica en què el material constructiu es col·loca de tal manera que no hi ha coincidència en els junts de les fileres consecutives. Contràriament, aquells murs que es fonamenten en l'absència d'ordre s'identifiquen com a *opus incertum*, tècnica en què és col·loca el material constructiu de forma irregular. En tercer lloc, la imitació de carreus es caracteritza per la utilització de pedres de grans dimensions per tal de construir els murs, produint la sensació que es tracta de carreus treballats. I per últim l'arrebossat, que és una capa que cobreix els murs feta d'argamassa impedit veure la forma constructiva.

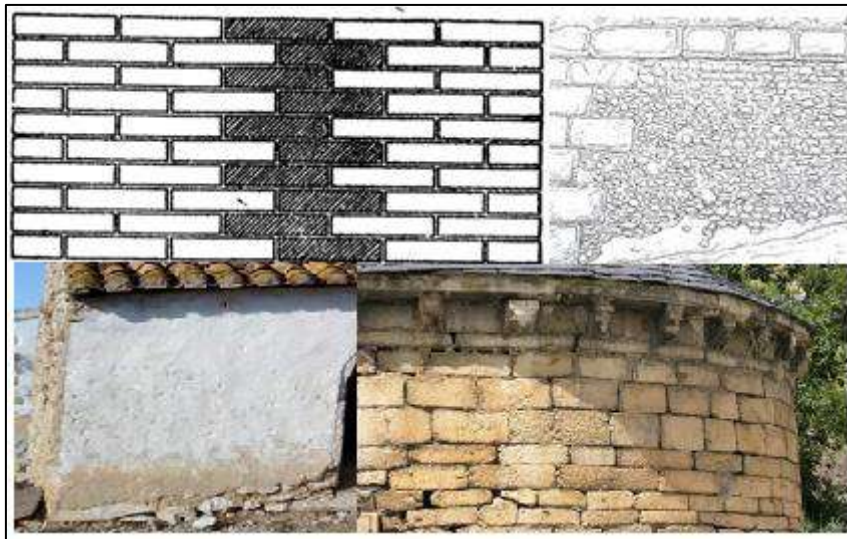

Figura 40: Imatge on apareixen els quatre sistemes constructius identificats: Trencajunt, Sense ordre, arrebossat i imitant carreus. Font: Elaboració pròpia.

En segon lloc, s'ha dut a terme un recompte de quantes esglésies tenen cadascun dels tipus de construcció tan en els murs exteriors com interiors i s'ha unit per tal de crear la gràfica següent:

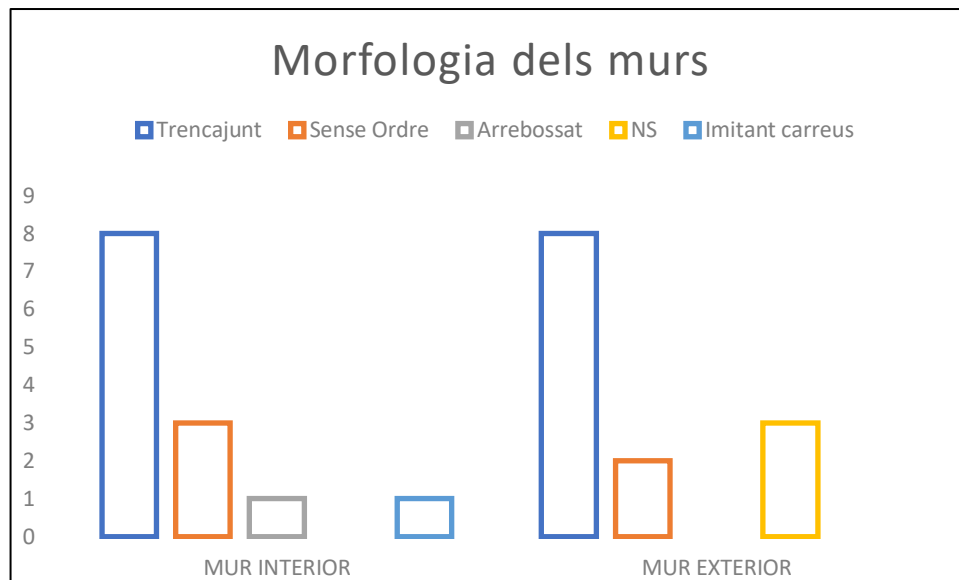

Figura 41: Gràfica de barres on es diferencien dos grups: murs interior i exterior i es representa en barres cadascuna de les variables per a cada mur. Els espais buits indiquen l'absència de la variable dins la tipologia. Font: Pròpia.

Es pot observar la clara predominança del sistema de trencajunt en la construcció dels murs exteriors i interiors de les esglésies, fet que no sorprèn, ja que es tracta d'un sistema molt usual que, a més, dona un bon aspecte d'acabat. Aquesta tècnica és emprada en 8 dels exemples analitzats.

A la resta de casos la representació dins de la mitjana és molt baixa, ja que com a màxim hi ha tres exemples per cada paràmetre. A això cal afegir-hi que en una d'elles al sumar-hi l'arrebossat, tot i considerar-lo una tipologia, no és un sistema constructiu sinó un acabat que impedeix conèixer la forma en què ha estat construïda l'església.

Cal destacar que, en alguns casos, concretament en el de Sant Pere Gros i el de Sant Jaume de Vilanova, l'església presenta acabats de decoracions llombardes en els murs exteriors. En un inici es va considerar introduir-lo com un sistema constructiu, però no

es tracta d'això, sinó que cal identificar-ho com un sistema decoratiu particular que es manifesta en dues de les esglésies analitzades.

Així doncs, cal concloure que en aquest cas existeix un patró constructiu, el trencajunt, que es presenta com un sistema constructiu majoritari amb algunes excepcions. La justificació de la predominança d'aquesta tècnica és simple: es tracta del sistema constructiu més comú en el període i, en conseqüència, del més estès i conegut pels constructors. Sí cal destacar, però, és la presència de les decoracions llombardes, típiques del període i molt presents en aquesta tipologia d'esglésies.

4.7. Obertures

En aquesta variable es farà referència únicament a les obertures per mitjà de finestres que presenten les esglésies; no es tindran en compte les portes d'accés i tampoc d'altres portes que puguin connectar amb d'altres espais.

En aquest cas, s'han identificat fins a quatre opcions diferents: cap obertura, una, dues o tres. Es tracta d'una variable molt dividida, ja que de la suma total hi ha tres esglésies sense obertura, tres esglésies amb una, tres amb dues obertures i dues amb tres

Figura 42: La imatge està composta per el conjunt de les tres obertures que componen Santa Maria del Bosc, la primera la finestra de doble esqueixada, la segona elaborada amb terracuita i en darrer lloc la circular. Font: Vigué, 1975:72-74

obertures. Cal tenir en compte que de les esglésies de Santa Maria la Rodona i l'església de la Trinitat, no se'n pot reconèixer la presència de cap finestra degut a l'estat dels murs. En el cas de Santa Maria la Rodona es conserva un dibuix del seu possible aspecte on s'hi presenten diverses obertures amb finestres de doble esqueixada.

Si el propi nombre d'obertures a les esglésies ja esdevé molt divers, pel que fa la seva forma constructiva, també s'hi presenten característiques canviants, ja que no s'utilitza una mateixa tipologia per a totes les esglésies, sinó que s'identifiquen diversos tipus de finestres. El tipus que es dona en més casos és el que compta amb les finestres de doble esqueixada i arc de mig punt, que majoritàriament es situen en el centre de l'absis, aportant llum a l'altar. També cal considerar aquelles esglésies que només presenten finestres circulars, també conegudes com a *occulus*, com és el cas de Santa Cecília de Torreblanca.

Sobre aquesta variable cal destacar l'església de Santa Maria del Bosc, que fa referència a una de les esglésies amb tres obertures, però cap d'elles coincideix en la morfologia. Així doncs, es troba una finestra de doble esqueixada amb arc de mig punt adovellat, una finestra circular i, finalment, una petita obertura formada per dues peces de terracuita, que unides formen un cercle.

4.8. Coberta

Pel que fa a la coberta de les esglésies es troba la presència d'una cúpula de forma de forma generalitzada a gairebé tots els casos. Cal destacar que en dues ocasions, com són Sant Sebastià de Sull i l'església de la Trinitat, no se'n pot conèixer la coberta, ja que se'n conserva poc més d'un metre dels murs. Contràriament, l'església de Santa Maria la Rodona de Vic es troba en les mateixes circumstàncies, però, degut a una litografia, ha quedat el record de l'alçat de l'església incloent-hi la cúpula, amb un petit campanar d'espada al centre. Malauradament, al tractar-se d'un dibuix no es pot tenir l'absoluta certesa que es tracti d'una imatge fidedigne de l'església.

Figura 9: Dibuix de l'església de Santa Maria la Rodona de Vic realitzat per S. Puntí. Font: VIGUÉ, 1975: 365.

Així, nou de les tretze esglésies analitzades han estat construïdes mitjançant la cúpula com a coberta. En aquests casos es tracta d'una coberta amb una superfície semiesfèrica engendrada per la rotació d'un eix central; aquest cobreix la totalitat de la planta circular que forma l'església. Aquest sistema constructiu ja s'utilitzà en els monuments paleocristians com el mausoleu de Centelles. Al llarg de l'època medieval, però, esdevé poc important tret d'alguns exemples concrets, com ho les esglésies analitzades. Amb posterioritat, la cúpula es començà a utilitzar en plantes quadrades, les quals plantejaven un problema estructural per el qual es desenvoluparen dues formes: el mètode de les petxines o el mètode de les trompes, que repartien el pes de la cúpula uniformement als murs. (CARBONELL, 2013: 107-124)

Pel que fa a Sant Sebastià i Sant Esteve de Sallent, és actualment una església amb una coberta en cúpula, però s'ha identificat un problema estructural que durant molts anys impossibilità la construcció d'una coberta en forma de cúpula i que no es solucionà fins al segle XVIII, amb els generalitzats canvis estructurals a l'església. En el moment de la construcció d'aquesta, els murs es realitzaren massa estrets i alts per a poder suportar el pes d'una cúpula. Les hipòtesis existents apunten a dues possibilitats; d'una banda, l'existència d'una cúpula en el moment de finalització de l'església, però que no perdurà

en el temps i, de l'altra, la finalització de l'estructura amb una coberta plana de fusta (VIGUÉ, 1975: 144-147).

Finalment, cal destacar la Cripta del Pessebre. Aquesta, al trobar-se soterrada al subsòl, no s'hi construí una cúpula, però sí que es realitzà una volta de canó acabada amb una columna anular al centre de la cripta. D'aquesta manera s'erigeix una columna amb forma de palmera que és capaç d'assumir tot el pes del sostre i distribuir-lo als murs i a la columna (VIGUÉ, 1975: 307-311).

4.9. Orientació

En aquesta variable s'ha identificat quasi una unanimitat en la forma de construcció de les esglésies, ja que totes elles han estat construïdes orientades a llevant, amb excepció d'una, Santa Maria la Rodona. Aquesta església fou orientada a ponent per un motiu pràctic, i és que es trobava situada just davant de l'església de Sant Pere. És per això que, en situar les portes de Santa Maria la Rodona davant de les de Sant Pere, l'absis de la primera va quedar orientada a llevant i el de la segona a ponent, provocant que les esglésies quedessin orientades cap a punts cardinals oposats (SUBIRANES, 2006: 315-320).

La orientació de les esglésies a llevant esdevé una tradició de la religió cristiana; d'aquesta manera es troben orientades a la sortida del sol o, en casos excepcionals, a algun santuari de rellevància. És aquesta actitud religiosa la que condicionà la construcció d'alguns temples, tal i com succeeix a la religió jueva, que orienta les sinagogues en direcció a Jerusalem, a la musulmana, que construeix les mesquites garantint la seva orientació a la Meca. (GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, 1988. URL: <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0235326.xml>)

Aquesta tradició cristiana vingué condicionada pel costum grecoromà de l'antiga pregària cristiana, segons el qual es construïen les esglésies en direcció al naixement del sol. Posteriorment, es dotà a aquesta tradició d'un simbolisme religiós en el qual s'identifica a Crist ressuscitat com a el veritable sol. (GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, 1988. URL: <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0235326.xml>)

4.10. Absis

S'hi troben només 3 casos en què l'església no ha estat construïda amb un absis per tal d'acollir l'altar. Aquests són Santa Cecília de Torreblanca, la Cripta del Pessebre i Santa Maria del Bosc.

Els tres exemples compten amb circumstàncies específiques que poden explicar la mancança d'aquesta construcció. En primer lloc, Santa Cecília de Torreblanca, que per les seves mides reduïdes, pot ser confosa amb una cabanya de pastor. A més, és possible que les seves modestes mides impossibilitessin la construcció d'un absis. En el cas de la Cripta del Pessebre, al tractar-se d'una cripta, com el seu nom indica, no ha estat dotada d'aquest element. Tot i tenir dues capelles laterals, només presenta un petit altar en un nínxol (CATALUNYA ROMÀNICA, vol. VII: 306-307). En referència a Santa Maria del Bosc, es creu que no va tenir mai cap absis, però no hi ha cap manera de confirmar aquesta hipòtesi, ja que només se n'ha pogut analitzar un fragment d'un dels seus murs quan aquest ja estava totalment destruït. Tot i així, la teoria més recolzada indica que aquest esfondrament es va produir al trobar la porta en aquest emplaçament, fet que impossibilita la presència d'un absis en el mateix espai (VIGUÉ, 1975: 65-68).

Finalment, cal destacar el cas de Santa Magdalena de les Planes. Aquesta església es concebí, en un primer moment, com a una església circular sense absis, però en ple procés de construcció es decidí augmentar la seva capacitat, adjuntant-li a aquesta nau

circular una de rectangular que provocà que l'església circular es transformés en un absis (VIGUÉ, 1975: 212-215).

4.11. Altres restes

Les esglésies estudiades han estat excavades majoritàriament de manera arqueològica, per aquest motiu és possible conèixer la presència de restes anteriors a la construcció de les esglésies en el mateix emplaçament. És així que s'han identificat quatre esglésies amb restes anteriors, dues d'elles amb restes Ibèriques i dues amb restes romanes.

Les esglésies amb restes romanes són Santa Maria la Rodona de Vic i Santa Cecília de Torreblanca. La primera d'aquestes es troba ubicada a la zona més antiga de la ciutat de Vic, espai on es desenvolupà l'antiga Vich. Entre aquestes s'inclouen tègules, materials constructius o fragments de tesselles. No obstant, tal i com passa en altres excavacions al centre de la ciutat, no s'han identificat estructures clares que puguin dibuixar l'organització de la ciutat i identificar diferents espais (SUBIRANES, 2006: 324-330). En el cas de Santa Cecília de Torreblanca, es troba aïllada en mig d'un camp de farratges. Els pagesos, en passar l'arada pel camp, recollien molts fragments de tesselles i, fins i tot, es trobaren fíbules. Davant d'aquestes descobertes es realitzà una excavació pròxima a l'església, la qual serví per a identificar diversos enterraments d'època romana i posteriors. Les hipòtesis recolzen la possibilitat de l'existència d'una *vilae* pròxima a l'espai (VIGUÉ, 1975: 126-130).

Pel que fa a les restes ibèriques i en el cas de Sant Vicenç del castell, aquestes hi apareixien de forma dispersa, sense poder definir quin era l'ús a què es destinava l'espai de l'emplaçament (MESTRES, et al., 1984: 16-17). D'altra banda, a Santa Maria del Bosc, s'hi emplaça a poca distància un forn excavat arqueològicament i protegit per a la seva preservació. D'aquesta manera, era previsible trobar-hi restes de ceràmica ibèrica durant les excavacions de l'església (SUÀU i LÓPEZ, 2004: 255-257).

5. Conclusions

En aquest punt cal recuperar els objectius plantejats a la introducció, així com la hipòtesis presentada per tal de desenvolupar el treball amb una metodologia i discurs final ordenat. Ha estat un treball amb què s'ha volgut considerar una gran quantitat de paràmetres per tal de definir i comparar les esglésies escollides com a objecte d'anàlisi. La dificultat per a accedir a la documentació referent a les esglésies i l'escassetat de bibliografia relacionada amb aquestes ha suposat una dificultat afegida a l'hora d'identificar un patró constructiu comú. En alguns punts ha estat molt difícil poder-los comparar degut a l'escassa informació general. En d'altres, la manca d'informació relacionada amb algunes esglésies degut al seu pobre estat de conservació ha provocat que esbiaixin els resultats.

Aquest patró havia de ser definit per diferents aspectes morfològics analitzats a les comparacions. En els resultats, però, l'única premissa comuna a tots els casos és la mateixa que ha determinat l'elecció de les esglésies i, per tant, defineix el tema de treball: la morfologia circular en la planta i la construcció entre els segles XI i XII. Així doncs, es pot concloure que aquestes esglésies no segueixen un estil arquitectònic concret sinó que es construeixen mitjançant els recursos i el coneixement de qui les elabora en cada context tenint una sola idea clara: la planta circular. Un exemple d'aquest fet es troba a les similituds entre Santa Maria la Rodona i l'Església de la Trinitat a Sant Miquel de Cuixà ja que ambdues compten amb l'abat Oliba com a impulsor.

Els únics paràmetres consultats comuns a la majoria de les esglésies són l'orientació i la coberta. En el cas del primer ítem, aquesta unanimitat respon a un element tradicional procedent del cristianisme primitiu. Pel que fa a la coberta, tot i saber que les primeres esglésies de planta circular a Europa eren d'embigat i planes, amb el desenvolupament de la tècnica de la cúpula, s'homogeneïtzà el seu ús sobretot en absis i espais de forma circular, on és més senzill utilitzar-lo.

La recerca realitzada, però encara que no ha pogut mostrar un patró comú en el sistema constructiu, ha pogut aportat informació sobre altres elements de les pròpies esglésies, com el motiu de la seva construcció i el moment històric en què es construïren, entre d'altres. D'una banda, en una hipòtesis inicial es considerà que aquestes esglésies provenien de la influència rebuda per part del Sant Sepulcre de Jerusalem, amb les primeres croades. Degut a la seva antiguitat, però, això esdevé impossible. D'altra banda, tot i que l'origen de les esglésies identificades i analitzades en el present treball és un altre, sí que es poden trobar exemples tan a Catalunya com a la resta d'Espanya d'esglésies amb influència del Sant Sepulcre de Jerusalem.

En quant al desenvolupament de Santa Maria d'Aquisgrà per Carlemany, causà admiració a tota Europa i el sistema constructiu es desenvolupà al llarg de tot el territori, tenint especial importància al llarg del curs del riu Rin i també al nord d'Itàlia. En comparació als exemples Europeus, les esglésies del territori català són de mides més reduïdes i estructures considerablement més simplificades. L'arribada d'aquestes esglésies es donà probablement gràcies a l'enfortiment del monacat a la Península, el qual, tot buscant la seva pròpia administració, realitzà múltiples viatges a Itàlia, fet que l'introduí a nous estils i tendències. Una de les figures de més rellevància i que cal destacar és l'abat Oliba, qui està relacionat amb algunes de les esglésies treballades. En el cas de l'església de Santa Maria la Rodona a Vic, el conjunt de les esglésies de la Trinitat i la Cripta del Pessebre, va ser ell mateix qui donà les ordres per a la seva construcció. De forma més distant també se'l pot relacionar amb Sant Pere Gros, la parròquia de Cervera que fou gestionada per frares del monestir de Ripoll i que de ben segur els portà a conèixer les obres realitzades per l'abat Oliba.

D'altra banda, la ubicació escollida per a dur a terme la construcció d'aquestes esglésies demostra tenir un estret lligam amb els canvis territorials del moment. En primer lloc, al territori de la Catalunya Vella queda demostrat gràcies a l'església de la Trinitat i la Cripta del Pessebre a Sant Miquel de Cuixà, construïdes sota les ordres de l'abat Oliba en el

mateix moment en què ell mateix va fer construir l'església de Santa Maria la Rodona, actualment en territori francès.

En altres casos el desenvolupament de les esglésies segueix el desplaçament de la línia de frontera pel sud, on territoris al segle X corresponen a "terra de ningú" entre el control del Califat i l'ocupació d'espai per part dels francs. Al segle XI començaren a ser ocupats de forma clandestina per alguns pobladors i s'iniciaren les primeres esglésies, entre les quals es troba Sant Pere Gros. Anteriorment a aquesta, l'església més occidental era el Sant Sepulcre d'Olèrdola, coincidint amb la construcció dels castells de frontera a la zona.

Cal esmentar, però, que aquest treball s'ha vist afectat per els afectes i restriccions ocasionats pel COVID-19, el qual des del 12 de març de 2020, provocà el confinament de la població en els seus llocs de residència així com el tancament de tots els establiments. D'aquesta manera, s'impedí la consulta de bibliografia situada en les biblioteques i el desplaçament a les diferents esglésies escampades arreu del territori de Catalunya. Com s'ha esmentat en els objectius, es pretenia visitar totes les esglésies per tal de confirmar l'estat de conservació i també fer anotacions personals sobre els aspectes a comparar en el treball.

A partir del 23 de juny moment en què es permeté la mobilitat de la població es tornà a iniciar la visita de les esglésies. En aquest punt, en les visites es posà en valor l'estat de conservació actual. Del total d'esglésies a visitar, que en són 16 en quedaren per visitar quatre: el Sant Sepulcre d'Olèrdola, Santa Maria de Planès i l'església de la Trinitat juntament amb la Cripta del Pessebre al monestir de Sant Miquel de Cuixà.

Finalment, és necessari esmentar l'estat de conservació de les esglésies i la implicació per part dels Ajuntaments corresponents, en aquest. Primerament, per tal d'obtenir estudis a nivell local sobre les esglésies, s'establí contacte amb tots els Ajuntaments però

fou impossible obtenir informació destacable sobre les esglésies per parts d'aquests. En alguns casos però, ajudaren a realitzar el contacte amb els propietaris de les esglésies.

Pel que fa a aquelles que són de propietat privada, es troben generalment en bon estat de conservació, és a dir, se'ls realitza un manteniment periòdic que garanteix la seva perdurabilitat en el temps un exemple és l'església de Santa Magdalena de les Planes en la comparació de les imatges sembla no patir cap alteració en els últims 40 anys. Contràriament, algunes de les esglésies de domini públic es troben totalment abandonades, com és el cas de Sant Sebastià de Sull que després de ser excavada arqueològicament quedà de nou abandonada, sense quasi senyalització i quasi desapareguda per la vegetació. En aquest mateix àmbit, cal anomenar Santa Maria la Rodona que, tot i ser una església excavada recentment, a l'actualitat és impossible visitar-la, ja que es troba sota una plaça i no s'ha mantingut cap element a la vista. Només se'n pot conèixer l'espai que ocupava a través d'una línia circular en el terra pintada en vermell. L'últim exemple corresponent a una mala gestió de les esglésies és el cas de Santa Maria del Bosc, tot i ser excavada i restaurada el seu interior està abandonat ple de troncs i brutícia.

Altres exemples com Sant Miquel de Lillet o Sant Pere Gros es poden visitar gràcies als ajuntaments o els punts d'informació. En el cas de La Pobla de Lillet i Cervera aquests posen a disposició dels turistes un ampli horari de visites a l'església. Per exemple, a la Pobla de Lillet al visitant se'l facilita una clau per tal de poder entrar a l'església de forma individual; en el cas Sant Pere Gros s'ofereix, amb cita prèvia, una visita personalitzada d'una hora, ja sigui entre setmana o en cap de setmana. Altres municipis, per exemple, només proposen una data al més per a realitzar la visita. Aquest és el cas de Sant Sebastià de Sallent.

En el conjunt d'esglésies que s'han pogut visitar es confirma una manca de coneixement vers l'estil constructiu d'aquestes esglésies. En alguns casos, pel que fa a la poca informació que s'aporta als cartells o plafons informatius, hi ha alguns errors. Per

exemple, Sant Miquel de Lillet és identificada com l'única església de planta circular del Berguedà; en aquest treball, però, s'ha confirmat la presència d'almenys una església més de planta circular: Sant Sebastià del Sull. En la majoria d'esglésies ni tan sols apareix un plafó informatiu que porti informació sobre la construcció de l'església i les característiques d'aquests exemples.

Finalment i pel que fa a les perspectives de futur d'aquest conjunt d'esglésies, és important seguir el seu estudi i la relació que poden tenir entre elles. A nivell arqueològic caldria la realització d'un estudi dels materials constructius per tal de confirmar que han estat construïdes amb materials a nivell local. D'altra banda, caldria dur a terme un estudi històric que permetés identificar la relació que tenen entre elles en els moments de construcció. D'aquesta manera, la presència de l'Abat Oliba i el control del monestir de Ripoll semblen tenir-hi un pes molt important, ja que el control d'aquest monestir s'estenia per tota la Catalunya Vella. En l'àmbit patrimonial, és necessari la preservació d'aquelles que no han estat treballades o restaurades amb l'objectiu de mantenir el seu bon estat de conservació actual i vetllar per la seva preservació en el futur.

6. Bibliografia

BARRAL I ALTET, X., 1981. *L'art pre-romànic a Catalunya. Segles IX-X*. Edicions 62, Barcelona.

BOLÓS, J., HURTADO, V., 2018. *Atles dels comtats de Barcelona (801-993)*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Rafael Dalmau Editor, 2018. Barcelona:9-72.

BONNASSIE, P., 1988. *Cataluña Mil Años Atrás (Siglos X-XI)* Edicions 62, Barcelona.

CARBONELL, E., 2013. "L'arquitectura religiosa a Catalunya a l'entorn de l'any 1000". *Monestirs i territoris, 1200 aniversari de la fundació del monestir de Sant Esteve de Banyoles. Quaderns*, 33: 107-124.

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984. *Catalunya Romànica. Osona, vol.II*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984. *Catalunya Romànica. Cerdanya-Conflent, vol.VII*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984. *Catalunya Romànica. Bages, vol.XI*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984. *Catalunya Romànica. Berguedà, vol.XII*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984. *Catalunya Romànica. Solsonès- Vall d'Aran, vol.XIII*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984. *Catalunya Romànica. Noguera, vol.XVII*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984. *Catalunya Romànica. Vallès Occidental- Vallès Oriental*, vol. XVIII. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984. *Catalunya Romànica. El Penedès*, vol. XIX. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

DURAN I SANPERE, A., 1977. *Llibre de Cervera. Una església del segle XI: Sant Pere Gros*. Curial, Barcelona.

ENCICLOPÈDIA DEL ROMÀNIC, 2014. *Enciclopèdia del Romànic a Catalunya. Barcelona I*. Fundación Santa Maria La Real, Centro de Estudios del Románico, Palencia.

ENCICLOPÈDIA DEL ROMÀNIC, 2014. *Enciclopèdia del Romànic a Catalunya. Barcelona II*. Fundación Santa Maria La Real, Centro de Estudios del Románico, Palencia.

ENCICLOPÈDIA DEL ROMÀNIC, 2014. *Enciclopèdia del Romànic a Catalunya. Barcelona III*. Fundación Santa Maria La Real, Centro de Estudios del Románico, Palencia.

MESTRES, I., MOLAS, M.D. I ROCAFIGUERA, M., 1987, *La Fortalesa ibèrica del casol de Puicastell*. Generalitat de Catalunya. Direcció General del patrimoni Cultural. Document en línia. Disponible a: <http://hdl.handle.net/10687/9300>

MONTEIRA ARIAS, I. (cord.), 2019. *Arte cristiano y arte islámico en época medieval (siglos III a XII)*. Editorial Universitaria Ramon Areces, Madrid.

MUIR WHITEHILL, W., 1973. *L'Art Romànic a Catalunya. Segle XI*. Edicions 62, Barcelona.

OLAÑETA MOLINA J.A, 2014 *Història del Romànic del Bages IV: Una restauració polèmica: Sant Sebastià de Sallent*. Número 175: 10-12.

PEREZ GONZALEZ, J.M., (dir.), 2014. *Enciclopèdia del Romànic a Catalunya. Volum I i II*. Santa Maria la Real Centro de Estudios Romanicos, Madrid.

PUIG I CADAFALECH, J., 1930, *La geografia i els orígens del primer art romànic*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

RIU BARRERA, E., 1985, *Memòria de l'excavació de l'església dels Sants Esteve i Sebastià del Castell de Sallent*. Generalitat de Catalunya. Direcció General del patrimoni Cultural n.223, 1985. Disponible a: <http://hdl.handle.net/10687/8422>

RIU, M., 1999, "El martyrium de Sant Eudald, a Sorba." *L'Erol, Revista Cultural del Berguedà*, vol. 63 : 28-31. Document en línia. Disponible a: <https://raco.cat/index.php/Erol/article/view/172732>

RODRIGUEZ XIMENOS, J.M., 2010, *Memòria de l'excavació arqueològica a Sant Pere el Gros (Cervera, La Segarra)*. CatPatrimoni, Web CULTURA SCP, CALA. Disponible a: <http://hdl.handle.net/10687/422952>

SALRACH, J.M., 1998, *Història de Catalunya. Volum II. El procés de feudalització segles III-XII*. Edicions 62, Barcelona.

SALRACH, J.M., 2004, *Catalunya a la fi del primer mil·lenni*. Pagès Editors, Barcelona.

SUAU, L. i LOPEZ A., 2004, "L'excavació a l'església i al forn de Sant Adjutori, a Sant Cugat del Vallès". *Actes de les Jornades d' Arqueologia i Paleontologia 2001: Comarques de Barcelona 1996-2001*, Vol. 3: 1137-1154.

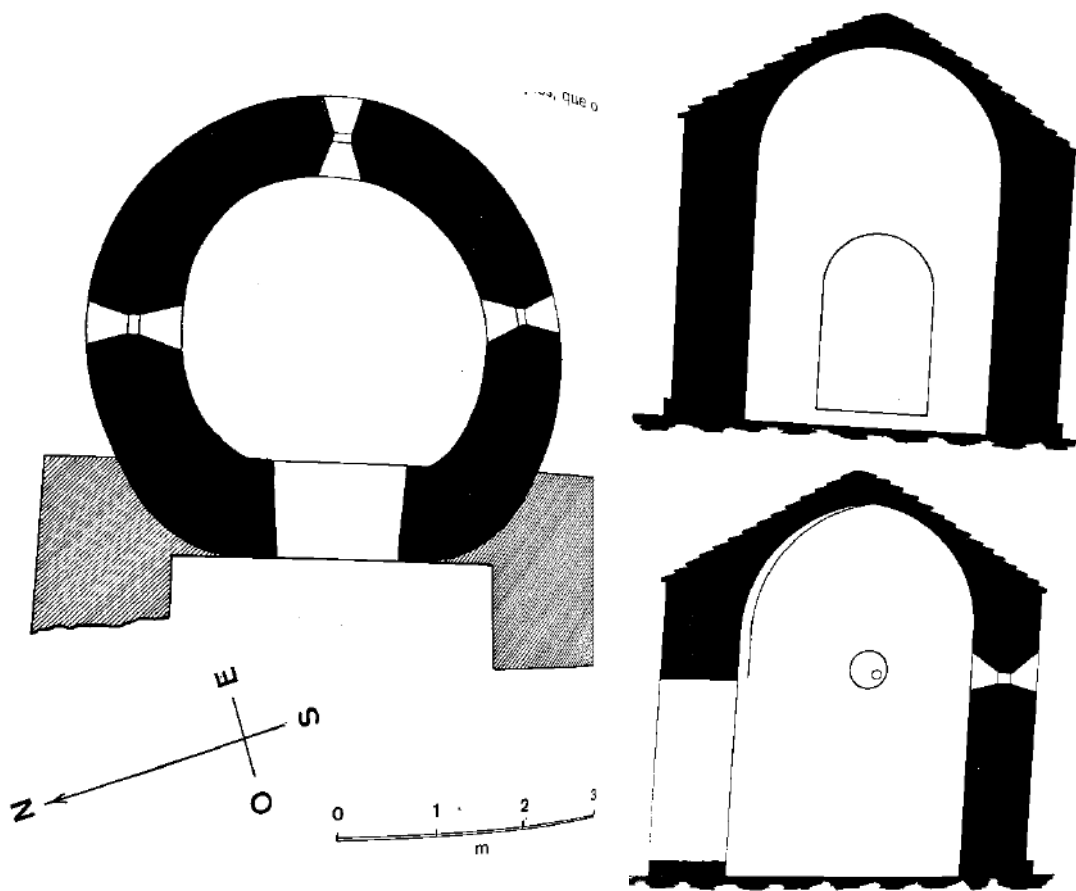
SUBIRANAS, C., 2006 "L'excavació arqueològica a la plaça de la catedral de Vic (Osona). L'església de Santa Maria la Rodona". *Tribuna Arqueològica 2004-2005*. Barcelona: 313-339

VIGUÉ, J., 1975, *Les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular*.
Artestudi Art romànic, Barcelona.

ANNEX A: FITXES ESGLÉSIES

FITXA ESGLÉSIA 1	
NOM	Santa Cecília de Torreblanca
SITUACIÓ	Noguera, Ponts
DATA	XI
DIÀMETRE	3.38 m
ALÇAT	4.88m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>No es coneixen dades històriques respecte aquesta església, segons els estudis es tracta d'una església dins d'una partida anomenada Cel. S'ha datat entre els segles XI i XII, en les últimes anàlisis han aportat llum sobre les construccions anteriors en el mateix emplaçament degut als materials d'origen romà. Però no es poden relacionar amb la construcció de l'església. (VIGUÉ, 1975: 127).</p> <p>Els restes es tracten d'una vil·la romana en el mateix emplaçament. També s'identificà una antiga necròpolis amb dues sepultures en llosa a uns 30 metres de la capella. Finalment, també s'identificaren en les proximitats uns gravats antropomorfs a la roca (VIGUÉ, 1975: 126-130).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Es troba situada en mig de camps a la banda dreta del riu Segre, això provoca que en moltes ocasions es confongui amb una cabanya de pastor, ja que es de dimensions molt petites. (VIGUÉ, 1975: 117).</p> <p>Presenta una planta circular amb una cúpula semiesfèrica. El cercle de la base queda deformat per a ponent creant un mur quasi recte. Hi ha construïdes tres finestres circulars en forma d'ull de bou de doble esqueixada. Pel que fa la construcció dels murs en els murs interiors hi ha diferents capes d'arrebossat però permet veure el parament realitzat amb blocs de pedra poc treballats i de grans dimensions. En el cas dels murs externs s'utilitzen grans blocs de pedra imitant carreus que es col·loquen intercalats. (VIGUÉ, 1975:122-124).</p> <p>D'aquesta església cal destacar la presència de dos murs adossats a l'església que es troben inacabats, les hipòtesis destaquen la possibilitat de tractar-se d'un atri que mai s'acabà de construir, també es contempla la possibilitat de tractar-se d'una ampliació de l'església introduint una nau rectangular (VIGUÉ, 1975: 128-130)</p>	

PLANTES I ALÇATS

Planta i alçat de l'església de Santa Cecília de Torreblanca, Ponts. Font: VIGUÉ, 1975: 120-121.

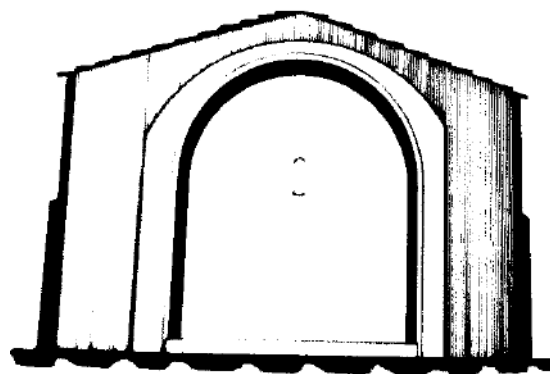
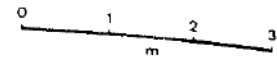
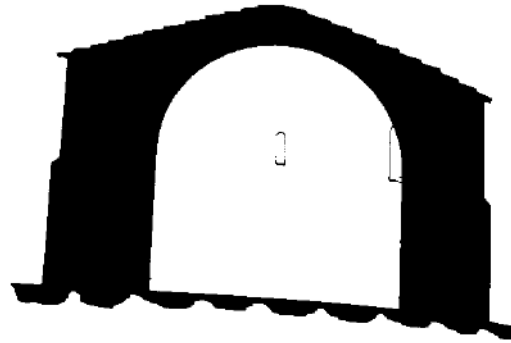
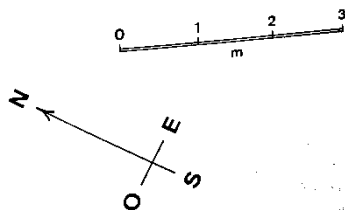
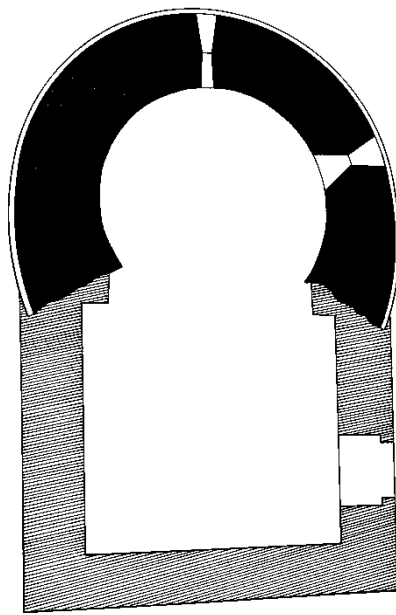
IMATGES

Santa Cecília de Torreblanca, Ponts. Imatge frontal pròpia del març de 2020 i imatge frontal anys '70, font: VIGUÉ, 1975: 125.

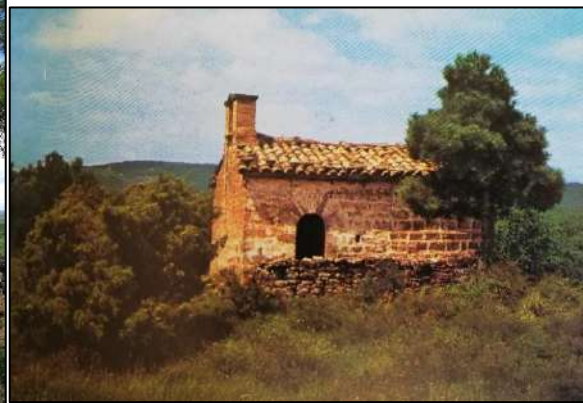
FITXA ESSLÉSIA 2	
NOM	Santa Magdalena de les Planes
SITUACIÓ	Solsonès, Navès
DATA	X
DIÀMETRE	2.93 m
ALÇAT	2.98 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>La primera notícia respecte la construcció de l'església fou l'any 1369 quan el rector de Besora realitzar en l'espai una missa a canvi de 12 diners (CATALUNYA ROMÀNICA, 1984). Tot i així sabem que l'església es troba dins les possessions dels senyors del castell de Besora i que va ser construïda per funcions de culte.</p> <p>Actualment l'església té una morfologia diferent, d'una banda presenta una nau molt curta i un absis que supera la mitja circumferència (VIGUÉ, 1975: 213).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>L'església fou construïda en dos moments diferents, d'una banda al segle X es construir l'església de planta circular i en el segle XI o XII es realitzà una reforma que comportar la introducció d'una nau de planta quadrada utilitzat la planta circular com a absis (VIGUÉ, 1975: 213).</p> <p>L'absis està elaborat amb carreus ben tallats i treballats col·locats en fileres uniformes a trencajunt. La coberta era en un inici una cúpula però amb la construcció de la nau les fileres formen una ferradura i no un cercle. L'exterior de l'absis es realitzà amb blocs de pedra força grans als més propers al sòl i disminueix de mida a mesura que puja el mur. Les dues úniques finestres es troben en l'absis una en forma d'espitllera al centre i l'altre de doble esqueixada al costat meridional (VIGUÉ, 1975: 216-233)</p> <p>Els motius que porten a la construcció de l'església sortiren a la llum l'any 1974 quan en una restauració de l'altar s'identificà una tomba en pedra de dimensions molt reduïdes només de mig metre. Aquest podria tractar-se del motiu pel qual es construir l'església (VIGUÉ, 1975: 214).</p>	

PLANTES I ALÇATS

Planta i alçat de l'església Santa Magdalena de les Planes, VIGUÉ, 1975: 215-216.

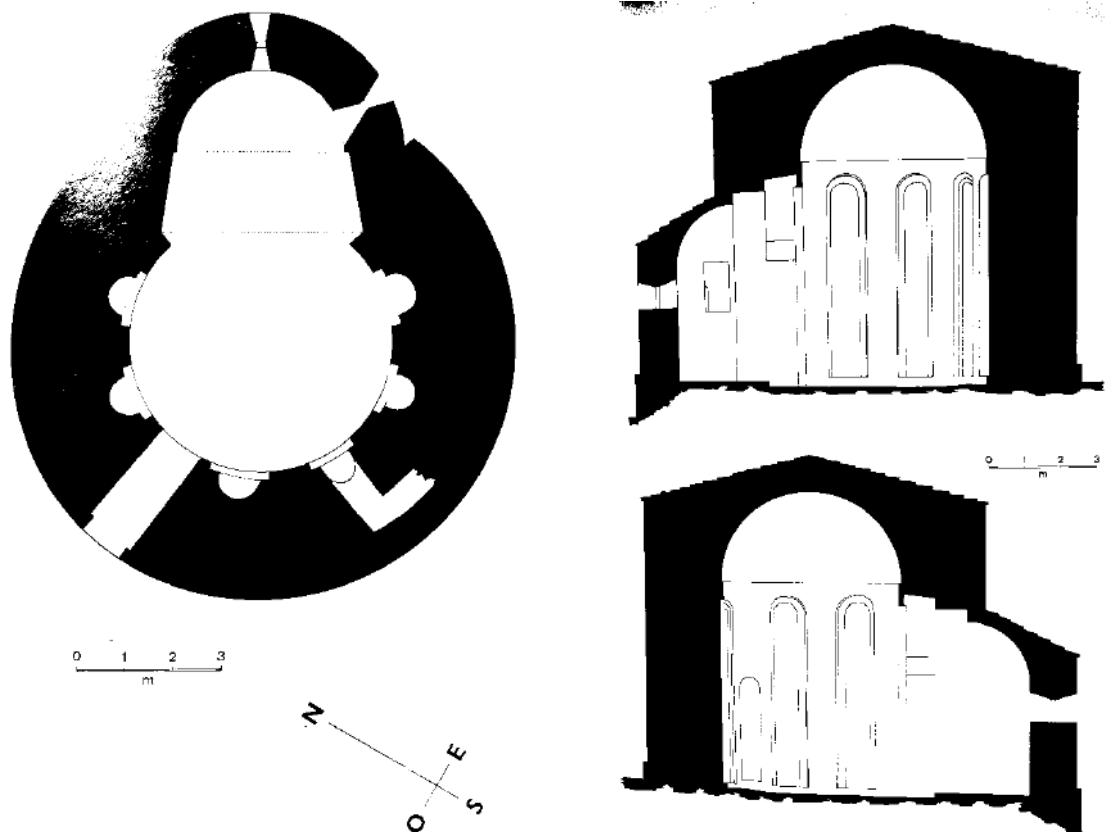
IMATGES

Santa Magdalena de les Planes. La primera imatge pròpia del juny 2020, la segona imatge VIGUÉ, 1975: 231 realitzada prop de 1970.

FITXA EGLÉSIA 3	
NOM	Sant Pere Gros
SITUACIÓ	Segarra, Cervera
DATA	XI
DIÀMETRE	5,6 m
ALÇAT	8,75 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>Església edificada al segle XI molt probablement pel repoblament del territori ocupat anteriorment pels musulmans. Des de la seva construcció fins 1594 moment en què es crear el bisbat de Solsona formà part del Bisbat de Vic, propietat concretament del Monestir de Ripoll. En l'any 1081 s'inicià el desenvolupament d'una congregació monàstica. En el segle XV passa a complir funcions d'ermita posteriorment començà a patir un procés d'abandó. No serà fins 1965 quan s'iniciaren les intervencions de restauració i al 2010 una intervenció arqueològica (RODRIGUEZ, 2010: 9-13).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Destaca de la seva estructura l'amplada dels murs quasi igual que el radi de l'interior de l'església. Hi ha una clara desproporció entre l'altura i la base de l'església. En el seu interior hi ha 6 nínxols. Els murs estan fets amb peces llargues i estrets de tonalitats grises diverses. La coberta presenta una cúpula que arrenca sobre el mur circular i es va tancant dibuixant cercles (VIGUÉ, 1975: 91 -104). Només hi ha dues obertures en l'església, un al centre de l'absis i una altra en forma d'espitllera en uns laterals d'aquest mateix absis.</p> <p>Pel que fa l'exterior no sembla haver-hi ornamentació però en la base s'intueixen l'inici del que podrien ser bandes llombardes decorant els murs exteriors (VIGUÉ, 1975: 108). En les excavacions del passat 2010 s'intervingueren els espais entorn a l'església on s'identificaren un fossat d'enterraments i tres fases d'habitat en l'indret: neolítica, romana i medieval amb la construcció del monestir (VIGUÉ, 1975: 91-98).</p>	

PLANTES I ALÇATS

Planta i alçat de l'església de Sant Pere Gros. Font: VIGUÉ, 1975: 93-94.

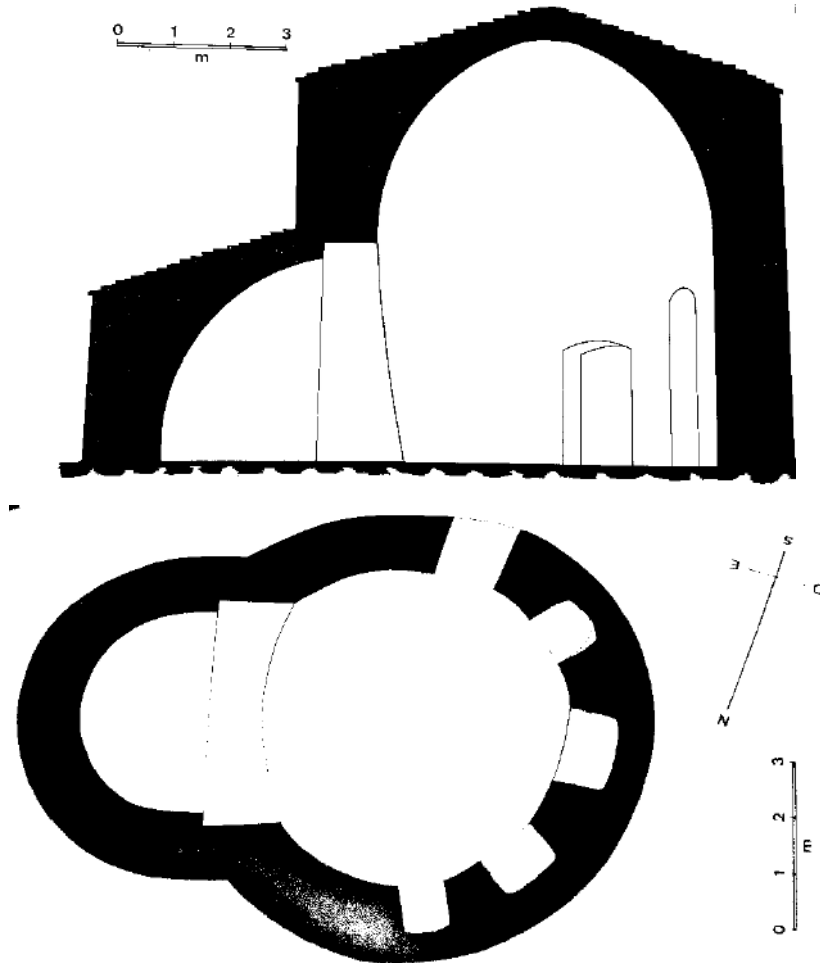
IMATGES

En la primera imatge podem observar l'estat de conservació de Sant Pere Gros en l'obra VIGUÉ, 1975: 109. En segon lloc, la mateixa església en una fotografia pròpia el març de 2020.

FITXA ESSLÉSIA 4	
NOM	Sepulcre d'Olèrdola
SITUACIÓ	Alt Penedès, Olèrdola
DATA	XI
DIÀMETRE	6,22 m
ALÇAT	7,62 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>Les primeres notícies en relació a l'església es daten de l'any 1058 quan Seniol Guillem deixà a l'església diverses propietats i també aportà llibres litúrgics. L'església formà part del Priorat del Sant Sepulcre filial de Santa Anna a Barcelona. En l'any 1287 es ven l'església al monestir de Sant Cugat però tornà a ser del Priorat posteriorment. Finalment passà a mans privades al segle XVII. En l'any 1954 es descobriren les pintures morals de mitjans del segle XI (ENCICLOPEDIA DEL ROMÀNIC VOL. III, 2014: 1959-1966).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Es tracta d'un exemple de planta circular, d'aquesta cal destacar-ne la presència de pintures murals des de l'inici de la construcció de l'església els quals s'han pogut conservar en petits fragments fins l'actualitat. En un inici l'església estava composta per 4 nínxols i la porta d'entrada a migjorn (VIGUÉ, 1975: 25-29).</p> <p>No presenta cap finestra i no sembla que amb anterioritat n'hagués. Pel que fa l'exterior els blocs de pedra són bastant grans i gairebé quadrats quasi sense treballar, disposats a trencajunt. Actualment no sembla tractar-se d'una església medieval ja que la presència de la sagristia i una capa de pintura blanca li donen un aspecte molt més modern (VIGUÉ, 1975: 37-38).</p>	

PLANTES I ALÇATS

Planta i alçat del Sant Sepulcre d'Olèrdola. VIGUÉ, 1975: 26-27.

IMATGES

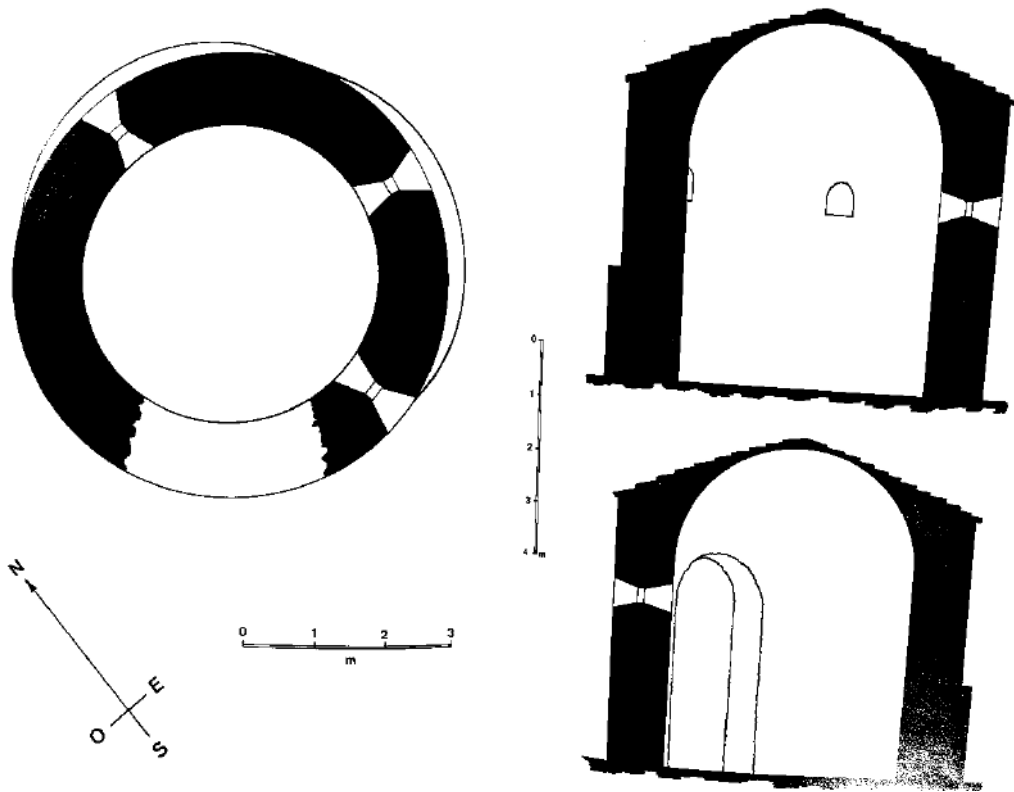

Sant Sepulcre d'Olèrdola. Imatge de la façana adjunta amb el mas. Inventari Arqueològic de Catalunya, URL:

<http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/Fitxa?index=7957&consulta=MCUyKzI1MDAyNCU=&codi=178>

FITXA ESGLÉSIA 5	
NOM	Santa Maria del Bosc
SITUACIÓ	Vallès Occidental, Sant Cugat del Vallès
DATA	X
DIÀMETRE	4,4 m
ALÇAT	6,16 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>Les primeres notícies sobre l'església daten de 986, Lotari indica que el temple és propietat del monestir de Sant Cugat del Vallès. Posteriorment en l'any 1120 en la butlla Papal de Calixt II s'esmenta sota l'advocació de Santa Maria de Guasch. Durant el segle XIII s'anomenà Mare de Déu del Bosc i passà a ser una parròquia. No serà fins al segle XIV quan tornarà a aparèixer documentació referent a l'església. Amb la desamortització de 1835 l'església serà abandonada amb l'expulsió dels monjos de Sant Cugat (SUAU, 2001: 1140-1145).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>L'església de planta circular presenta un parament constructiu molt groller amb diversitat de materials com marbre, pissarra o calcària. Sembla indicar que es tracta de l'aprofitament d'altres estructures per a la construcció de l'església. Està dotada amb tres finestres a nord, est i sud. La coberta es tracta d'una cúpula realitzada amb pedres petites i argamassa. En els murs exteriors es pot observar alguns fragments d'opus spicatum (VIGUÉ, 1975: 64-65)</p> <p>Amb el resultat de les darrers excavacions es deixà per excavar la zona oriental on s'hi troba el cementiri. Amb l'aparició de restes d'origen romà no es pot verificar la presència d'una vil·lae però es recolza l'idea que assumeix l'església com un oratori en mig del camí (SUAU, 2010: 1147).</p>	

PLANTES I ALÇATS

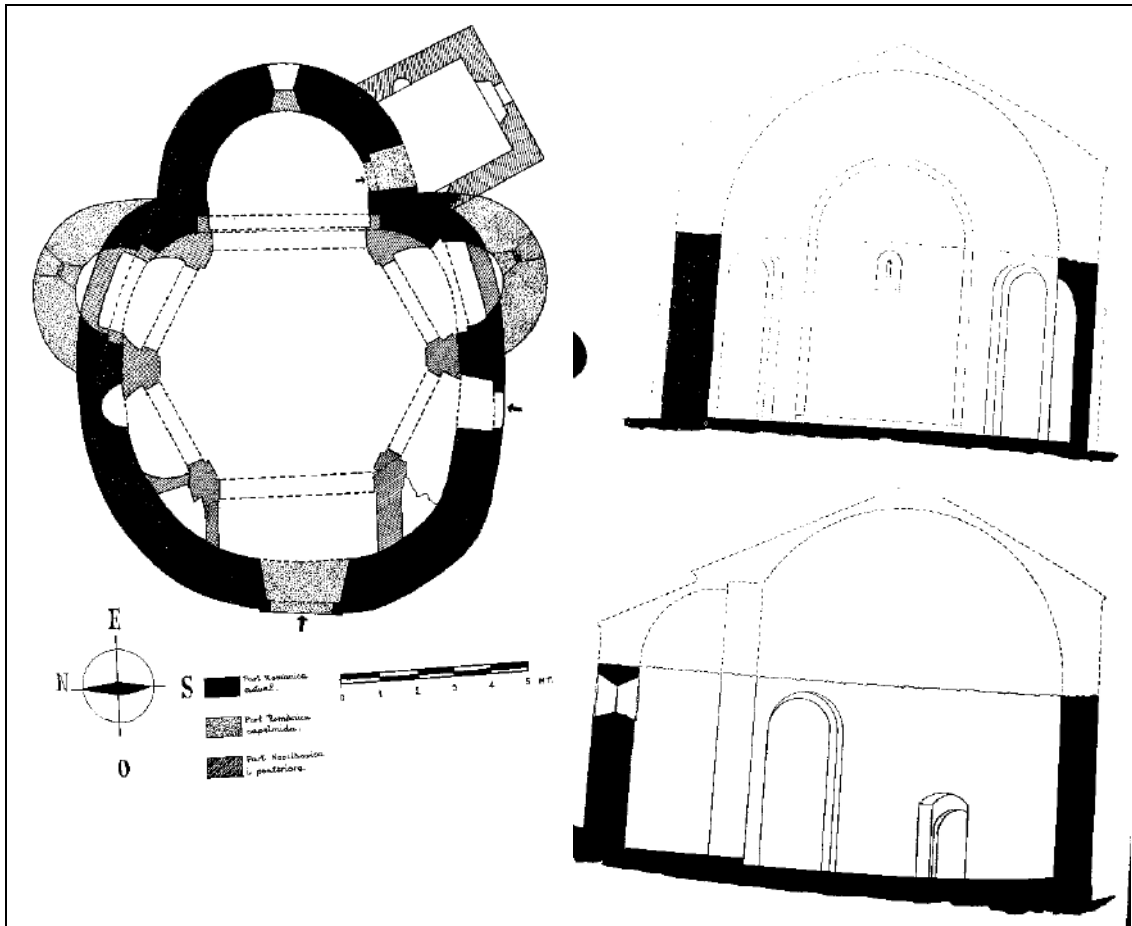
Planta i alçat de l'església de Santa Maria del Bosc. VIGUÉ, 1975: 60-61.

IMATGES

En les dues primeres imatges podem observar l'església de Santa Maria del Bosc de l'any 2020, imatge pròpia. La segona foto presenta l'estat de conservació de l'església en l'obra VIGUÉ, 1975: 73.

FITXA EGLÉSIA 6	
NOM	Sant Sebastià de Sallent
SITUACIÓ	Bages, Sallent del Llobregat
DATA	XI
DIÀMETRE	9,05 m
ALÇAT	NS
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>En un inici podria haver-se tractat d'una església parroquial però ràpidament passà a ser castellera. En l'any 1022 apareix sota l'advocació de Sant Esteve en un empenyorament de la comtessa Ermessenda a la família Gurb. En el segle XII perdrà el títol de parròquia i passà a ser part de la fortalesa (ENCICLOPÈDIA DEL ROMÀNIC, Vol. II, 2014: 987-991)</p> <p>En el segle XVI canvià de advocació per petició popular i s'anomenà Sant Sebastià degut a la pesta. Durant el mateix segle l'església visqué diferent canvis en el mur de migdia. En el segle XIX s'intentà resoldre el problema de la coberta (VIGUÉ, 1975: 138-140).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Església de planta circular amb els murs realitzats amb blocs de pedra de mida mitjana, alguns formant opus spicatum i col·locats de forma ordenada a trencajunt units amb morter de calç. La porta de l'edifici és de dimensions reduïdes possiblement per a complir una finalitat defensiva al trobar-se dins el recinte del castell. Presenta un absis amb dues absidioles i una finestra de doble esqueixada (VIGUÉ, 1975. 154-161). En els murs exteriors d'aquest espai s'identifiquen decoracions d'arcuacions cegues llombardes (RIU, 1984: 10-14)</p> <p>Pel que fa a la coberta falten dades per conèixer la seva estructura i com aquesta s'unia amb l'absis. Podria haver estat construïda amb fusta en un inici ja que la lleugeresa dels murs impedia la subjecció d'una cúpula de pedra (RIU, 1984: 10-14).</p>	
PLANTES I ALÇATS	

Planta i alçat de Sant Esteve de Sallent. S'hi presenta en negre la rodona original i en tons grisos les diferents modificacions. Pel que fa l'alçat no marca la coberta ja que és moderna. Font: VIGUÉ, 1975: 149-150.

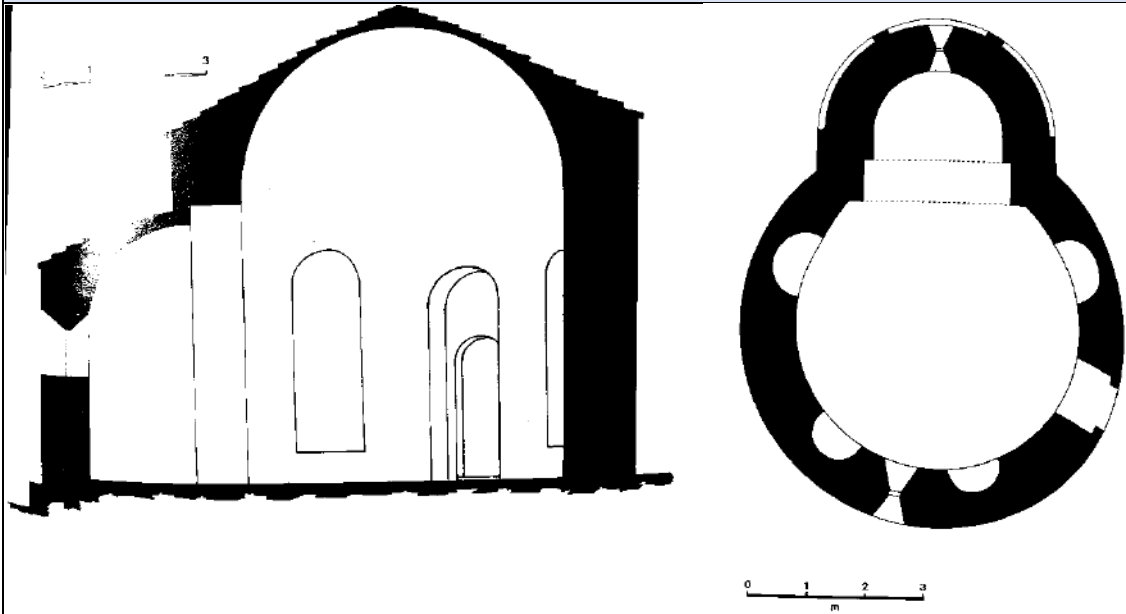
IMATGES

En la primera imatge podem veure l'estat actual de l'església de Sant Esteve i Sant Sebastià de Sallent després de la restauració. Font pròpia del gener 2020. En la segona imatge l'estat en què es torbava l'església abans d'aquesta. Font: VIGUÉ, 1975: 160

FITXA ESSLÉSIA 7	
NOM	Sant Jaume de Vilanova
SITUACIÓ	XI
DATA	Moianès, Santa Maria d'Oló
DIÀMETRE	5,26 m
ALÇAT	6,83 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>Les primeres notícies sobre l'església foren l'any 1093 en un document on s'esmenta el mas situant-lo al límit a ponent de la parròquia de Terrasola. En l'any 1175 apareix documentada l'església en el testament d'Arnau d'Oló. Al segle XVIII s'eixamplà la masia per la zona on hi ha construïda l'església i aquesta quedà adossada, canvià la seva funcionalitat sent una cort de porcs. En l'any 1933 Puig i Cadafalch realitzà una restauració de l'espai deixant-la apunt per a tornar a ser utilitzada com església (VIGUÉ, 1975: 168-169).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Es tracta d'una església pròpia del romànic llombard de planta circular. Les parets interiors estan elaborades amb blocs de pedra desiguals treballats a cop de martell, la cúpula és de mitja esfera creant un dibuix d'espiral. L'absis presenta una finestra de doble esqueixada, actualment és la única obertura ja que amb l'ampliació de la masia s'eliminà la segona finestra per construir una porta per on entrar des del mas (VIGUÉ, 1975: 174-179).</p> <p>Finalment, cal remarcar la presència de decoracions llombardes en tot l'exterior de l'església.</p>	

PLANTES I ALÇATS

Planta i alçat de l'església de Sant Jaume de Vilanova. Font: VIGUÉ, 1975: 170-171.

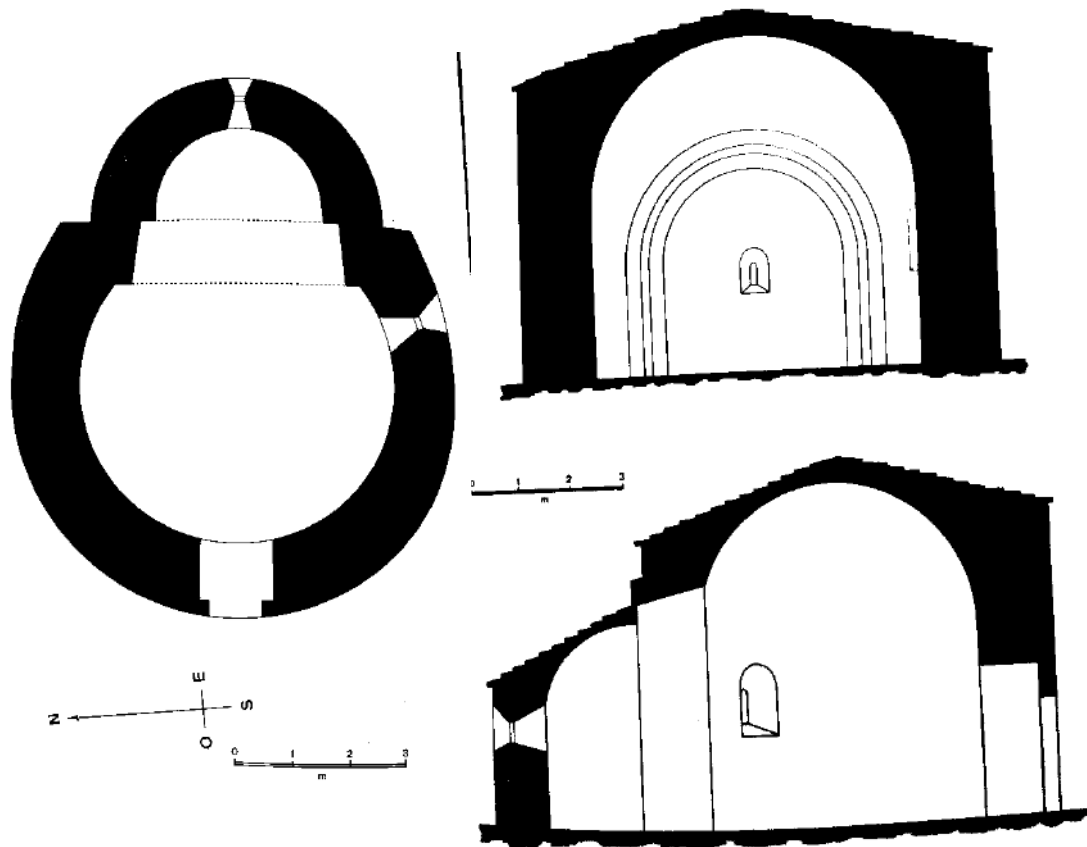
IMATGES

Sant Jaume de Vilanova. Imatge de l'absis amb decoracions llombardes recuperades amb la restauració de Puig i Cadafalch. Font: pròpia gener 2020.

FITXA ESSLÉSIA 8	
NOM	Sant Vicenç del Castell
SITUACIÓ	Osona, Lluçà
DATA	X
DIÀMETRE	5,75 m
ALÇAT	5,95 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>Les primeres notícies respecta l'església daten de l'any 988 i 1006 quan Sunifred I i el seu fill mencionen el temple en els seus testaments. Durant el segle XIII el recinte del castell fou conquerit i desmantellat per l'exèrcit de Pere II amb els homes de les vagueries de Vic, Ripoll i Camprodon. En el mateix segle sofrirà un assetjament conseqüència de les guerres remences (VIGUÉ, 1975: 190-191).</p> <p>Amb el declivi del castell en el segle XV l'església passa a ser possessió del monestir de Santa Maria de Lluçà. Tot i així, l'any 1685 hi havia encara un retaule del màrtir tot i no celebrar-s'hi culte (VIGUÉ, 1975: 191).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Església de planta circular en la qual s'hi ha afegit un cor i absis. De caràcter molt auster no presenta cap decoració deixant a la vista els lligams entre elements. Les filades no són regulars i tampoc els blocs de pedra. Pel que fa la cúpula té un tipologia de blocs completament diferents, aquests creen cercles concèntrics fins a tancar la coberta. Pel que fa l'exterior no presenta decoracions i al trobar-se en l'interior d'una fortalesa té una forma robusta (VIGUÉ, 1975: 196-200).</p> <p>Amb la intervenció realitzada al 1987 per la seva restauració es confirmà la construcció de l'església sobre la roca natural. S'identificaren dos murs adossats a l'absis de l'església. Finalment, al voltant d'aquesta s'identificaren fins a 16 forats a la roca natural seguint la forma corbada de l'església (MESTRES, et al., 1987:7-11).</p>	

PLANTES I ALÇATS

Planta i alçat de l'església de Sant Vicenç, Lluçà. Font: VIGUÉ, 1975: 192-193.

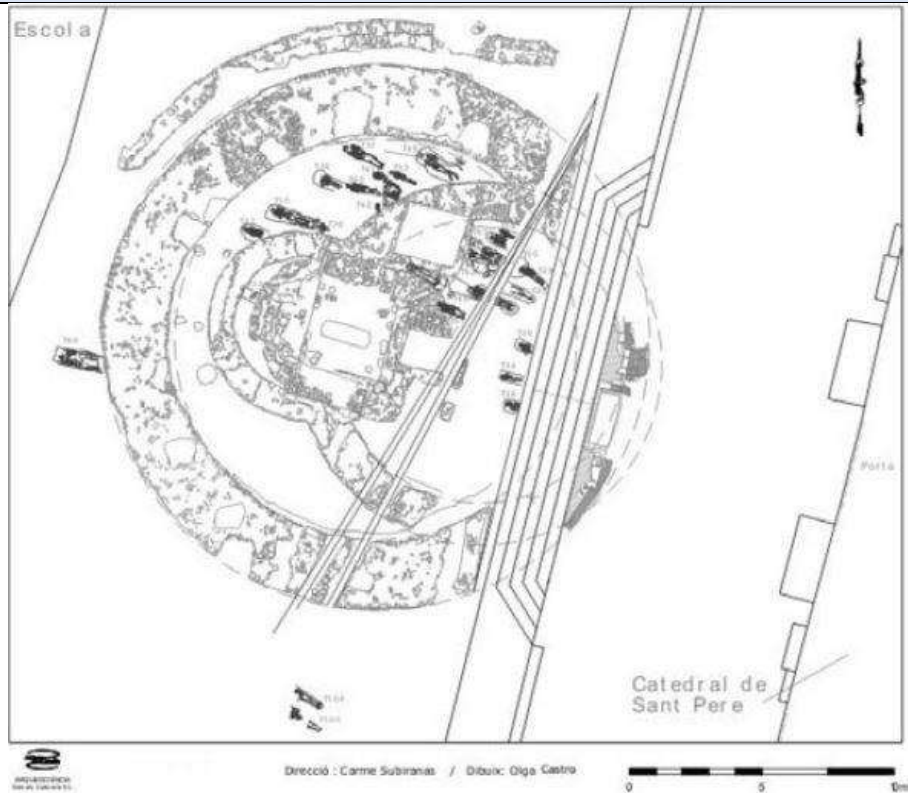
IMATGES

En la primera imatge podem observar l'estat actual de l'església de Sant Vicenç realitzada al gener de 2020, imatge pròpia. En la segona imatge es presenta l'església abans de les tasques de restauració d'aquesta. Font: VIGUÉ, 1975: 203.

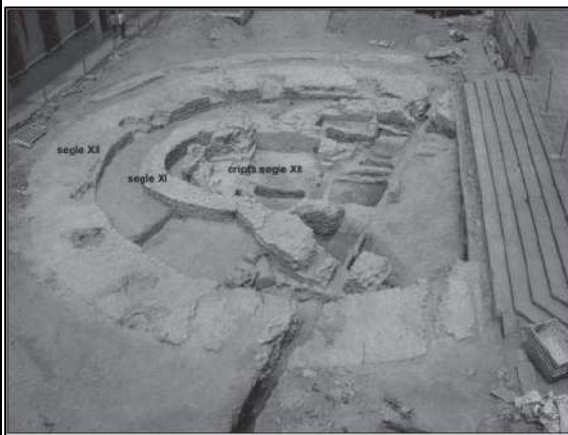
FITXA ESSLÉSIA 9	
NOM	Santa Maria la Rodona
SITUACIÓ	Osona, Vic
DATA	X-XI
DIÀMETRE	10,5 m
ALÇAT	NS
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>Es tracta d'una sola església amb dues construccions. La primitiva església de Santa Maria fou consagrada l'any 888 juntament amb l'església de Sant Miquel i Sant Pere creant així el conjunt episcopal de Vic. En l'any 1038 per voluntat de l'abat Oliba es realitzà una remodelació de l'església construint la primera església circular, al voltant d'aquesta es desenvolupà el cementiri més important de la ciutat. Només un segle més tard s'enderrocà l'església per a construir-ne una altre també rodona però monumental. S'aprofità l'antiga església per encabir-hi la cripta de la nova (SUBIRANAS, 2005: 312-314).</p> <p>Serà en l'any 1787 davant la voluntat de renovar la catedral de Vic amb una nova portalada neoclàssica quan s'enderrocarà l'església per encabir-hi l'actual escalinata de la catedral. En aquest moment l'església ja es trobava en un clar estat d'abandó (SUBIRANAS, 2005: 315).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Les dues esglésies tingueren una orientació excepcional degut a la relació que tenien amb la catedral al trobar-se just davant. Les portes dels dos temples es trobaven l'un davant de l'altre així, l'església de Sant Pere es trobava orientada a llevant però la de Santa Maria es situava a ponent.</p> <p>La primera església es conserva aproximadament 70cm de l'alçat de l'església amb un metre i mig d'amplada imitant carreuons a les cares vistes. Els murs de l'absis són més estrets d'un metre. El diàmetre interior de l'església és d'uns 10.5 metres (SUBIRANAS, 2005:321-325).</p> <p>En la construcció posterior del segle XII s'aporta a l'església unes dimensions monumentals amb 13.25 metres de diàmetre interior i una potència de 2.6 metres en els murs. El parament d'aquest està fet a base de carreuons i morter de calç rosat. Aquesta església està situada just damunt la primera per tal d'encabir d'alguna manera els dos espais (SUBIRANAS, 2005: 326).</p> <p>En el mateix espai apareixerien restes romanes d'orígens diversos: ceràmica, tègula, algunes tombes datades en el segle II-III Dc. Però no permeteren identificar la funció de l'espai o la distribució de la ciutat (SUBIRANAS,2005:318).</p>	

PLANTES I ALÇATS

Planta de la sobreposició d'esglésies durant les excavacions arqueològiques. Font: SUBIRANAS, 2006: 323.

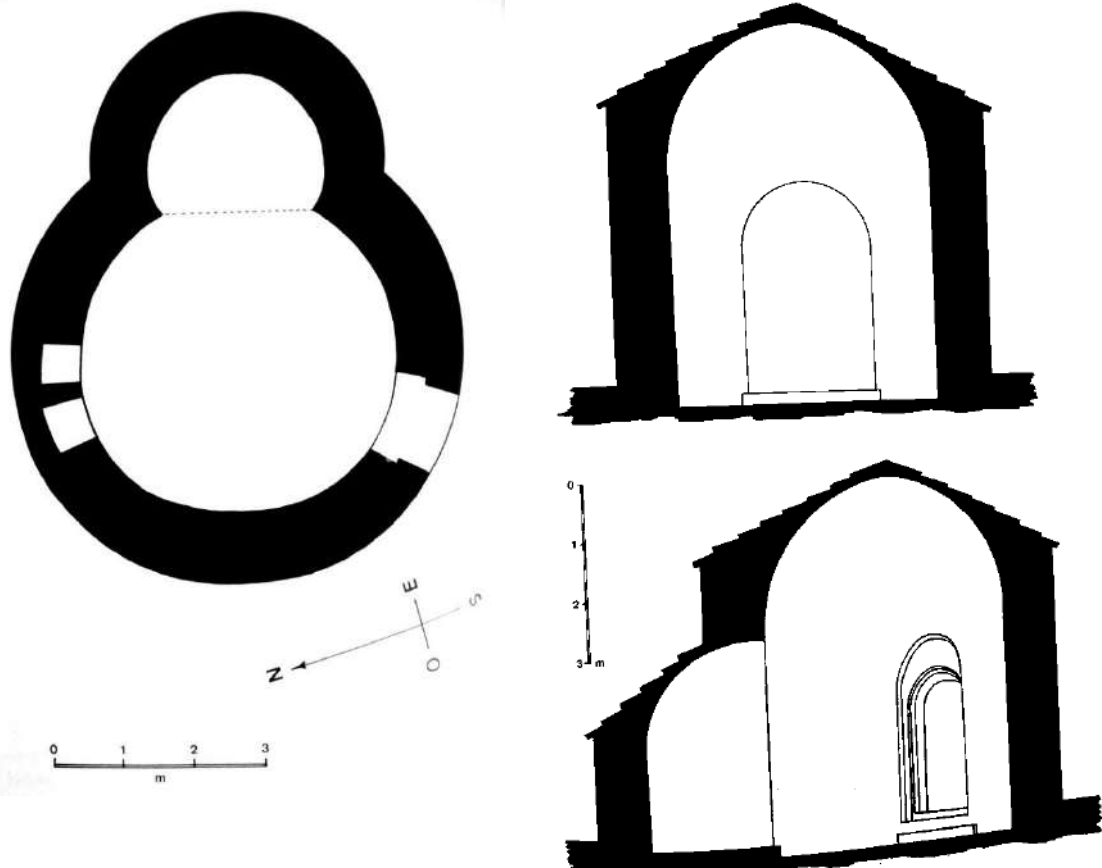
IMATGES

En la primera imatge podem veure el resultat de les excavacions realitzades al 2005. Font: SUBIRANAS, 2006: 321. En la segona imatge trobem una litografia de com hauria estat construïda l'església. Font: VIGUÉ, 1975: 365.

FITXA ESGLÉSIA 10	
NOM	Sant Miquel de Lillet
SITUACIÓ	Berguedà, La Pobla de Lillet
DATA	XI
DIÀMETRE	4,51 m
ALÇAT	6,37 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>Una inscripció sobre l'altar indica que l'església fou consagrada el 9 de maig de l'any 1000 però no hi ha cap document o altre indici històric que recolzi aquesta data. L'estil arquitectònic de l'església la situa entre els segles XI i XII. L'església apareix en deixes secundàries en testaments entre els segles XII i XV (VIGUÉ, 1975: 241).</p> <p>En l'any 1932 els Amics de l'Art Vell proposen la restauració de l'església, l'església es trobava en un estat de destrucció. La restauració a càrrec de Jeroni Martorell utilitza l'enderroc per reconstruir l'església afectant l'absis, la cúpula i l'entrada (VIGUÉ, 1975: 242).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Es tracta d'un dels exemples de planta circular més petita. La planta circular té un absis irregular i dos nínxols a la part occidental. Pel que fa l'exterior els murs estan construïts amb carreus a trencajunt i això suposa l'única decoració de l'església. No presenta cap obertura tret de la porta d'entrada (VIGUÉ, 1975: 251-252)</p>	

PLANTES I ALÇATS

En les dues imatges es pot observar d'una banda la planta de l'església i de l'altra l'alçat.

Font: VIGUÉ, 1975: 244-245

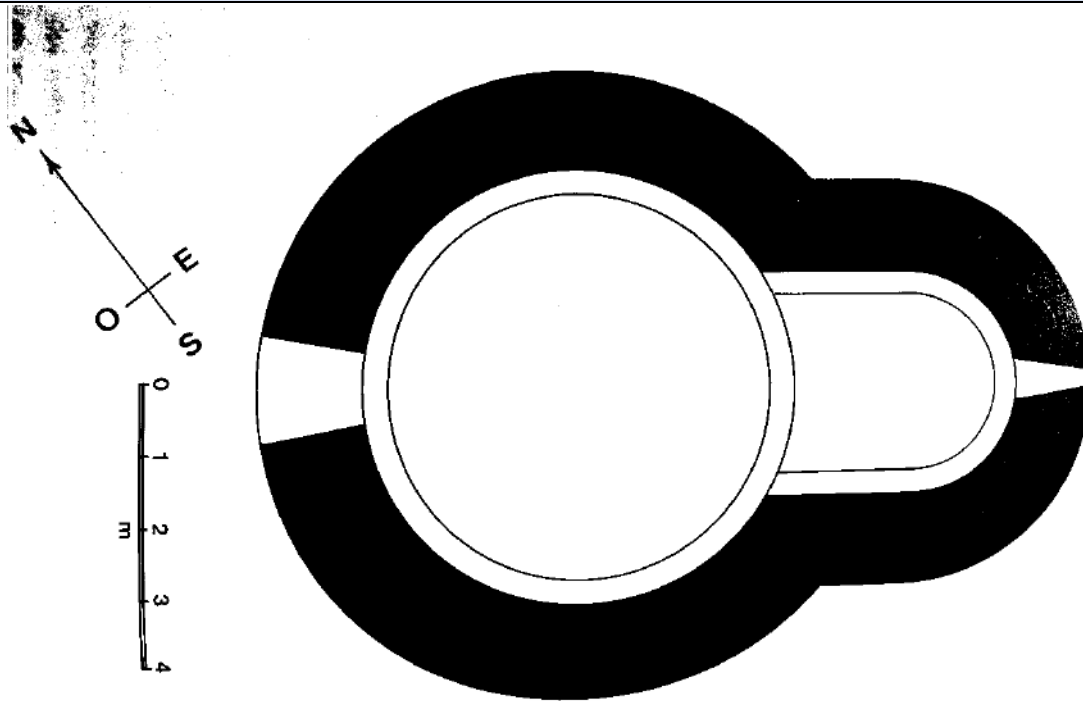
IMATGES

En la primera imatge podem observar l'estat actual de l'església de Sant Miquel de Lillet.
Font: imatge pròpia 2018. En la segona imatge podem observar l'estat de l'església abans de les restauracions. Font: VIGUÉ, 1975: 242.

FITXA ESSLÉSIA 11	
NOM	Sant Sebastià de Sull
SITUACIÓ	Berguedà, Saldes
DATA	X
DIÀMETRE	6,4 m
ALÇAT	NS
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>En l'any 939 el compte d'Urgell Sunifred II dona la jurisdicció del territori i els boscos del voltant a la consagració de Sant Llorenç de Bagà i aquests ho donaren al monestir de Sant Sebastià. En el segle XII es donà la consolidació de la senyoria feudal de la Casa del Sull. En les desamortitzacions ja feia més de 200 anys que l'indret no hi havia culta (VIGUÉ, 1975: 262-269).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Es tracta d'una església destruïda amb la conservació de poques restes. Els murs es realitzaren amb pedres de grans dimensions provinents de la riera en un punt d'aiguabarreig prop del monestir, aquestes eren lligades amb ciment de calç i sauló. En l'interior s'identifica un banc construït amb lloses planes que deurién ser l'únic seient que presentava l'església (VIGUÉ, 1975: 266-269).</p>	

PLANTES I ALÇATS

En la imatge es pot observar la planta de l'església de Sant Sebastià de Sull, només en podem obtenir la planta ja que es desconeix l'alçat de l'església. Font: VIGUÉ, 1975: 270.

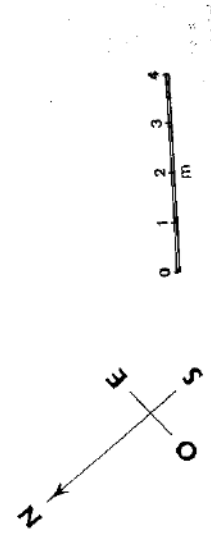
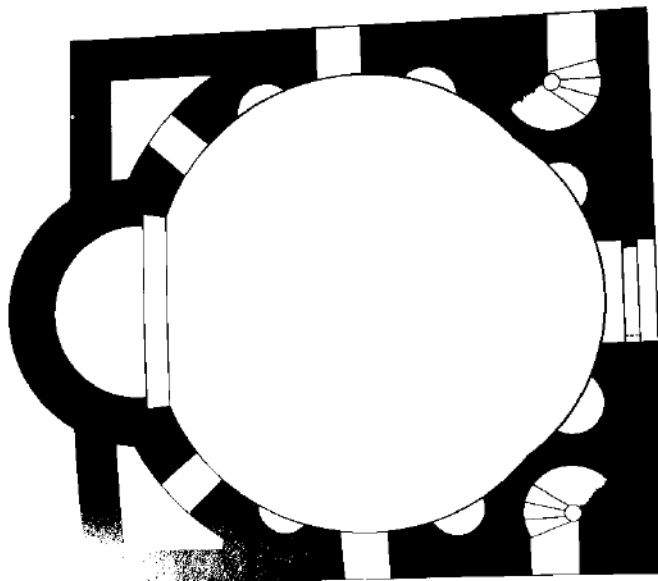
IMATGES

En la primera imatge es pot observar l'església de Sant Sebastià en el juny de 2020, imatge pròpia. En aquesta segona l'estat en què es trobava durant les intervencions arqueològiques. Font: VIGUÉ, 1975:272.

FITXA ESSLÉSIA 11	
NOM	Església de la Trinitat
SITUACIÓ	Conflent
DATA	XI
DIÀMETRE	9,65 m
ALÇAT	NS
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>El monestir data de l'any 953, es tractava d'un mas que s'habilità per a poder acollir les cel·les dels monjos i una església. La primera documentació data de 950 en butlles papals d'Agapit II. El patrimoni que s'atorgà el monestir en diferents preceptes i butlles s'estengué des del Comtat de Tolosa fins al Comtat d'Osona (VIGUÉ, 1975: 283-294).</p> <p>Per la construcció del monestir fou molt important la figura de l'abat Garí el qual consagrà l'església de Sant Miquel. La següent figura a destacar fou l'abat Oliba el qual realitzar diverses ampliacions al monestir, entre elles la creació de la Cripta del Pessebre i sobre aquesta la Capella de la Trinitat (VIGUÉ, 1975:283-294).</p> <p>El monestir inicià el seu estancament al llarg del segle XII i serà en els segles XIV i XV quan s'estancarà totalment. Amb la Revolució Francesa el monestir va ser venut com a bé nacional. En l'any 1839 s'esfondrà el campanar i la galeria nord. L'any 1953 s'iniciaren les excavacions posant en valor les intervencions de l'abat Oliba (CATALUNYA ROMÀNICA, 1984).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>De l'església se'n conserva l'arrencada dels murs que dibuixa la planta, situada just damunt de la cripta. La circumferència es troba dins d'un quadrat. Se'n conserva un metre de l'alçat dels murs propi del segle X. Construït amb blocs de pedra treballats a martell construïts a trencajunt (VIGUÉ, 1975: 294-299).</p> <p>L'absis es troba unit amb un arc de degradació que subratlla l'obertura de llum. Sembla buscar una forma de mandola doble dita també de vuit clàssic, provinent de la tradició carolíngia (CATALUNYA ROMÀNICA, 1984).</p>	

PLANTES I ALÇATS

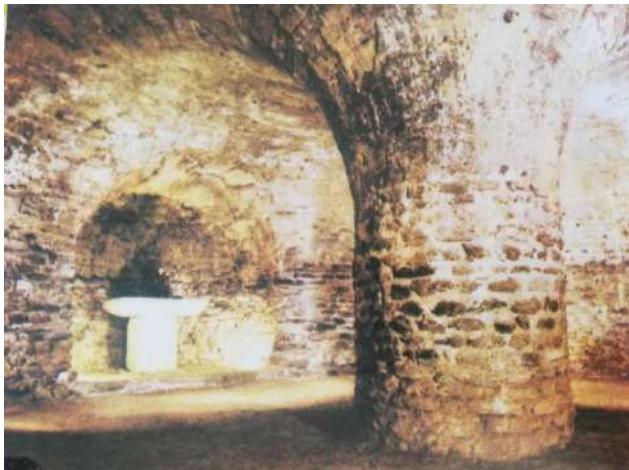

Planta de l'església de la Trinitat. Es pot observar la planta quadrada dels murs exteriors i el cercle interior. Font: VIGUÉ, 1975: 297.

IMATGES

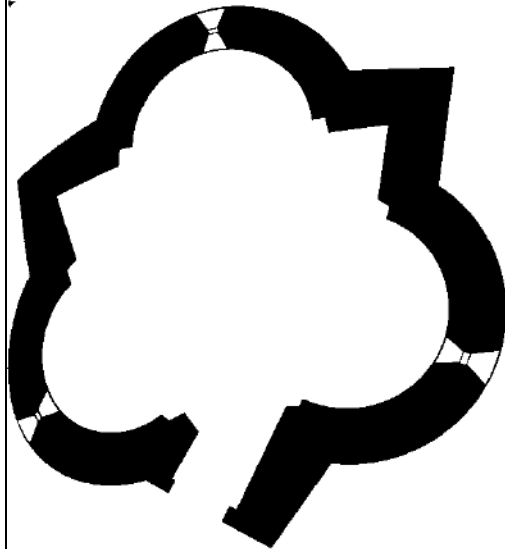

Imatge de l'església de la Trinitat en el seu moment de restauració i recuperació. Font: VIGUÉ, 1975: 299.

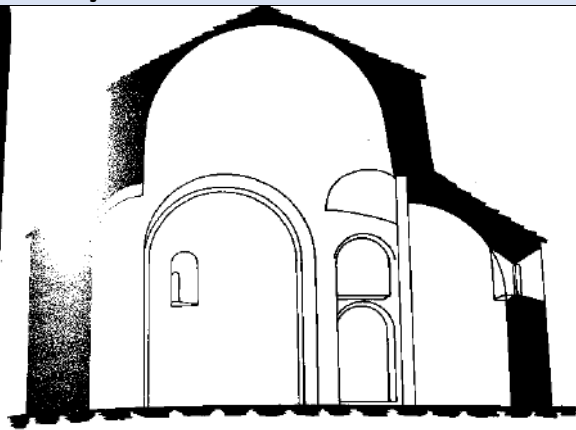
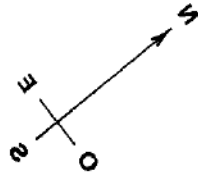
FITXA ESSLÉSIA 12	
NOM	Cripta del Pessebre
SITUACIÓ	Conflent
DATA	XI
DIÀMETRE	8,69 m
ALÇAT	3,57 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>El monestir data de l'any 953, es tractava d'un mas que s'habilità per a poder acollir les cel·les dels monjos i una església. La primera documentació data de 950 en butlles papals d'Agapit II. El patrimoni que s'atorgà el monestir en diferents preceptes i butlles s'estengué des del Comtat de Tolosa fins al Comtat d'Osona (VIGUÉ, 1975:283-294).</p> <p>Per la construcció del monestir fou molt important la figura de l'abat Garí el qual consagrà l'església de Sant Miquel. La següent figura a destacar fou l'abat Oliba el qual realitzar diverses ampliacions al monestir, entre elles la creació de la Cripta del Pessebre i sobre aquesta la Capella de la Trinitat. (VIGUÉ, 1975: 283-294).</p> <p>El monestir inicià el seu estancament al llarg del segle XII i serà en els segles XIV i XV quan s'estancará totalment. Amb la Revolució Francesa el monestir va ser venut com a bé nacional. En l'any 1839 s'esfondrà el campanar i la galeria nord. L'any 1953 s'iniciaren les excavacions posant en valor les intervencions de l'abat Oliba (CATALUNYA ROMÀNICA, 1984).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Per a la construcció de la cripta s'aprofita la pendent natural del terreny. Dins d'aquesta s'hi troben les relíquies dedicades al Pessebre portades per Garí des de Roma. S'hi troben dues naus laterals cobertes amb arcs de mig punt sobre arcs torals, dedicades als arcàngels Gabriel i Rafael (CATALUNYA ROMÀNICA, 1984). La nau central no es tracta d'una planta circular com a tal sinó d'una planta anular amb una gran columna enmig de l'església en forma de palmera. La construcció és molt tosca amb carreus tallats amb martell posicionats a trencadís (VIGUÉ, 1975: 303-310).</p>	
PLANTES I ALÇATS	
IMATGES	
	
Imatge de la Cripta del Pessebre. Font: VIGUÉ, 1975: 308.	

FITXA ESGLÉSIA 13	
NOM	Santa Maria de Planès
SITUACIÓ	Conflent, Planès
DATA	XIII
DIÀMETRE	6,25 m
ALÇAT	8,18 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>L'any 1392 una família de Querol parla del lloc Planès però tota la documentació fins la Revolució Francesa fa referència a Planès com una sufragània de Sant Pere de Forcats.</p> <p>La fundació de l'església es donà entre l'any 1180 a través d'un document del Cartulari del Temple de L'Abbadie de Cîteaux on parla de la zona però no menciona l'existència de l'església i l'any 1442 moment en què apareix documentada l'església (VIGUÉ, 1975: 326).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Es tracta d'una església amb una morfologia anormal: trilobada amb tres absidioles. Així es defineix com una església circular amb tres absidioles (VIGUÉ, 1975: 340). La cúpula es troba recolzada en tres pilars triangulars que s'uneixen entre ells amb tres grans arcs de descarrega. Les absidioles només tenen la funció d'engrandir l'espai (VIGUÉ, 1975: 342-346).</p> <p>L'edifici tan en l'exterior com l'interior es troba arrebossat. Per documents anteriors es coneix una maçoneria molt austera composta amb materials pròxims com: carreus de granit negats amb calç formant opus incertum (VIGUÉ, 1975: 257-350).</p>	

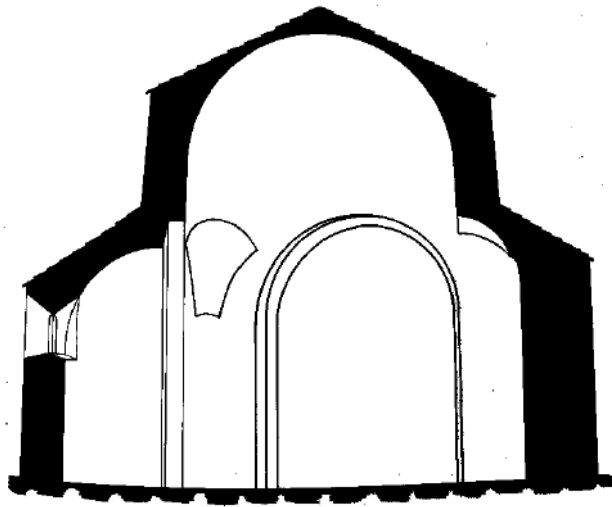
PLANTES I ALÇATS

0 1 2 3 4
m

0 1 2 3 4
m

Planta i alçat de l'església de Santa Maria de Planès. Font: VIGUÉ, 1975: 345-346.

IMATGES

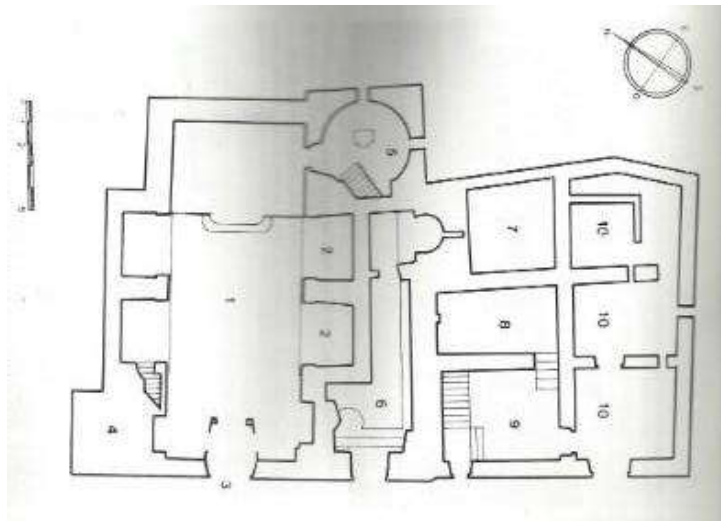

Església de Santa Maria de Planès, en una visió frontal on es pot observar el cementiri que té al voltant. Font: Miquel Pujo Mur.

FITXA ESGLÉSIA 14	
NOM	Sant Pau de Bell-lloc
SITUACIÓ	Vallès Oriental, La Roca del Vallès
DATA	XVIII
DIÀMETRE	7 m
ALÇAT	6 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>El castell de Bell-lloc es troba documentat des de l'any 1073 al realitzar el testament sacramental de Gúlia Arbert muller de Geribert Guitard. En l'any 1460 el castell queda destruït com a conseqüència de les guerres remences. En els anys posteriors anirà passant de generació en la família fins que Ramon de Bell-lloc i Masip rebé el títol de compte de Bell-lloc. Aquest transformà la torre d'homenatge del castell en una capella dedicada a Sant Pau. Posteriorment el 1808 el castell fou saquejat i cremat des d'aquest moment no es tornà a reedificar el castell. (CATALUNYA ROMÀNICA, 1984)</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Edifici de planta circular d'uns 7 metres de diàmetre a l'exterior i 6 metres d'altura. Realitzat amb pedres de mida mitjana sens treballar amb molt morter de calç. Damunt la porta d'entrada s'hi troba un petit rosetó amb una inscripció i l'escut dels comptes de Bell-lloc. En la coberta hi ha construït un petit campanar al mig acabada amb decoracions de merlets.</p> <p>Prop d'aquesta s'identifica les restes de la muralla actualment de només 90 cm d'altura realitzada a partir de còdols i pedres (CATALUNYA ROMÀNICA, 1984).</p>	
PLANTES I ALÇATS	
IMATGES	
	
<p>Castell de Bell-lloc. Torre convertida en església on es pot observar la façana i l'escalinata. Font pròpia. Imatge presa al juny 2020.</p>	

FITXA ESGLÉSIA 15	
NOM	Sant Eudald
SITUACIÓ	Berguedà, Sorba
DATA	VI
DIÀMETRE	3,92 m
ALÇAT	4,20 m
DESCRIPCIÓ HISTÒRICA	
<p>Les notícies més antigues obtingudes a través de l'arqueologia donen testimoni d'habitats d'època ibèrica, romana i tardo-romana. Així l'església probablement es construí en el segle VI essent un martyrium dedicat a Sant Eudald. Posteriorment amb les polítiques de restauració de Guifré el Pelós es construirà l'església de Santa Maria. Les excavacions arqueològiques de 1977 i 1978 daten el martyrium del segle VI (RIU, 1999: 28-31).</p>	
DESCRIPCIÓ ARQUEOLÒGICA	
<p>Es tracta d'una planta quadrada en l'exterior però circular en l'interior. Amb una coberta en cúpula hemisfèrica on s'hi trobaren peces de terracuita. Tota l'estructura té una altura de 4.20 metres i un diàmetre de 3.92 metres (RIU, 1999: 28-31).</p> <p>Sota el paviment d'opus signinum a 85 cm de profunditat es localitzà una sepultura orientada de nord a sud, amb una desviació de 35º a l'oest. L'esquelet contenia un decúbit supí d'un individu masculí d'aproximadament 50 anys. Li mancava el crani, mandíbula i algunes costelles. Segons la cultura popular els monjos de Ripoll s'endugueren per abastir altres esglésies de relíquies, així s'identifica l'individu al màrtir Sant Eudald (RIUS, 1999: 28-31).</p>	

PLANTES I ALÇATS

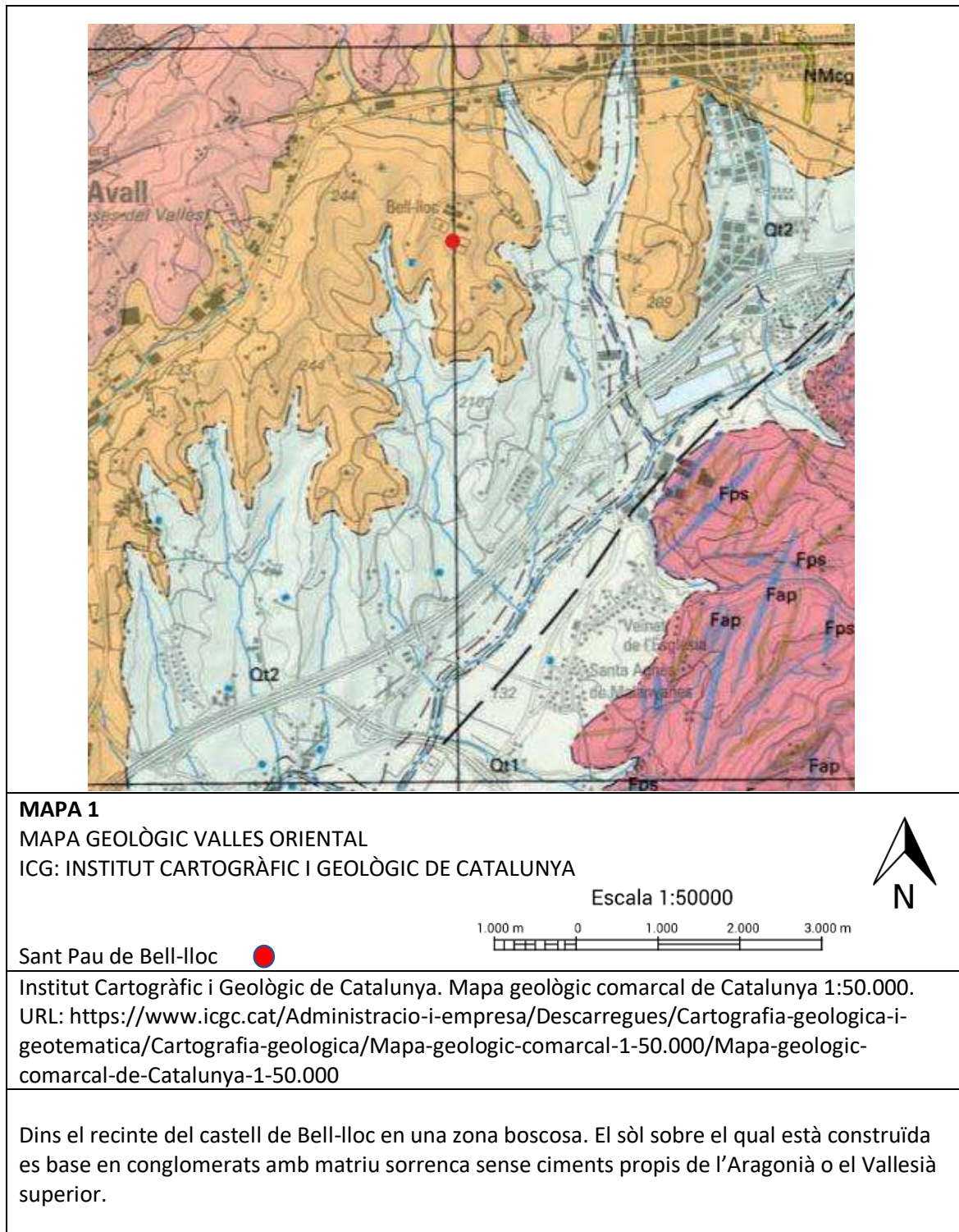
Planta complexa de Santa Maria de Sorba. L'espai identificat amb el nombre 6 és el martyrium. Font: BASTARDES, 1981: 11.

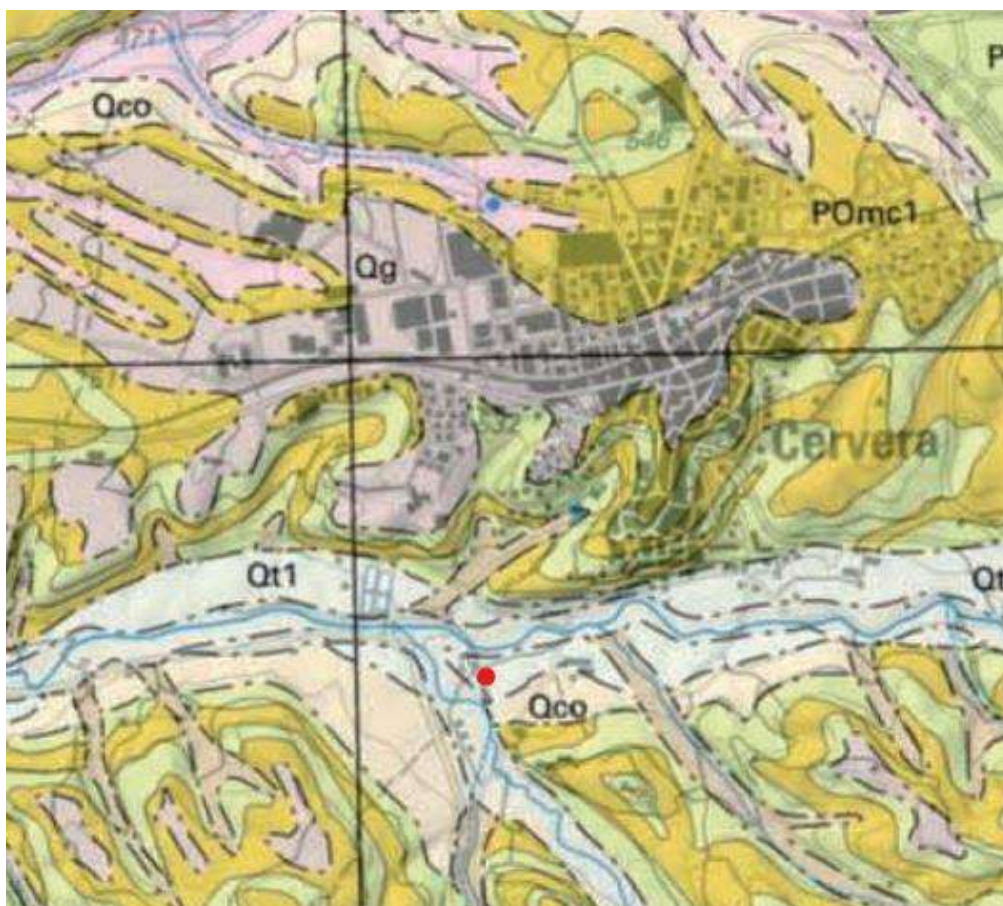
IMATGES

Escalinata per accedir al martyrium de Sant Eudald. Font: Catalunya Romànica.

ANNEX B: MAPES GEOLÒGICS

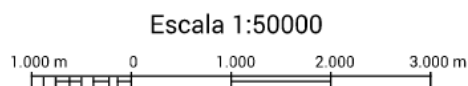

MAPA 2

MAPA GEOLÒGIC SEGARRA

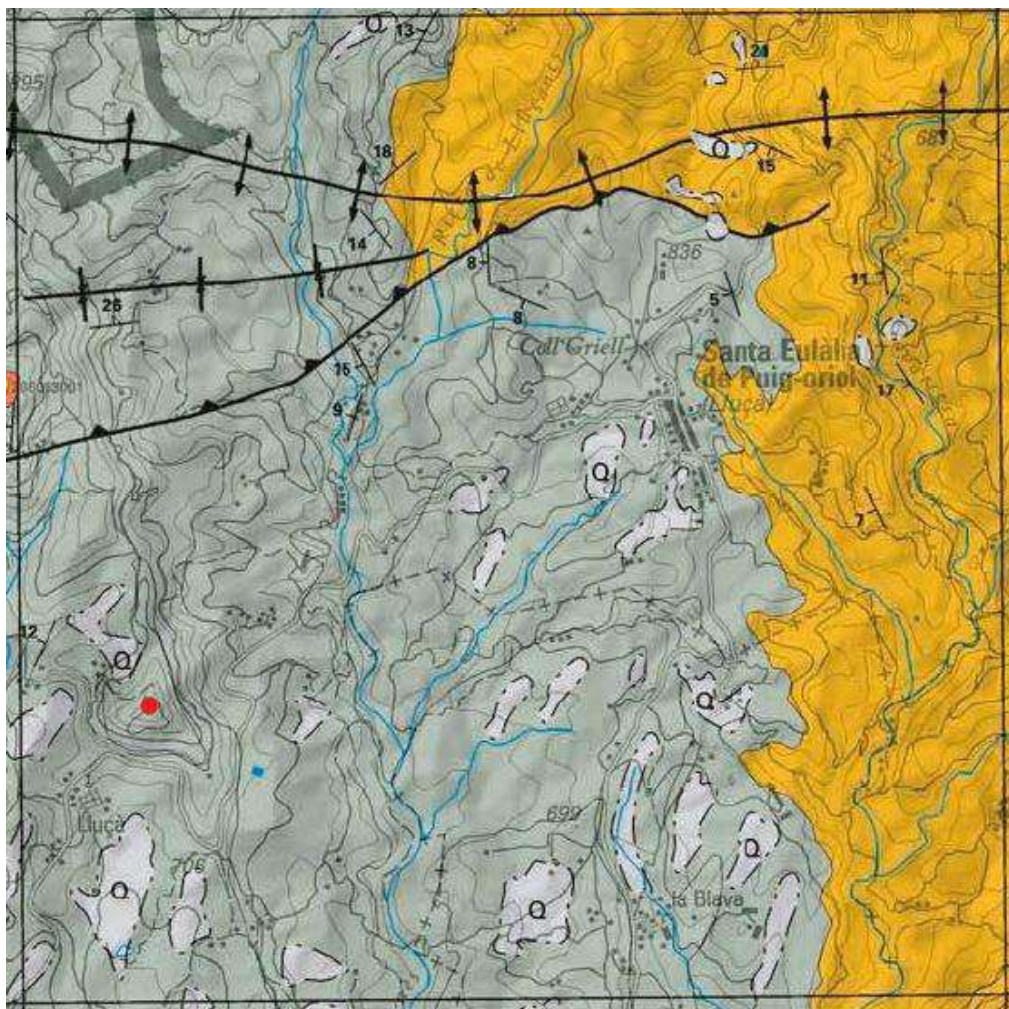
ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Sant Pere Gros ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.
 URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Situada al sud de la ciutat de Cervera just fora del municipi. Localitzada en un sòl de dipòsits col·luvials d'argiles amb còdols angulosos dispersos formats en l'Holocè això és dona per la proximitat de l'església al riu Ondara.

MAPA 3

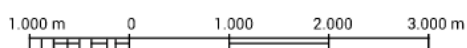
MAPA GEOLÒGIC OSONA

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000

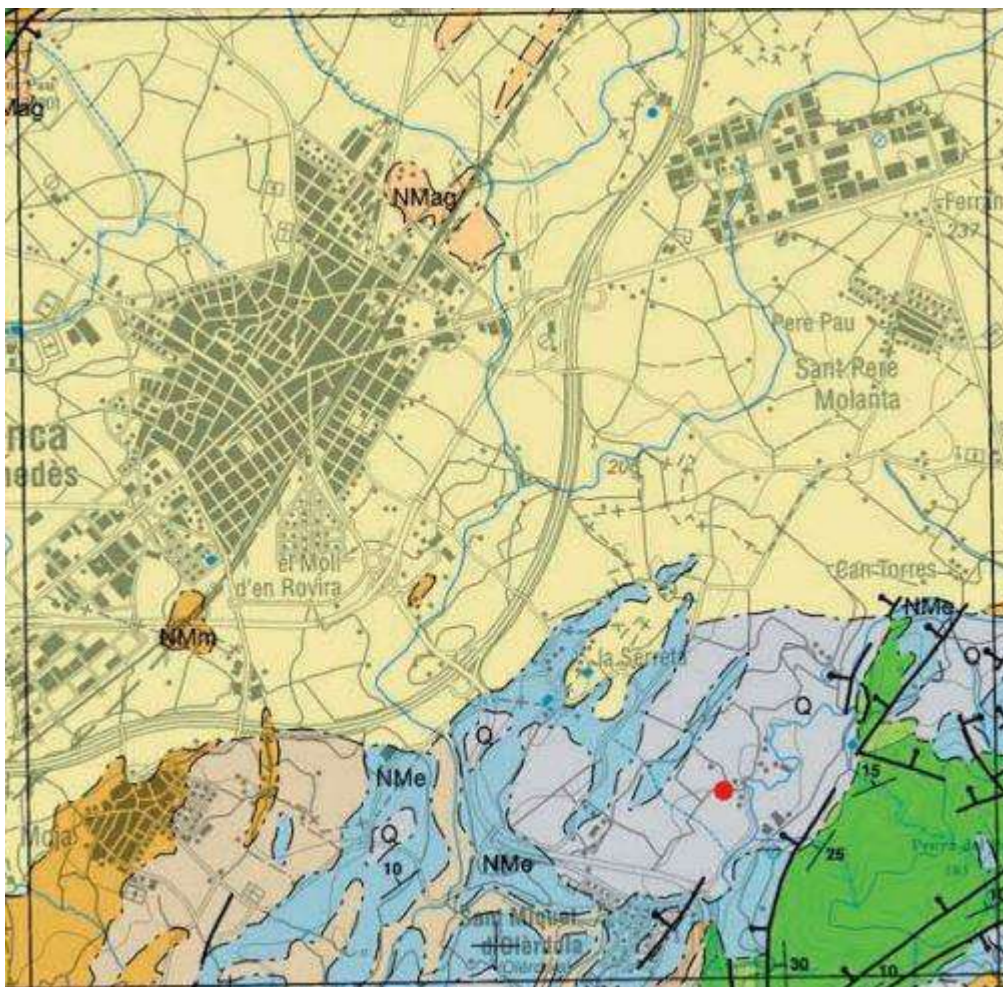
Sant Vicenç del Castell ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Situada a pocs quilòmetres de Santa Maria de Lluçà dins el recinte del castell de Lluçà. El sòl del turó on es troba és una zona de marges calcàries grises i lutites, inclou part de les formacions calcàries del priabonià Oligocè inferior.

MAPA 4

MAPA GEOLÒGIC ALT PENEDÈS

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000
1.000 m 0 1.000 2.000 3.000 m

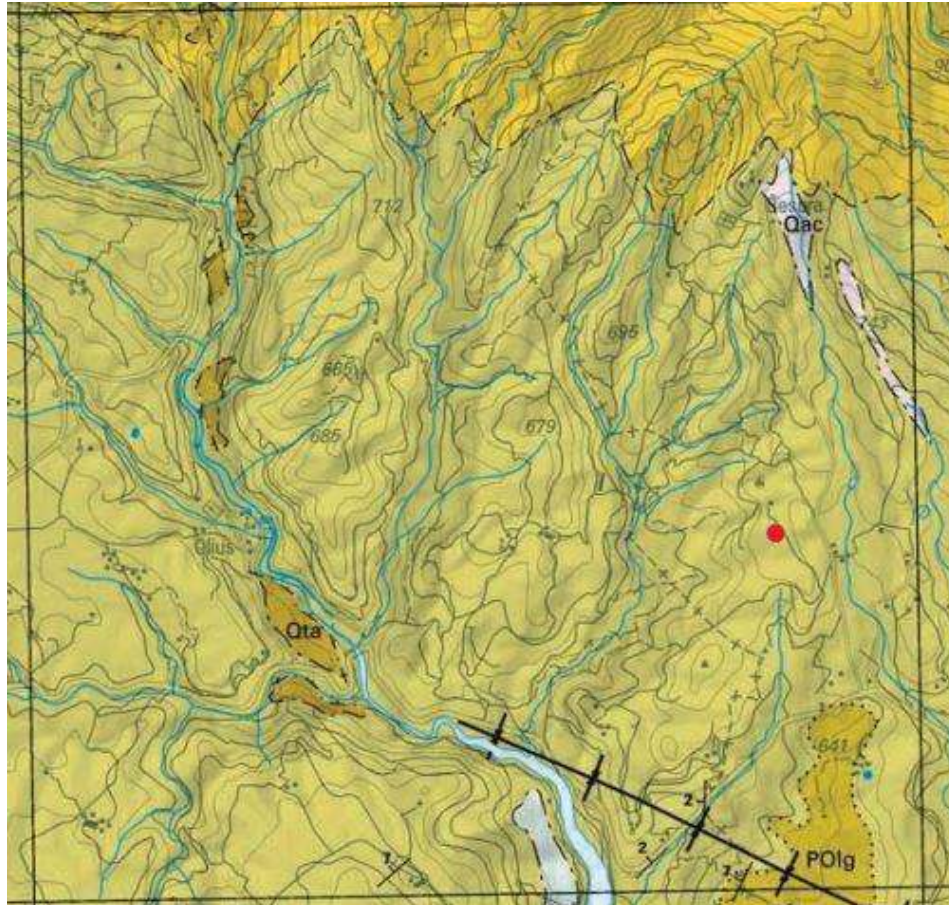

Sant Sepulcre d'Olèrdola ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Situada a les afores de la població de Sant Miquel d'Olèrdola es tracta d'un espai habitat d'antic des del Paleolític Superior. El sòl es tracta majoritàriament de sediments recents de fons de vall, rieres o peus de mont produïts en l'Holocè.

MAPA 5

MAPA GEOLÒGIC SOLSONÈS

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000

1.000 m 0 1.000 2.000 3.000 m

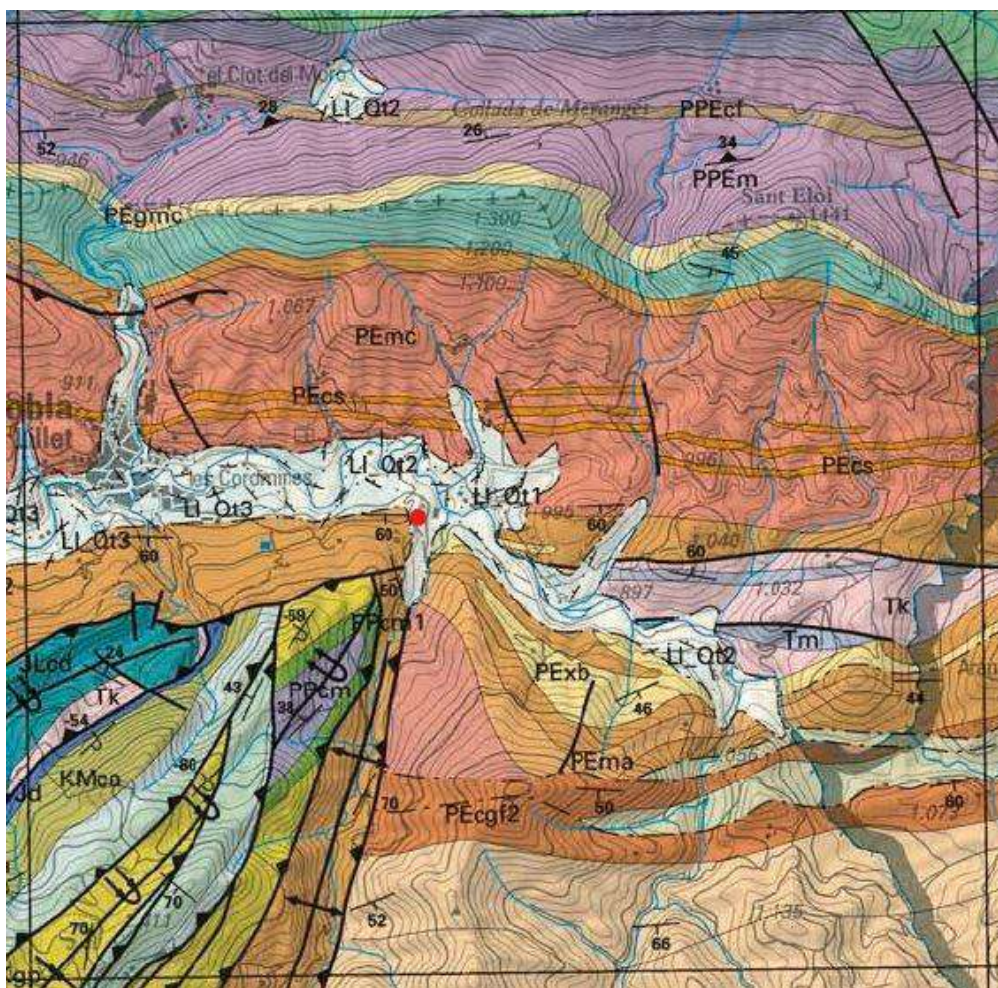

Santa Magdalena de les Planes ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Prop de l'embassament de Sant Pons l'església es troba rodejada de camps i zones boscoses. El sòl forma part de la formació Molassa de Solsona del període de l'Oligocè conformat per margues, calcàries i gresos.

MAPA 6

MAPA GEOLÒGIC BERGUEDÀ

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000

1.000 m 0 1.000 2.000 3.000 m

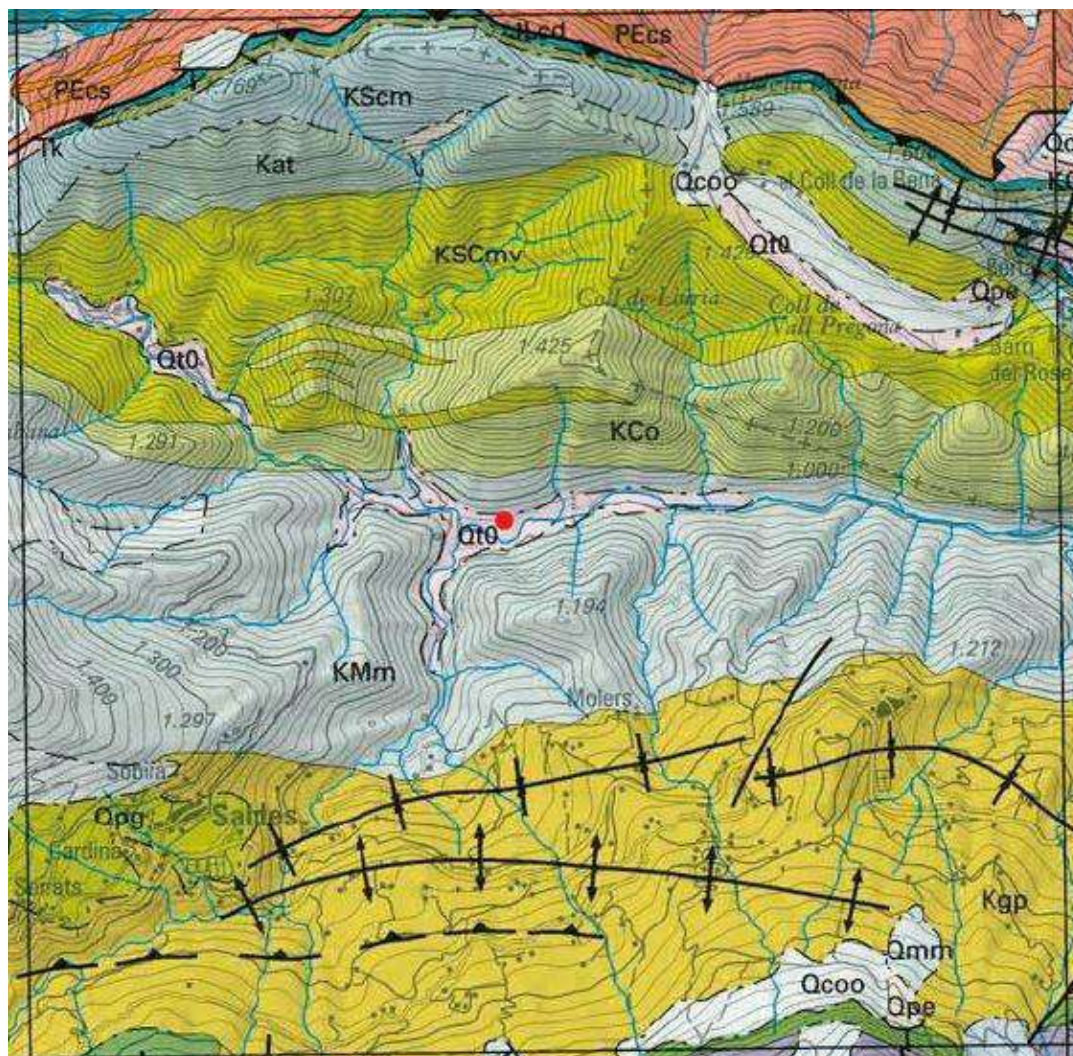

Sant Miquel de Lillet ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Fora del municipi de La Pobla de Lillet i al costat del Monestir de Santa Maria trobem l'església. En una de les terrasses del Llobregat actualment a més de 3 metres sobre el nivell del riu, formada en el Plistocè terminal i l'Holocè Basal.

MAPA 7

MAPA GEOLÒGIC BERGUEDÀ

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

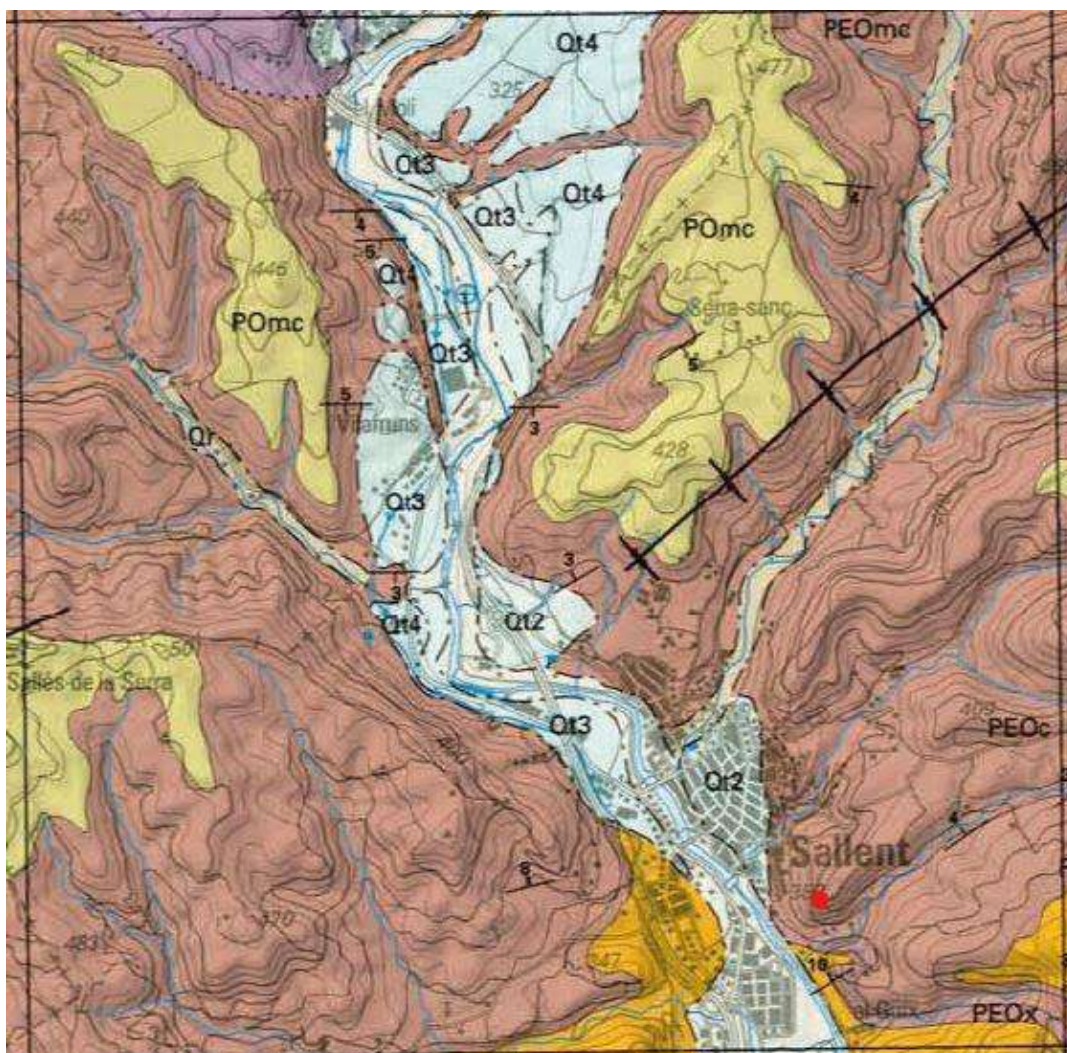
Sant Sebastià de Sull ●

Escala 1:50000
1.000 m 0 1.000 2.000 3.000 m

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.
URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Monestir situat a pocs quilòmetres de Saldes. Es troba en la terrassa fluvial de l'actual riu Saldes així que es tracta d'un sòl format en l'Holocè recent.

MAPA 8

MAPA GEOLÒGIC BAGES

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000

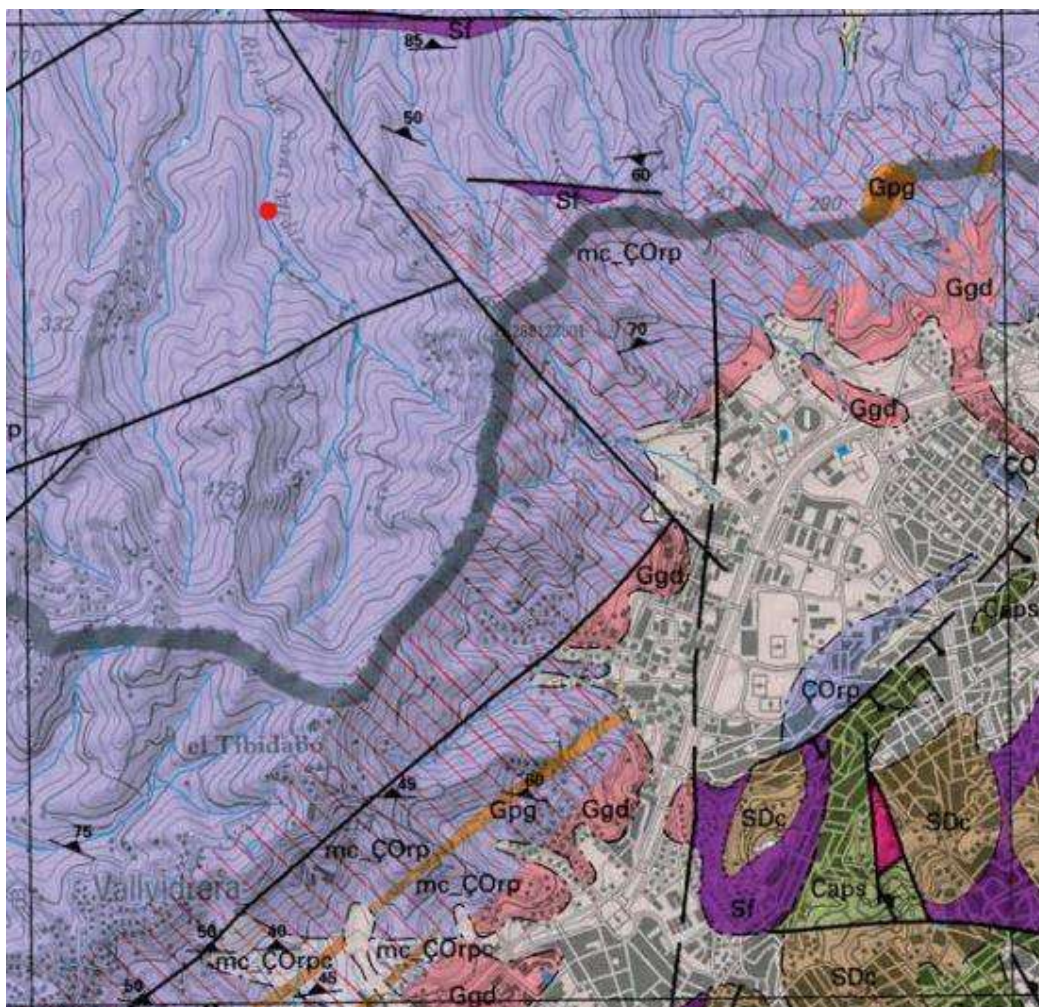
1.000 m 0 1.000 2.000 3.000 m

Sant Esteve i Sant Sebastià ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Situada damunt un turó, Puig del Castell, l'església forma part del recinte del Castell de Sallent. Amb una important explotació minera al peu de turó de Potassa. El sòl està format essencialment de calcàries micrítiques pisolítics del Priabonià superior i Oligocè.

MAPA 9

MAPA GEOLÒGIC VALLÈS OCCIDENTAL

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000

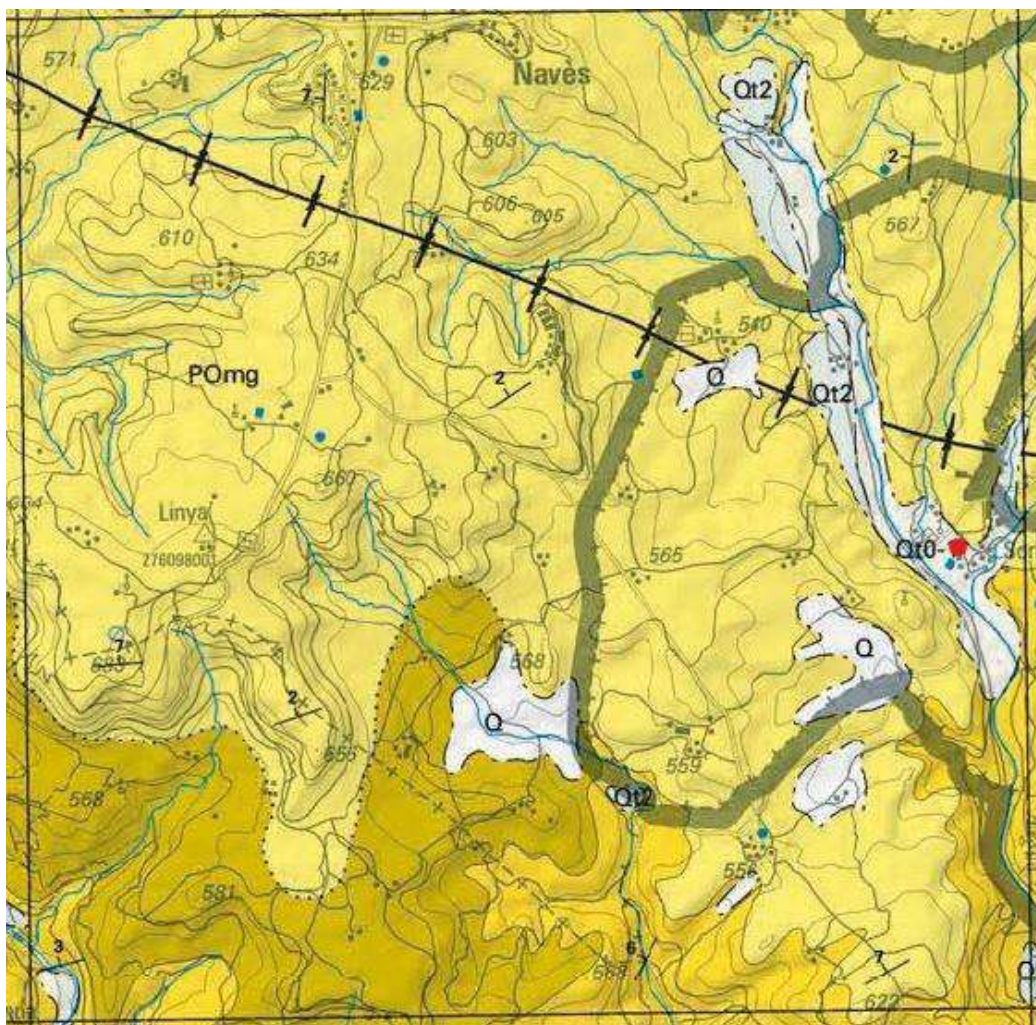
1.000 m 0 1.000 2.000 3.000 m

Sant Maria del Bosc ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Situada al fons de la vall de Sant Medir, prop del camí romà que comunicava Sant Cugat de Vallès amb l'actual Barcelona. El sòl està format per pissarres micàctiques i sorrenques formades durant el Cambroodovicià o l'Ordovicià.

MAPA 10

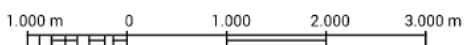
MAPA GEOLÒGIC BERGUEDÀ

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000

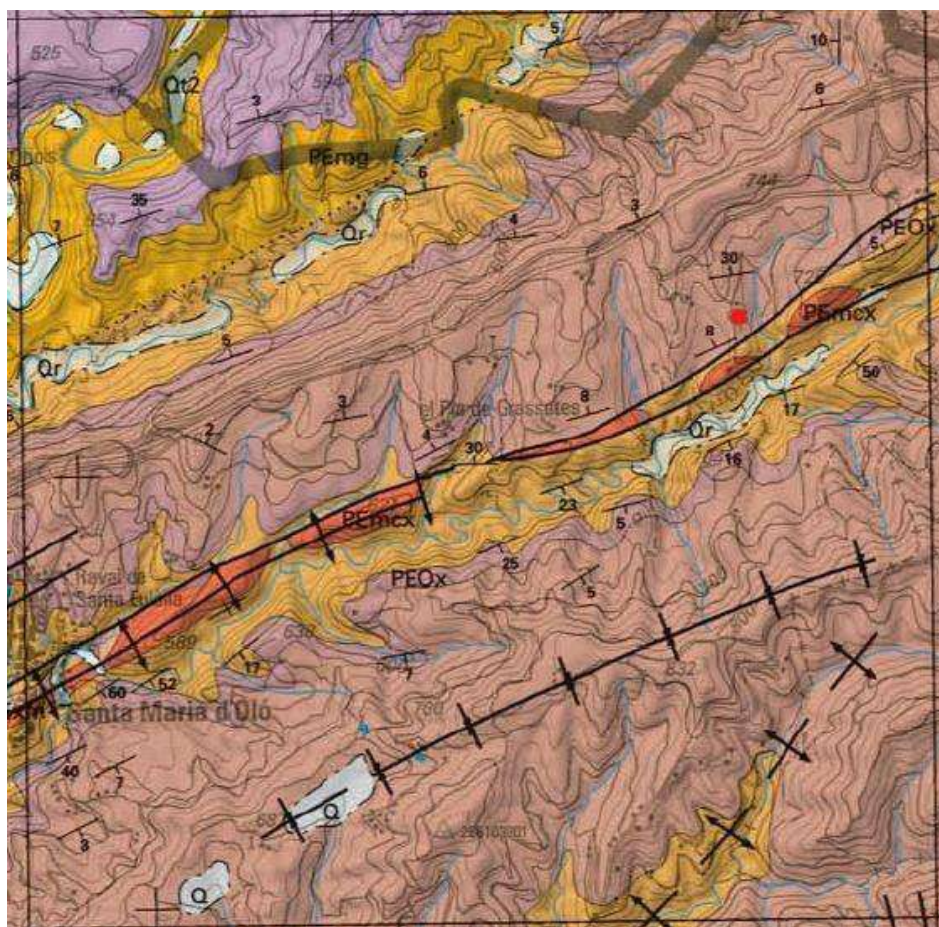
Sant Eudald de Sorba ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Situat a 4km de Cardona amb ocupació des del Bronze amb cabanes circulars. Pel que fa la constitució del sòl es tracta del llit actual, una plana d'inundacions ordinàries i terrasses més baixes d'entre 0 i 2metres sobre el nivell del riu. Procedents de l'Holocè recent.

MAPA 11

MAPA GEOLÒGIC MOIANÈS

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000

1.000 m 0 1.000 2.000 3.000 m

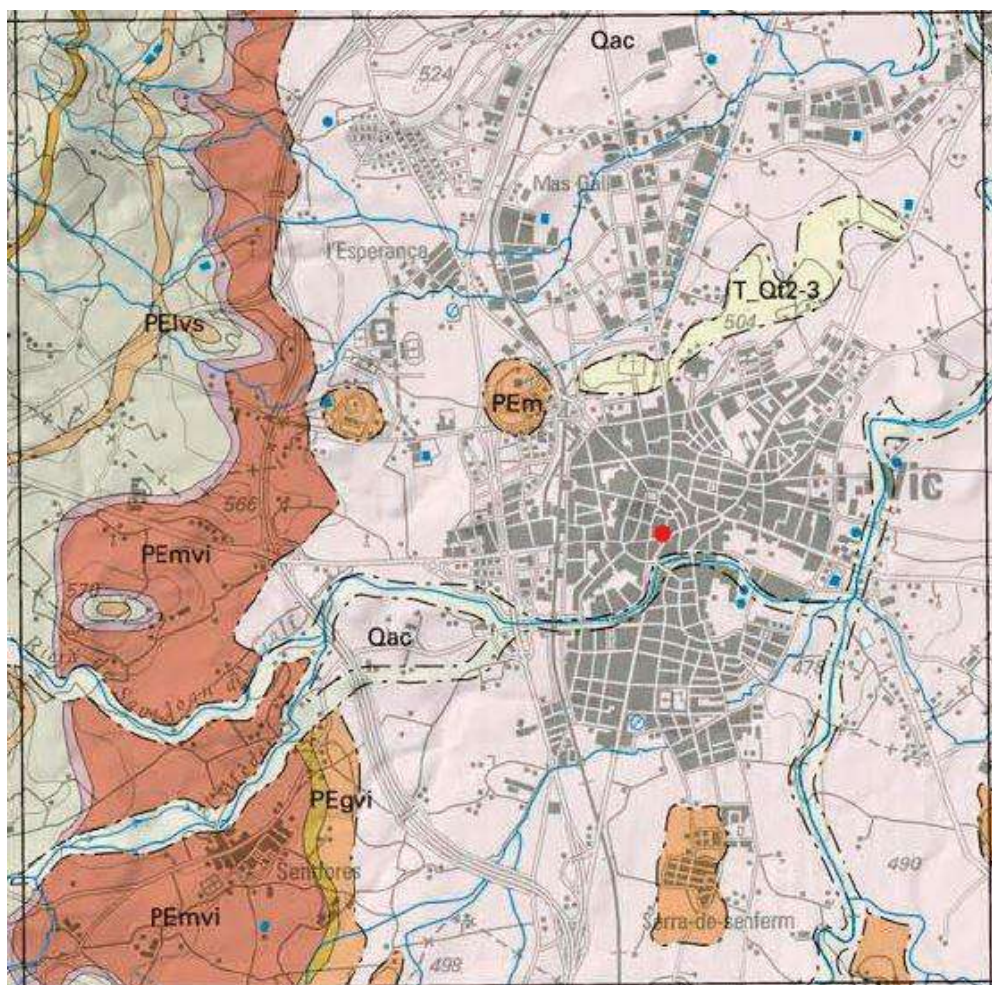

Sant Jaume de Vilanova ●

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Es troba entre el límit de la parròquia de Santa Maria d'Oló i Sant Feliu de Terrasola. Damunt d'un sòl format per marges calcàries grises i lutites, inclou part de les formacions calcàries de Tàrraga, Montmareu, Panadella i Santa Coloma del Priabonià i Oligocè inferior.

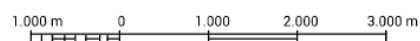

MAPA 12

MAPA GEOLÒGIC OSONA

ICG: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Escala 1:50000

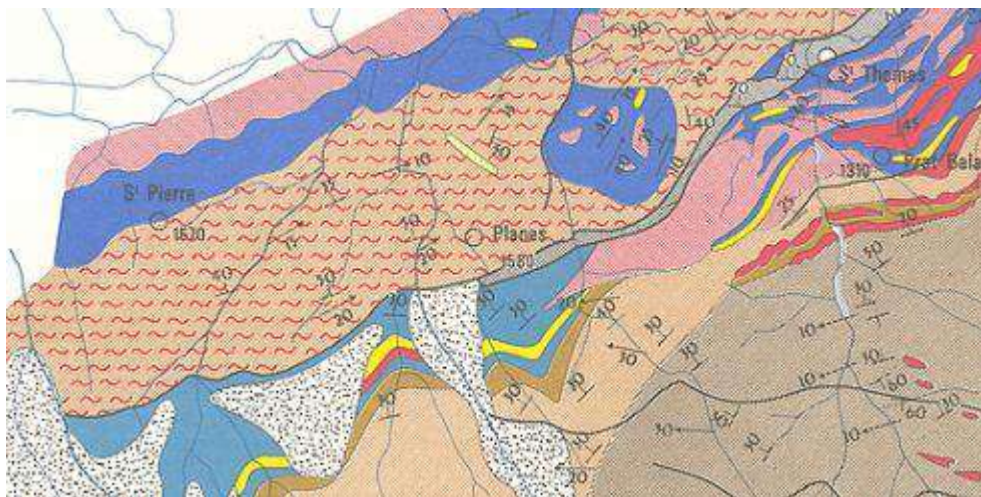

Santa Maria la Rodona

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Mapa geològic comarcal de Catalunya 1:50.000.

URL: <https://www.icgc.cat/Administracio-i-empresa/Descarregues/Cartografia-geologica-i-geotematica/Cartografia-geologica/Mapa-geologic-comarcal-1-50.000/Mapa-geologic-comarcal-de-Catalunya-1-50.000>

Dins el casc antic de la ciutat i just davant la catedral de Sant Pere es troba situada l'església de Santa Maria la Rodona. Pel que fa al sòl es tracten de dipòsits al·luvials i col·luvials. Format per grava amb matrici sorrenca i argilosa procedents de l'Holocè.

MAPA 13

MAPA GEOLÒGIC MASSÍS DEL CANIGÓ I LA CARANÇA
GÉOLOGIE DES PYRÉNÉES

Escala 1:50000
1.000 m 0 1.000 2.000 3.000 m

Santa Maria de Planès ●

GUITARD, G., 1965, Carte géologique des massifs du canigou et de la carança a 1/50.000. Géologie des Pyrénées. URL: <http://www.geologie-des-pyrenees.com/cartes-geologiques/carte-geologique-massifs-du-canigou-caranca-150-000>

Just darrera els Pirineus, es tracta d'un territori amb materials antics paleozoics com esquists, granits, roques calcàries entre d'altres. Algunes zones es troben recobertes per sediments d'argiles groguenques miocèniques i conglomerats.

ANNEX C: INFORMATITZACIÓ DE LES DADES

NOM	DATA	SITUACIÓ	COORDANADA X	COORDANADA Y	CONTEXT	MATERIAL	DIAMETRE	ALÇAT
Santa Cecília de Torreblanca	XI	Noguera	345779.47	4642982.39	Aïllada	NS	3,38	4,88
Santa Margarida de les Planes	X	Solsonès	384118.00	4651845.61	Aïllada	NS	2,93	2,98
Sant Pere Gros	XI	Segarra	355328.26	4613595.77	Monestir	Pedra girsa	5,6	8,75
Sepulcre d'Olèrdola	XI	Alt Penedès	393563.75	4575839.45	Aïllada	NS	6,22	7,62
Santa Maria del Bosc	X	Vallès Occidental	426025.75	4589708.25	Monestir	Divers	4,4	6,16
Sant Sebastià de Sallent	XI	Bages	408852.25	4630153.00	Castellera	NS	9,05	ns
Sant Jaume de Vilanova	XI	Moianès	423855.28	4638112.43	Masia	NS	5,26	6,83
Sant Vicenç del Castell	X	Osona	420592.75	4656325.78	Castellera	NS	5,75	5,95
Santa Maria la Rodona	XI	Osona	438221.58	4642070.84	Urbana	NS	10,5	ns
Sant Miquel de Lillet	XI	Berguedà	416904.90	4677100.93	Aïllada	NS	4,51	6,37
Sant Sebastià de Sull	X	Berguedà	397651.47	4677472.84	Monestir	Material riera	6,4	ns
Església de la Trinitat	XI	Conflent	452187.64	4715997.52	Monestir	NS	9,65	ns
Cripta del Pessebre	XI	Conflent	452187.64	4715997.52	Monestir	NS	8,69	3,57
Santa Maria de Planès	XIII	Conflent	429428.61	4704727.61	Aïllada	Granit i altres	6,25	8,18
Sant Pau de Bell-lloc	XVIII	Vallès Oriental	444632.75	4608456.95	Castellera	NS	7	6
Santa Maria de Sorba	VI	Berguedà	389436.32	4647162.07	Aïllada	NS	3,92	5,05

MUR INTERIOR	MUR EXTERIOR	OBERTURA	COBERTA	ORIENTACIÓ	ABSIS	ALTRES RESTES	
Trencajunt	Trencajunt	3	Cúpula	Llevant	No	Si	
Trencajunt	Trencajunt	2	Cúpula	Llevant	Si	No	
Trencajunt	Trencajunt	2	Cúpula	Llevant	Si	No	
Arrebosat	Trencajunt	0	Cúpula	Llevant	Si	No	
Sense ordre	Sense ordre	3	Cúpula	Llevant	No	Si	
Trencajunt	Trencajunt	1	Fusta	Llevant	Si	No	
Trencajunt	Trencajunt	2	Cúpula	Llevant	Si	No	
Sense ordre	Trencajunt	1	Cúpula	Llevant	Si	Si	
Imitant carreu	NS	NS	Cúpula	Ponent	Si	Si	
Trencajunt	Trencajunt	0	Cúpula	Llevant	Si	No	
Sense Ordre	Sense ordre	1	NS	Llevant	Si	No	
Trencajunt	NS	NS	NS	Llevant	Si	No	
Trencajunt	NS	0	Volta de Canó anular	Llevant	No	No	
Arrebosat	NS	3	Cúpula	Llevant	No	No	
Sense Ordre	NS	1	Plana	Est	No	No	
Arrebosat	NS	0	Cúpula	Llevant	No	Si	